

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA
MEĐUNARODNI ODNOSI I DIPLOMATIJA**

**EKONOMSKA DIPLOMATIJA BOSNE I HERCEGOVINE,
MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA
- magistarski rad -**

Kandidatkinja: **Mentor:**
ZLOČUDOVIĆ ANELA **Doc. dr. EHLIMANA SPAHIĆ**
Broj Indexa: 831

Sarajevo, juli 2019.

SADRŽAJ:

UVOD	2
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	3
1.1. Problem istraživanja.....	3
1.2.Predmet istraživanja	4
1.3. Ciljevi istraživanja	5
1.4. Sistem hipoteza	5
1.5. Metode istraživanja	6
2. POJAM I RAZVOJ EKONOMSKE DIPLOMATIJE	7
2.1. Proces nastanka i razvoja ekonomske diplomatiјe	7
2.2. Pojam ekonomske diplomatiјe	9
2.3. Funkcije ekonomske diplomatiјe	10
2.4. Nova ekonomska diplomatiјa.....	11
2.4.1. <i>Učesnici u novoj ekonomskoj diplomatiјi</i>	12
2.4.2. <i>Ekonomski instrumenti i oružja diplomatiјe</i>	14
2.5. Objekti ekonomske diplomatiјe	15
2.6. Makroekonomska i mikroekonomska diplomatiјa.....	16
2.6.1. <i>Makroekonomska diplomatiјa</i>	18
2.6.2. <i>Mikroekonomska diplomatiјa</i>	19
3.KONCEPTUALNE I TEORIJSKE OSNOVE EKONOMSKE DIPLOMATIJE	21
3.1.Merkantilizam	21
3.2.Liberalizam	22
3.3. Neoliberalizam	23
3.4. Marksizam.....	24
3.5. Teorija ovisnosti.....	25
3.6. Realizam.....	26
3.7. Institucionalizam.....	27
3.8. Konstruktivizam.....	28
3.9. Teorija hegemonске stabilnosti.....	29
3.10. Režimska teorija.....	31

3.11. Teorijski koncept orijentisan ka državi	31
3.12. Teorijski koncept orjenitan ka društvu	32
4. EKONOMSKA DIPLOMATIJA BOSNE I HERCEGOVINE	33
4.1. Institucionalna osnove ekonomske diplomatiye	34
<i>4.1.1.Predsjedništvo Bosne i Hercegovine</i>	34
<i>4.1.2.Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine</i>	35
4.1.2.1. Ministarstvo vanjskih poslova BiH i vanjska politika.....	38
4.1.2.2. Aktivnosti Ministarstva vanjskih poslova	38
4.1.3. Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose Bosne i Hercegovine	40
4.1.3.1. Nadležnosti i aktivnosti Ministarstva vanjske trgovine i ekonomske odnosa...	40
4.1.3.2. Izvozna politika BiH i uloga Ministarstva vanjske trgovine i ekonomske odnosa	41
4.1.3.3. Zaključeni sporazumi od značaja za trgovinu	42
4.1.3.4. Aktivnosti i sredstva Ministarstva vanjske trgovine i ekonomske odnosa u podršci izvozu	44
4.1.3. Vanjiskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine.....	50
4.1.4. Agencija za unaprijeđenje stranih investicija.....	51
4.1.5.Izvozno-kreditna agencija	53
4.2. Temeljni ekonomski pokazatelji spoljnotrgovinske pozicije Bosne i Hercegovine	54
4.3. Značaj promocije vanjske trgovine za Bosnu i Hercegovinu.....	59
4.4. Značaj privlačenja direktnih stranih investicija	62
<i>4.4.1.Potreba za direktnim stranim investicijama</i>	63
<i>4.4.2. Agencija za unapređenje direktnih stranih investicija u BiH</i>	64
<i>4.4.3. Priliv direktnih stranih investicija u BiH</i>	65
4.5. Značaj poboljšanja konkurentnosti Bosne i Hercegovine	69
<i>4.5.1. Konkurenčnost zemlje</i>	69
<i>4.5.2. Konkurenčnost BiH</i>	72
<i>4.5.3. Izazovi izvozne konkurenčnosti BiH</i>	74
4.6. Značaj poboljšanja poslovnog okruženja	75
5. ZAKLJUČAK	79
LITERATURA.....	83
POPIS TABELA	88
POPIS SLIKA	89
BIOGRAFIJA.....	90

UVOD

Magistarski rad pored uvoda, teorijsko-metodološkog okvira i zaključnih razmatranja sadrži tri poglavlja.

U prvom poglavlju pod naslovom *Teorijsko-metodološki okvir istraživanja* elaborirani su problem, predmet, ciljevi istraživanja, te je postavljen sistem hipoteza. Poseban segment ovog poglavlja posvećen je metodama istraživanja.

U narednom poglavlju pod nazivom *Pojam i razvoj ekonomске diplomacije* elaboriran je nastanak i razvoj ekonomске diplomacije, sa posebnim osvrtom na funkcije ekonomске diplomacije, učesnike u ekonomskoj diplomaciji i objekte ekonomске diplomacije. U ovom dijelu rada analizirana je makroekonomска и mikroekonomска diplomacija.

Konceptualne i teorijske osnove ekonomске diplomacije elaborirane su narednom, trećem poglavlju. Analizirane su ključne teorije i koncepti međunarodnih odnosa i međunarodne ekonomije od značaja za ekonomsku diplomaciju.

Ekonomska diplomacija Bosne i Hercegovine elaborirana je u posljednjem, četvrtom poglavlju. U tom kontekstu analiziran je institucionalni okvir ekonomске diplomacije Bosne i Hercegovine kao i ključni ekonomski pokazatelji spoljnotrgovinske pozicije BiH. Poseban naglasak je stavljen na konkurentnost i poslovno okruženje.

U zaključnim razmatranima navedene su spoznaje do kojih se došlo istraživanjem kao i set preporuka kojim se može unaprijediti Ekonomska diplomatija BiH.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1.1. Problem istraživanja

Problematika rada usmjerenja je ka analiziranju ekonomске diplomatiјe BiH uz osvrt na mogućnosti i ograničenja ekonomске diplomatiјe u BiH. Preciznije, istražuje se okvir ekonomске diplomatiјe BiH kao i njene realne mogućnosti i ograničenja. Ekonomска diplomatiјa je u fokusu istraživanja brojnih autora, koji dolaze do različitih zaključaka o ekonomskoj diplomatiјi u zavisnosti od toga koju državu analiziraju i sa kojeg aspekta posmatraju ekonomsku diplomatiјu. To navodi na zaključak da ekonomска diplomatiјa ima snažan uticaj na državu i njene međunarodne odnose te međunarodnu poziciju. Autori Romih i Logozar (2014) istraživali su važnost ekonomске diplomatiјe za male i otvorene ekonomije na primjeru Slovenije. U istraživanju su došli do zaključka da u savremenim okvirima ekonomска diplomatiјa ima veoma važnu ulogu u uspostavljanju ekonomске stabilnosti, koja je pored političke stabilnosti, od posebne važnosti za mir i prosperitet, kako u Sloveniji tako i u bilo kojoj drugoj zemlji u svijetu¹. Isto tako, autori Moons i de Boer (2014) su ispitivali efekte ekonomске diplomatiјe na izvoz, pri čemu je ekonomска diplomatiјa posmatrana kao heterogeni faktor po međunarodnu trgovinu zemalja koje se nalaze na različitim stepenima razvoja. Rezultati istraživanja su pokazali da je ekonomска diplomatiјa najefektivniji element stimulisanja trgovine među državama. Takođe, ovi autori su pokazali da ekonomска diplomatiјa ima najveći uticaj na bilateralne trgovinske odnose među državama koje se nalaze na različitom stepenu razvoja. Konačno, autori zaključuju da ekonomска diplomatiјa predstavlja veoma važno sredstvo politike koje kreatori ekonomskih politika u zemlji moraju uzeti u obzir². Ukoliko BiH želi da unaprijedi svoju spoljnotrgovinsku poziciju te da svoj rast zasniva na izvozu, neophodno je a posebnu pažnju posveti ekonomskoj diplomatiјi. U kontekstu ovako određenih okvira, problem istraživanja može biti određen u formi naučnog pitanja: *Da li je moguće razviti odgovarajući model ekonomске diplomatiјe BiH koji bi unaprijedio međunarodni položaj BiH?*

¹ Romih, D., Logozar, K., (2014): The Importance Of Economic Diplomacy For A Small Open Economy – The Case Of Slovenia, International Journal of Scientific&Technology Research Volume 3, Issue 1, p. str.135.

² Moons, S.J.V., De Boer Remco, (2014): Economic diplomacy, product characteristics and the level of development, International Institute of Social Studies of Erasmus University, p.str. 124.

Polazeći od ovako određenog problema istraživanja, moguće je odrediti i nekoliko problemskih pitanja:

- Da li je ekomska diplomacija u BiH u dovoljnoj mjeri zastupljena?
- Da li se ekonomskom diplomatijom može unaprijediti promocija vanjske trgovine BiH?
- Da li se posredstvom ekomske diplomatije može pojačati prilivi direktnih stranih investicija u BiH?
- Da li se posredstvom ekomske diplomatije mogu promovisati turistički potencijali BiH na osnovu čega bi se privukli turisti?

Kako bi se ovakvi ciljevi ekomske diplomatije postigli, neophodno je da postoji odgovarajuća organizacija ekomske diplomatije, institucije koje provode, organi i posebno, neophodno je da postoji strategija kojom će se ekomska diplomacija voditi. Strategija treba da podrazumijeva precizno određene korake, aktivnosti koje ekomska diplomacija treba poduzimati na međunarodnom planu.

1.2.Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je identifikovan u nazivu teme, te je usmjeren ka potrebi istraživanja ekomske diplomatije BiH, njenih mogućnosti i ograničenja. Ovako određenim predmetom nastoji se istražiti koji su to inicijalni impulsi koji podstiču ekomsku diplomaciju, kako je organizovana ekomska diplomacija u BiH, koje su prepreke njenog uspješnijeg djelovanja te realne mogućnosti ekomske diplomatije BiH. Pored toga, u radu se istražuju i teorijski okviri razvoja ekomske diplomatije. U tom kontekstu u radu su istražene konceptualne i teorijske pretpostavke i osnove ekomske diplomatije te su pojašnjene teorije poput Merkatinlizma, Liberalizma, Marksizma, Realizma, Režimska teorija i td.

Polazeći od ovako formulisanog predmeta istraživanja, u master radu se istražuje sljedeće:

- Istražuje se pojam, uloga i važnost ekomske diplomatije
- Kako se organizuje i ko su učesnici ekomske diplomatije
- Istražuju se tipovi ekomske diplomatije
- Analiziraju se konceptualne i teorijske osnove ekomske diplomatije
- Istražuje se ekomska diplomacija u BiH i nosici ekomske diplomatije u BiH

- Daje se pregled mogućnosti i ograničenja ekonomске diplomatiјe u BiH
- Sumiraju se preporuke za unapređenje, jačanje i razvoj modela ekonomске diplomatiјe koji bi bio pogodan za BiH.

Jačanje ekonomskog segmenta diplomatiјe jedan je od načina da se potaknu pozitivni privredni trendovi u svakoj zemlji, a dokazano je da države koje imaju snažan ekonomski nastup u drugim državama i na inostranim tržištima ostvaruju bolje ekonomski rezultate.

Bosna i Hercegovina je zemlja sa veoma slabom ekonomskom diplomatiјom. Ekonomski diplomatija treba biti servis bh. privrede i promotor bh. preduzeća i proizvoda u inostranstvu, ali država je ta koja treba da organizuje i provodi odgovarajuću ekonomsku diplomatiju.

1.3. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj rada jeste da se empirijskim putem pokaže da ekonomski diplomatija može snažno da doprinese ekonomskom razvoju države kao i njenoj međunarodnoj poziciji. Ovaj cilj će se pokušati dostići posredstvom analize dosadašnjih istraživanja i trendova u ekonomskoj diplomatiji.

Društveni cilj istraživanja usmjeren je ka tome da se dobijeni rezultati istraživanja adekvatno obrade, prezentuju te da se široj javnosti pokaže na koji način se može posredstvom kvalitetnog modela ekonomski diplomatije unaprijediti međunarodna pozicija države, a time i njen rast i razvoj. Posebno je korisno ukazati da rezultati istraživanja mogu pomoći vlastima u percepciji uloge, važnosti i mogućnosti razvoja BiH posredstvom ekonomski diplomatije.

1.4. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza od koje se u istraživanju polazi i koja će se pokušati dokazati definisana je na sljedeći način:

- Ekonomski diplomatija Bosne i Hercegovine nije dovoljno razvijena, te zaostaje za potrebama privrede i društva.

Pomoćne hipoteze, koje su u povezanosti sa osnovnom hipotezom jesu sljedeće:

- Ph1: Savremeni globalizovani uslovi poslovanja zahtijevaju kvalitetno uspostavljanje i djelovanje ekonomске diplomatijske u cilju održivosti spoljnotrgovinske pozicije države.
- Ph2: Adekvatna organizacija ekonomске diplomatičke na makro i mikro nivou doprinosi boljem pozicioniranju država u međunarodnim ekonomskim odnosima.

1.5. Metode istraživanja

Prilikom sačinjavanja istraživanja primjenjena je kombinacija nekoliko naučnih metoda. Ključna metoda koja će biti korištena u teorijskom dijelu rada jesu metode analize, sinteze te metoda kompilacije. Metodama analize i sinteze analiziraju se i pojašnjavaju ključni pojmovi o ekonomskoj diplomatičkoj. Metodom kompilacije preuzeta su istraživanja i analize drugih autora koji su tumačeni, pomenuti u istraživanju i koji su poslužili za donošenje valjanih zaključaka o analiziranoj temi istraživanja.

2. POJAM I RAZVOJ EKONOMSKE DIPLOMATIJE

U ovom dijelu rada elaborirana je ekonomska diplomacija počevši od njenog istorijskog razvoja, pojma, funkcije te učesnika u procesima ekonomske diplomatiјe.

2.1. Proces nastanka i razvoja ekonomske diplomatiјe

Saradnja među državama u oblasti ekonomije uvijek je postojala. Onog momenta kada se ovoj problemtici pristupilo na sistemski način, države su počele da zaključuju međusobne bilateralne ugovore na osnovu kojih su regulisali pitanja iz oblasti trgovine i ekonomije. Kako je spoljnotrgovinska razmjena postajala sve krupnija, kako se odvijala među zemljama širom svijeta, tako je bilo potrebno iznalaziti nove mehanizme kojima se regulišu tokovi međunarodne trgovine. To je uslovilo da se procesi pokrenu u pravcu multilateralne saradnje u ovoj oblasti. Savremeni svijet je danas nezamisliv bez saradnje država. Bez obzira na to kolika je koja država, ukoliko među njima ne postoji saradnja i ukoliko države nisu upućene jedna na drugu, teško da mogu bilježiti razvoj³. Ekonomija je oduvijek za sve države imala naročitu važnost. Tačnije, bila je odvijek od prvorazrednog značaja za sve države. Ekonomski odnosi su ti koji uslovljavaju i sam razvoj države ali i njen kasniji progres.

Ekonomska diplomacija je započela svoj razvoj u Francuskoj u XVII vijeku. Razvijala se uporedo sa razvijanjem ekonomske aktivnosti na prostoru Evrope. Tokom 1648. godine Francuska je izdala svojevrsnu uputu za francuske ambasadore u kojima je identifikovala instrukcije za njene predstavnike i to za svaku državu sa kojom je imala razvijene odnose, odnosno u kojima je imala uspostavljena diplomatska predstavništva. U tim uputama posebna pažnja se posvetila uspostavljanju i razvijanju trgovinske saradnje, uz uzimanje u obzir sprecifičnosti svake od država. Tokom XX vijeka ekonomska diplomacija se oblikuje i dobija svoj puni izraz, pri čemu je razvijena pod uticajima promjena koje su se u tom periodu dešavale u međunarodnoj zajednici.

Tokom 90-tih godina XX vijeka u Njemačkoj je uspostavljen Resor spoljne trgovine pri Ministarstvu spoljnih poslova, te se u njemačkim ambasadama organizuju posebni atašei za trgovinu, za finansije, poljoprivedu i za šumarstvo.

³ Kovačević, B., (2003): Gospodarstva svijeta-odabrane teme, Mikrorad, Zagreb, str. 35.

Kasnije i brojne druge države pokreću iste korake, odnosno usvajaju ista rješenja, provodi se reorganizacija te se uspostavljaju i unapređuju odnosi sa drugim državama u dijelu ekonomskih veza. Francuski teoretičar Anri Auzer smatra da se ovim reformama raskinulo sa tzv. "udvaračkom diplomatijom" te je konačno prioritet dat ekonomskim interesima u spoljnoj politici. Prema njegovim stavovima, rastuća konkurenca je ta koja određuje položaj države u međunarodnim odnosima, dok diplomacija ima presudnu ulogu u praćenju i razvijanju tog fenomena. Takođe, kako Auzer smatra, Francuska je kroz svoju tradiciju odredila ekonomsku diplomaciju kao apsolutni prioritet, a takvu praksu prate i ostale zemlje članice EU⁴.

Politika SAD uspostavljena je krajem XVIII vijeka a oslikana je u Oproštajnoj poslanici prvog predsjednika SAD, Džordža Vašingtona, u kojoj je on rezimirao spoljopolitička iskustva koja trebaju biti osnova spoljne politike SAD do kraja XIX vijeka. U osnovi ove politike bilo je jačanje trgovinskih odnosa sa drugim zemljama, sa inostranstvom, uz distanciranje sukoba koji su postojali u Evropi, a koji su prepoznati kao strani po interese SAD. Ovim je SAD, kao osnovu svoje politike, odredila jačanje ekonomске saradnje sa inostranstvom uz izbjegavanje uplitanja u konflikte i politiku koja je van SAD, a posebno se tu mislilo na konflikte u Evropi. Upravo će na ovim osnovama SAD do kraja XIX vijeka ostvariti snažan ekonomski razvoj te će se svrstati među najjače ekonomski razvijene zemlje u svijetu, kako po ekonomiji tako i po vojnoj snazi⁵.

Većina država je sve do sredine XX vijeka smatrala da poslovi iz domena uspostavljanja veza sa inostranstvom, sa drugim zemljama, treba da budu posao konzula i službi za spoljnu trgovinu. Ipak, velike trgovачke države, poput Velike Britanije, su zbog pojačane zabrinutosti za pad učešća u svjetskom izvozu kao primat postavile diplomatske aktivnosti koje su usmjerene ka jačanju izvoza.

Pored stimulisanja izvoza, ekomska diplomacija je usmjerena i ka podsticanju investicija u državu, te tako ekomska diplomacija pored redovnih zadataka mora i da aktivno radi na stimulisanju trgovinskih veza. Kroz evoluciju diplomacije dolazilo je i do evolucije u dijelu diplomacije koja se prilagođavala odnosima u ekonomskim kretanjima, te je tako tokom vremena ekomska diplomacija postepeno dobijala prvorazredni značaj u diplomatskim aktivnostima.

⁴ Đelošević, D., M., (2010): Ekomska diplomacija-skripta, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad, str. 5-6.

⁵ Tokvil, D., K., A., (2002): Demokratija u Americi, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, str. 198.

Danas, u ovakim okolnostima, mnoge države ekonomsku diplomaciju svrstavaju kao priritetnu u svome spoljnopolitičkom djelovanju.

2.2. Pojam ekonomске diplomacije

Ekonomska diplomacija predstavlja skup vještina pregovaranja sa stranim partnerima, sa medijima, obuhvata prikupljanje informacija koje su od značaja za državu, za nacionalne kompanije, a sve sa ciljem da se država što je moguće bolje pozicionira u svijetu. Ekonomska diplomacija obuhvata promociju države kao i zaštitu interesa nacionalnih preduzeća u međunarodnim odnosima, u međunarodnoj zajednici. Takođe, ekonomska diplomacija obuhvata i pregovore sa vladama drugih država, usmjerena je na sprečavanje konflikta koji se održavaju na ekonomiju države, usmjerena je na prikupljanje infomacija kao i promovisanje ekonomije sa ciljem što je moguće većeg i kvalitetnijeg izvoza.

Interes države za međunarodne ekonomске odnose postaje izraženiji kako se ekonomска situacija usložnjava i kako se ekonomске krize produbljavaju. U takvim situacijama dolazi do niza promjena u diplomatskom radu država u kojima je priotet dat ekonomskim poslovima. Danas brojne ambasade obavljaju više ekonomskih poslova, odnosno poslova ekonomске prirode. One su usmjerene ka uspostavljanju i razvijanju kontakata sa vladama države kreditora, sa privatnim bankama koje daju kredite ali i sa međunarodnim organizacijama poput Međunarodnog monetarnog fonda koji drži sve ključne pozicije u finansijskom sistemu.

Ambasade, između ostalog, organizuju sastanke državnih predstavnika na kojima se raspravlja o ekonomskoj saradnji kao i unapređenju ili sređivanju dužničih odnosa⁶. „Ekonomska diplomacija se zasniva na konceptu međunarodne poslovne saradnje i razvija se kao proces transformacije klasične diplomacije novim izazovima i zadacima interesa učesnika u međunarodnim ekonomskim odnosima“⁷. Ona svojim aktivnostima treba da osigura da privrednici jedne države imaju infomacije o stanjima u drugim državama o privrednicima iz drugih država sa kojima žele da sarađuju, da posluju, odnosno da uspostavljaju neke ekonomске odnose, poput izvoza na druga tržišta.

⁶ Ostojić, M., (1989): Zapis iz diplomacije, Oslobođenje, Sarajevo, str. 15.

⁷ Džombić, I., (2010): Ekonomska diplomacija Bosne i Hercegovine, Univerzitet za poslovni inženjeringu i menadžment Banja Luka, str. 135.

Pored toga, ekomska diplomacija je ta koja treba da osigura informacije o ekonomskim kretanjima u drugim državama, o stanju konkurenčije drugih država, o stanju njihovog zakonodavstva te da osigura povezivanje između domaćih i stranih privrednika kao i stvaranje pozitivnog imidža domaće ekonomije u drugim zemljama. Važno je naglasiti da ekomska diplomacija predstavlja sastavni dio međunarodnih ekonomskih i bilateralnih odnosa među državama, bez obzira da li se to odvija na najvišem nivou putem nadležnih organa ili na nivou pojedinih privrednih organizacija, odnosno kompanija koje ostvaruju ekomske interese države.

2.3. Funkcije ekomske diplomacije

Odnosi koji se uspostavljaju u međunarodnoj zajednici se zasnivaju na interakciji između više država koje pristupaju u konkretnu interakciju sa međunarodnim organizacijama. Složenost međunarodnih odnosa doveo je do toga da se kod pojedinih država, posebno onih koje se nalaze na području Evrope, pojačaju političke i ekomske međuzavisnosti. Pod ekomskim odnosima sa inostranstvom podrazumijeva se razmjena roba i usluga koje država ostvaruje sa drugim državama, ali se ovdje uključuju i finansijske transakcije koje se na ovim osnovama realizuju.

Važnost ekomske diplomacije dolazi do naročitog izražaja kada je u pitanju postupak uvoza i izvoza roba i usluga kao i prilikom privlačenja stranih investicija kada treba da bude u funkciji ekonomskog i političkog napretka države. Takođe, ona treba da se razvija kroz stabilizaciju ekonomije i kroz njen uspješno predstavljanje te njen prodor u svijet. Ekomska diplomacija ne samo da prati i pomaže ekonomski razvoj, nego unapređuje i spoljnopolitički kao i spoljnoekonomski nastup u međunarodnoj zajednici. Osnovne funkcije koje se pripisuju ekomskoj diplomaciji, mogu se svrstati u sljedeće⁸:

- Stvaranje najbolje pozicije države u ekomskoj saradnji sa drugim državama.
- Aktivnosti uticanja najbolje pozicije za državu u ekomskoj saradnji sa drugim državama.
- Funkcija uticaja na jačanje izvoza robe u druge zemlje.
- Kontrolisanje prometa kapitala unutar ukupnih razvojnih ciljeva kao i ekonomskom nastupu države u inostranstvu.

⁸ Ibidem.

- Funkcija povezivanja sa poslovnim kompanijama, privrednim institucijama kao i državnim organima u drugim zemljama koje su nadležne za sektor ekonomije.
- Sistemsko praćenje prilika na međunarodnom tržištu i analiziranje drugih država.
- Postupci kojima se omogućava nastupanje kompanije jedne države na tržištima drugih država.
- Učešće u bilateralnim i multilateralnim ekonomskim pregovarima.
- Učestvovanje u radu na ekonomskim konvencijama.

Ekomska diplomacija je vođena stalnim pregovorima koji uključuju interakciju, dijalog između dvije ili više strana sa ciljem da se pronađe rješenje koje će objema stranama nositi korist. Postupcima pregovaranja treba da se ostvare zajednički interes te da se pronađu najbolja rješenja⁹. Države posredstvom ekomske diplomatije dolaze do informacija o ekonomskim politikama u drugim državama na osnovu čega određuju svoje strategije kao i nastupe u drugim državama. Ekomska diplomacija u svojim aktivnostima primjenjuje ekomske resurse bilo kroz koristi ili kroz sankcije sa ciljem da ostvari postavljene ciljeve u spoljnoj politici. Tako države na osnovu informacija koje dobiju od ekonomskih diplomata utiču na svoj razvoj, daju savjete nacionalnim kompanijama o djelovanju, daju savjete oko izvoza te pružaju podršku prilikom nastupa na inostranim tržištima.

2.4. Nova ekomska diplomacija

Nova ekomska diplomacija je karakteristična po snažnom uticaju globalizacije i globalizacijskih tokova na odnose koje se uspostavljaju među zemljama. Posmatrano tradicionalno, globalizacija se tretira kao proces razvoja svjetske ekomske međuzavisnosti. Tokom posljednjih decenija nacionalne ekonomije su postale značajno povezane, i to prije svega posredstvom širenja međunarodnih trgovinskih mreža, pod uticajem veće mobilnosti kapitala, znanja, što su posebno potaknule multinacionalne korporacije. Ekomska međuzavisnost među zemljama prepoznaje se kroz razgranati oblik proizvodnje, kroz međunarodne transakcije robe, usluga, kapitala ali i kroz tehnološki i komunikacijski razvoj.

⁹ Gosselin, T., (2007): Negotiating Skills for Managers, McGraw-Hill, Madison, Wisconsin, str. 3-4.

Novi oblik ekomske diplomatije karakterističan je po sljedećem¹⁰:

- Povećanje broja učesnika koji se na svjetskoj trgovinskoj sceni pojavljuju
- Naročito je izražen multikulturalizam
- Ekomska diplomatija postaje višedimenzionalna
- Jača se povezanost svih aktivnosti kojima se ekomska diplomatija bavi.

Globalizacija je u velikoj mjeri korigovala, odnosno bolje reći zakomplikovala, sistem organizacije međunarodnih odnosa, u prvom redu kroz djelovanje na političku i ekonomsku oblast svih onih koji se uključuju u međunarodnu scenu.

2.4.1. Učesnici u novoj ekonomskoj diplomatiji

Jedna od ključnih karakteristika diplomatsko – ekonomskog angažmana u mnogim državama današnjice jeste snažan angažman država u ovom domenu. Ove okolnosti su naročito izražene u tranzicijskim ekonomijama koje pokušavaju da unaprijede svoju poziciju u spoljnotrgovinskim transakcijama. Ovi procesi nisu nimalo jednostavni i podrazumijevaju uključivanje brojnih subjekata. Ovom prilikom daje se pregled ključnih subjekata koji se u savremenoj ekonomskoj diplomatiji pojavljuju.

a) Predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti

Prvi odnosno incijalni predstavnici ekomske diplomatije u bilo kojoj državi jesu predstavnici izvršne i zakonodavne vlasti. Svaki sporazum koji ima elemente inostranosti mora biti ratifikovan od strane zakonodavne vlasti. Ovi procesi često budu problematični, jer je neophodno usaglasiti mišljenja i stavove više ljudi. Ono što se u ovim procesima očekuje od izvršne i zakonodavne vlasti, jeste da se prilikom definisanja i usaglašavanja nacionalnih interesa uvijek vodi računa o interesima svih slojeva društva.

Predstavnici zakonodavne vlasti su usmjereni na uspostavljanje i razvijanje strategije odnosa sa inostranstvom odnosno razvijanje strateških odnosa u ekonomskoj diplomatiji. U narednom koraku, izvršna vlast, odnosno predstavnici izvršne vlasti usmjereni su na provođenje usvojene strategije. Tačnije, izvršna vlast je ta koja u praksi provodi ekonomsku diplomaciju.

¹⁰ Đukić, M. (2015): Razvijanje sistema ekomske diplomatije u cilju unapređenja razvoja i konkurentnosti privrede Republike Srbije, str. 513.

b) Političke partije

Vrijeme u kojem danas živimo jeste vrijeme političkog pluralizma i demokratije. U takvim okolnostima veliku važnost imaju političke partije te se njihove aktivnosti šire i ka ekonomskoj diplomatiji. Političke partije danas su nezaobilazan faktor kada je u pitanju uticaj na ekonomsku diplomaciju. One posredstvom svojih članova direktno učestvuju u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti te je i po tom osnovu njihov uticaj na ekonomsku diplomaciju još izraženiji.

c) Trgovinske komore i trgovinska predstavnštva

U savremenoj ekonomsko-diplomatskoj praksi sve veću ulogu i važnost imaju trgovinske komore kao i spoljno-trgovinska predstavnštva. Trgovinska predstavnštva su često usmjerena na poslove, aktivnosti, ekonomске diplomacije. Predstavnštva su, takođe, povezana sa diplomatsko – konzularnim predstavnštvima te zajednički ostvaruju postavljene ciljeve.

d) Regulatorne institucije

Nezavisne regulatorne institucije imaju sve veću važnost u diplomatsko – konzularnoj praksi. Pod ovim institucijama smatraju se:

- Centralna banka koja ima ulogu regulatora finansijskog tržišta
- Institucije koje su fokusirane na pravila konkurenčije
- Institucije koje se bave pitanjima zdrave hrane, odobrenja upotrebe lijekova i njihovog kvaliteta
- Institucije iz oblasti elektro-energetskog sektora telekomunikacijskih usluga
- Konkurenčijsko vijeće.

Ove institucije mogu da utiču na niz rješenja koja se tiču trgovinske politike. One su uključene u međunarodne pregovore bilo posredno ili neposredno.

e) Interesne grupe

Interesne grupe jesu organizacije koje su nezavisne od vlasti i od političkih stranaka. One kroz usmjerene aktivnosti nastoje da ostvare uticaje na već uspostavljene vladajuće strukture.

Između vlada i interesnih grupa uspostavlja se saradnja i konsultacije na način što interesne grupe vladama pružaju informacije kao i tehničke savjete koji su potrebni prilikom usvajanja osjetljivih politika, dok zauzvrat dobijaju priliku na uticu na donošenje odluka u ranim fazama. Ovi uticaji mogu da budu direktni i indirektni. Direktan se ostvaruje kroz asocijacije koje djeluju na nivou poslovne grane ili kroz asocijacije koje se nalaze na nivou nacionalne ekonomije. Indirektni uticaji se ostvaruju kroz odluke kojima se utiče na karakter tržišta kao i na način regulacije tržišta.

f) Nevladine organizacije

Nevladine organizacije ne predstavljaju direktnе učesnike tržišne ekonomije. Ipak, one svojim aktivnostima utiču na politiku zemlje iz koje potiču i mogu da utiču na karakter međunarodnih pregovora kao i forme sporazuma koji na tim osnovama nastaju.

g) Epistemska zajednica

Pod epistemskom zajednicom podrazumijeva se skup priznatih stručnjaka koji posjeduju ekspertska znanja, koji imaju kompetentnost kao i konkretne rezultate iz određenog relevantnog političkog ili ekonomskog pitanja. Epistemska zajednica predstavlja jednog od najvažnijih učesnika ekonomske diplomatiјe.

2.4.2. Ekonomski instrumenti i oružja diplomatiјe

Ekonomsko – diplomatski instrumenti koji se koriste u postupcima ekonomske diplomatiјe fokusirani su na realizovanje ekonomskih aktivnosti kojima jedna država dostiže postavljene spoljopolitičke ciljeve. U tom kontekstu najčešće se koriste sljedeći instrumenti:¹¹

- Međunarodno poslovanje – posredstvom međunarodnih poslovnih aktivnosti kao i domaćih kompanija u matičnoj državi, pruža se mogućnost da se na posredan ili neposredan način utiče na događaje u inostranstvu.
- Kreditne aktivnosti – zemlja donator ovih sredstava može da svojim silama utiče na zemlji primaoca sredstava, a često se koriste i neki elementi pritisaka.

¹¹ Donna, L., Hocking, B., (2010): Economic Diplomacy, The International Studies Encyclopedia, Vol II, p. 1216.

- Sloboda kretanja kapitala – kroz ove aktivnosti podstiču se trendovi i tokovi u kretanju kapitala a takvi pritisci ostavljaju prostor za primjenu različitih formi pritisaka.
- Strane direktne investicije – ove investicije stvaraju niz mogućnosti za realizovanje uticaja i pritisaka na druge države.

Ukoliko se kroz ekonomsku diplomaciju nastoje primjeniti neki pristici, neke represije, najčešće se primjenjuju sljedeći instrumenti:¹²

- Primjenjuju se carinske barijere koje pojačavaju carinske konflikte. Najčešći rezultat ovih mjera jeste embargo na uvoz i izvoz kao i potpuna ekomska blokada.
- Trgovinski embargo, jesu sankcije koje predstavljaju takvu mjeru pritiska koje se primjenjuju na cijelu državu ili neke dijelove države.
- Ustupci su još jedan od oblika instrumenata pritisaka. Oni se najčešće javljaju u vidu finansijskih pomoći, carinskih olakšica, članstva u nekim asocijacijama itd.
- Necarinske barijere se pojavljuju kao neke od mjera pritiska. One se pojavljuju kao prepreka izvozu u slučaju da se nameću neka ograničenja na robi bilo u pogledu nekih standarda, posjedovanja certifikata itd.

2.5. Objekti ekonomске diplomatiјe

Ekonomski diplomatija prilikom implementiranja, poprima praktične forme koje su u skladu sa interesima onih koji u ovim procesima učestvuju. Često se ističe da objekti ekonomskog diplomatskog radnog okvira mogu da, u isto vrijeme, budu i subjekti ekonomskog diplomatskog radnog okvira. Objekti ekonomskog diplomatskog radnog okvira jesu¹³:

- Direktne strane investicije¹⁴,
- Svjetsko tržište i međunarodna trgovina¹⁵,

¹² Barston, R.P., (1997): Modern Diplomacy, Lomgman, London / New York, p.112.

¹³ Ristić – Petrović, D., (2016): Savremena ekonomski diplomatska politika kao instrument ostvarenja privrednih ciljeva Srbije, Megatrend revija ~ Megatrend Review, str. 131.

¹⁴ Direktne strane investicije su do momenta globalne krize 2007/08. godine bilježile stalni rast. Nakon krize, njihov rast je nešto sporiji ali se i dalje radi o ogromnim novčanim sumama. Na kraju 2017. godine direktnе strane investicije na globalnom nivou su smanjene za 23% i iznosile su 1,43 biliona dolara. World Investment Report 2018: Investment and New Industrial Policies (United Nations publication, Sales No. E.18.II.D.4), dostupno na: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_overview_en.pdf, pristupljeno: 20.12.2018.

¹⁵ Što se tiče međunarodne trgovine, njena karakteristika jeste internacionalizacija proizvodnje, te i samo tržište postaje internacionalno. Posredstvom internacionalizacije privrednih aktivnosti dolazi do

- Standardi konkurenčije¹⁶,
- Međunarodne institucije¹⁷,
- Poreski sistem¹⁸.

Svaki od pomenutih objekata ekonomske diplomatijske imaju važnu ulogu i uticaj u svim segmentima ekonomske diplomatijske, s tim da pojedini objekti nekada imaju manje a nekada više izražen uticaj.

2.6. Makroekonomska i mikroekonomska diplomatijska

U savremenom svijetu ekonomska diplomatijska djeluje odnosno predstavljam jaefikasniji način da se realizuju nacionalni ekonomske interesi zemlje. Prethodno su date različite definicije i pojašnjenja ekonomske diplomatijske, te se može zaključiti da ekonomska diplomatijska podrazumijeva diplomatske napore koncentrisane na potvrdu ekonomske interesa zemlje na međunarodnom nivou. U tom smislu, veoma je važno koristiti konkurentske prednosti zemlje kao i specijalizaciju i kooperaciju u proizvodnji sa ciljem dostizanja kratkoočnih i dugoročnih strateških ciljeva. Kako bi se koristile konkurentske prednosti zemlje kao i njihov doprinos u ekonomskom rastu i nacionalnoj konkurentnosti, ekonomska diplomatijska mora da raspolaže sa realnim i kvalitetnim ekonomskim istraživanjima i ekonomskim podacima kojima se procjenjuje mogućnost ekonomije i na osnovu kojih se upravlja konkurentske prednostima zemlje.

podsticanja ekonomske aktivnosti na globalnom nivou. Važna karakteristika globalnih procesa u međunarodnoj trgovini jeste da preko trećine svjetske ekonomske kontrolišu transancionalne kompanije.

¹⁶Standardi u konkurenčiji danas primjenu nalaze u brojnim zemljama. Cilj ove standardizacije jeste da se zaštiti tržište i tržišni mehanizam.

¹⁷Prilikom realizacije međunarodne trgovine veliku važnosti imaju i međunarodne institucije. Među njima danas najveću ulogu zasigurno imaju MMF, Svjetska banka potom grupe poput G8, G20 itd, koji svojim odlukama i djelovanjima imaju uticaj na ekonomske tokove cijelog svijeta.

¹⁸Poreska politika je jedan od najvećih problema u ekonomskoj diplomatijskoj. Poreska politika uvažava nacionalne ekonomske potrebe i interes. Zemlje se suočavaju sa problemima dvojnog odnosno dvostrukog oporezivanja, što se brojnim sporazumima pokušava prevazići. Dvojno ili višestruko oporezivanje predstavlja situaciju u kojoj dolazi do opterećenje dijela imovine jedne osobe sa dva ili više poreza. Postoji kada poreski obveznik u jednom poreskom razdoblju plaća više različitih/istovrsnih poreza. U osnovi, za višestruko oporezivanje postoje tri povoda: U nacionalnom fiskalnom suverenitetu u kojem je specifičnom konfiguracijom poreskog sistema moguće stvarati uslove za višestruko oporezivanje; Načelo fiskalnosti, koje nalaže da poreski autoriteti ne smiju biti lišeni prihoda koje poreski obveznici ostvaruju u inostranstvu; Ekonomski odnosi sa inostranstvom ne smiju osjećati štetne posljedice zbog oporezivanja od strane poreskih autoriteta dviju država, ekonomske partnera. Alijagić,M.,(2006): "Poreski menadžment i poreski konsulting", Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka, str.113.

Prednosti koje neka ekonomija ima i koje može da koristi kroz ekonomsku diplomaciju, između ostalih su i sljedeće¹⁹:

- Tehnološke prednosti kojima je omogućena proizvodnja novih proizvoda, proizvoda koji su karakteristični po nekim novitetima ili jednostavno koji se proizvode po nižim troškovima proizvodnje.
- Finansijske prednosti koje rezultiraju pristupu i mogućnostima korištenja vlastitih internih finansijskih resursa ili postoji olakšan pristup tržištu kapitala.
- Prednosti u dijelu menadžmenta i marketinga.
- Prednosti po osnovu pristupa potrebnim resursima (pristup korištenju jeftinijih faktora proizvodnje, pristup jeftinijem visokom obrazovanju, radnoj snazi, pristup jeftinijim prirodnim izvorima itd).
- Ostale prednosti, poput bolje informativne odnosno komunikacijske mreže, bolja infrastruktura.

Uzimajući u obzir navedeno, ekomska diplomatija i njene funkcije, mogu biti predstavljene na sljedeći način, slikom broj 1.

¹⁹Czarnecka-Gallas, M., (2012); The Role of Economic Diplomacy in Enhancing National Competitiveness, Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, p.61.

Slika 1: Ekonomска дипломатија и разлиčiti нивои утицаја

Izvor: Prilagođeno prema: Czarnecka-Gallas, M., (2012): The Role of Economic Diplomacy in Enhancing National Competitiveness, Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, pp. 64.

2.6.1. Makroekonomска дипломатија

Makroekonomска дипломатија usmjerena je na realizovanje strateških ciljeva koje je država postavila u spoljnim odnosima. Makroekonomска дипломатија se svodi na saradnju koja se realizuje kroz diplomatsko – konzularna predstavništva i trgovinska predstavništva u inostranstvu. Od makroekonomске дипломатије se очekuje da zaštitи razvoj nacionalnih ekonomskih interesa kroz jasno definisane zadatke makroekonomске дипломатије. Tradicionalno posmatrano, ekonomска дипломатија je povezana sa aktivnostima države na makroekonomskom nivou u što se ubraja i menadžment upravljanja prirodnim resursima.

Nekoliko studija je pokazalo da ekomska diplomacija ima snažan uticaj na na pristup i kasnije na upravljanje prirodnim resursima²⁰. Državne intervencije i politike u ovim područjima mogu biti opisane kao resursna diplomacija i blisko je vezana sa ekonomskom diplomacijom te zajedno čine krucijalne faktore koji donose korist u kraćem i dužem roku. Bez bilo kakve sumnje, prirodni resursi, posebno energetski resursi poput nafte i prirodnog gasa, su definitivno najjednostavniji faktori putem kojih neka država ulazi na globalno tržište i putem kojih jača svoje proizvodne kapacitete²¹.

Pored prirodnih resursa kojima država raspolaže, važan faktor makroekonomsko diplomacije jeste makroekonomski položaj države i markoekonomski politike koje se primjenjuju. Makroekonomski aktivnosti uključuju operacije koje države provode sa multinacionalnim i multilateralnim organizacijama, sa globalnim ekonomskim forumima, kroz regionalne platforme, bilateralne sporazume itd, a koje kreiraju osnovu ekonomsko diplomacije u ključnim područjima interesovanja.

Glavni instrumenti koji se ovdje pojavljuju jeste promocija izvoza kroz agencije koje su za ovu promociju zadužene, specijalne jedinice koje se uspostavljaju u ambasadama, konzulatima te državne posjete kojima se jača saradnja među državama i kojima se omogućavaju međuekonomske aktivnosti odnosno izvoz i uvoz, finansijski tokovi, strane investicije, turizam itd. Nekoliko studija je potvrdilo da ekonomski diplomatski predstavlja instrument kojima se olakšava izvoz i kojom se promoviše država što ima sveukupan efekat na sveukupnu trgovinu konkretne ekonomije²².

2.6.2. Mikroekonomski diplomatski modeli

Mikroekonomski pristup diplomaciji je za svaku državu poseban i specifičan. Postoje različiti modeli ovog oblika diplomacije jer se ovdje radi o specifičnoj podršci države domaćim kompanijama u inostranstvu. Aktivnosti podrške se realizuju kroz organizacijski sistem u koji su uključena ministarstva kao i njihova odjeljenja. Ovdje je korisno pomenuti nekoliko modela mikroekonomsko diplomatske diplomacije.

²⁰ Bahgat G., (2003): American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea, Gainesville, FL, University Press of Florida, p.54.

²¹ Magerramov A., Rustambekov H., (2010): Economic Diplomacy as a Tool for Realizing National Interests, p.63.

²² Rose A.K., (2007): The foreign service and foreign trade: Embassies as export promotion, The World Economy, vol. 30, no. 1, pp. 22.

U SAD, na primjer, ove aktivnosti se ostvaruju kroz koordinacioni komitet koji se koristi za razvoj trgovine na čijem se čelu nalazi Ministarstvo trgovine. Unutar Ministarstva uspostavljene su četiri agencije koje pružaju podršku izvozu kao i ulaganju kapitala u druge zemlje.

Velika Britanije u ovom kontekstu primjenjuje geocentrični model ekonomskog nastupa u drugim zemljama. Oni ove nastupe ostvaruju kroz Ministarstvo trgovine i industrije i kroz odjeljenje koje je zaduženo za trgovinu i podršku izvozu. Aktivnosti koje se provode su planirane i centralizovane. Unutar Ministarstva uspostavlja se i uprava za eksport koja obuhvata, objedinjuje i realizuje aktivnosti Ministarstva inostranih poslova kao i Ministarstva trgovine i industrije.

Model koji primjenjuje Francuska jeste model koji se realizuje kroz sektor ekonomske ekspanzije unutar diplomatsko – konzularnih predstavnštava. Zadatak ovog sektora jeste da pruži podršku aktivnostima nacionalnih kompanija. Prilikom realizovanja ovih poslova angažuju se ličnosti koje su obrazovane u oblasti međunarodne trgovine ili poslovne administracije.

U Njemačkoj primjenu nalazi kombinovani model. Podrška kompanijama u inostranstvu se pruža kroz trgovinske i privredne komore ili kroz posebne misije Federalne uprave informacija o spoljnoj trgovini.

Kako se primjećuje, u slučaju mikroekonomske diplomatiјe, njene aktivnosti su fokusirane na na odnosu države - države, nego na odnosu na države – privatnih preduzeća. Ova povezanost je mnogo više tržišno ovisna jer su privatne kompanije vođene vlastitim a ne državnim interesima. Štaviše, kompanije u tržišnoj ekonomiji ne mogu biti prisiljene da djeluju na način koji odgovara državi, one samo mogu biti ohrabrene da u tom pravcu djeluju.

3. KONCEPTUALNE I TEORIJSKE OSNOVE EKONOMSKE DIPLOMATIJE

U ovom dijelu rada prikazani su teorijski okviri ekonomske diplomatiјe koja osnove ima u razvoju teorija međunarodne trgovine i međunarodnih odnosa. Pregled kao i ukazivanje početnih stavova ekonomista iz oblasti međunarodne trgovine i međunarodnih odnosa, predstavljali su osnovu za savremeni razvoj međunarodnih odnosa i same ekonomske diplomatiјe. Svaka od teorija koje su prezentovane daje svojevrstan doprinos izgradnji i razvoju ekonomske diplomatiјe.

3.1. Merkantilizam

Jedna od prvih teorija međunarodne ekonomije koja je razvijena i koja je dala osnovu za razvoj ekonomske diplomatiјe jeste merkantilizam. Merkantilizam je pravac u ekonomskoj teoriji koji svoj vrhunac dostiže u XVI i XVII vijeku. Merkantilizam je, u svjetskoj teoriji i praksi vladao od 1500. godine, pa sve do sredine XVIII vijeka. Zlato i srebro su po ovoj teoriji bile najveće vrijednosti. S obzirom da je merkantilizam bio krut sistem, kočio je razvoj međunarodne razmjene tako da ga je od druge polovine XVIII vijeka zamijenila klasična engleska škola liberalizma²³. Merkantilisti su imali presudan korak u razvoju spoljne trgovine i svakako diplomatiјe. Ovaj pravac ekonomske misli razvijen je u periodu kada je u Evropi došlo do snažnog previranja s obzirom na prelazak iz feudalizma u kapitalizam. Ideja merkantilista jeste da izvor bogatstva čini novac (koji se izražava u zlatu i srebru), a do novca se dolazi kroz proizvodnju zlata i srebra (odnosno otvaranje rudnika) te spoljnom trgovinom. Pod uticajima ove teorije zapadne vlade u ovom dobu razvijaju intervencionističke politike, odnosno donose mjere protekcionizma u spoljnoj trgovini sa ciljem da ograniče uvoz i podstaknu izvoz. Prema merkantilistima vanjska trgovina koja je stimulisana mjerama ekonomske politike koja je usmjerena ka promovisanju izvoza i redukciji uvoza, doprinosi stvaranju bogatstva tako što se stimulira izvoz onih roba koje mogu da se skuplje prodaju na ino tržištima nego na tržištima u zemlji.

²³Unković, M., (2010): Međunarodna ekonomija, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Poslovni fakultet, Beograd, str. 115.

To navodi na zaključak da je poseban predmet interesovanja merkantilista bilo ostvarenje suficita u razmjeni roba, a što za posljedicu ima pozitivan platni bilans, u prvom redu za pojedinca (što je u osnovu ranog merkantilizma), a nakon toga i za državu u potpunosti (što je u osnovi razvijenog merkantilizma).

3.2. Liberalizam

Kako se ljudsko društvo razvijalo i unapređivalo, tako su se i stavovi prema međunarodnim odnosima unapređivali i razvijali. Teorija koja je zasnovana na ideji slobode i jednakosti jeste liberalizam. U kontekstu međunarodnih odnosa i uticaja na razvoj ekonomске diplomatiјe, liberalisti polaze od sljedeća tri principa²⁴:

- Odbacuju politiku moći kao jedni ishod međunarodnih odnosa ze dovode u pitanje načelo sigurnosti odnosno realnosti ratovanja.
- Naglašava uzajamnu korist međunarodne saradnje
- Uspostavlja međunarodne organizacije i nevladine aktere koji se uključuju u oblikovanje međunarodne politike.

Liberalisti naglašavaju snažnu ulogu međunarodnih institucija u internacionalnim odnosima i smatraju da one imaju ključnu ulogu u saradnji među državama. Prema njihovim polazišтima, korektne međunarodne institucije i pojašana nezavisnost (uključujući ekonomsku i kulturnu razmjenu) država, utiču na redukciju konflikta. Prema stavovima liberalista međunarodna diplomatija može biti veoma efikasan način da zemlje djeluju međusobno i da podstičnu rješavanje problema i nesuglasica bez nasilja. Uz odgovarajuće institucije i diplomatiju liberalisti vjeruju da države kroz zajedničku saradnju mogu zajedno da rade na maksimiranju prosperiteta i minimiziranju konfliktak²⁵.

²⁴ Shiraev, E., Zubok, V., (2014): International Relations, Oxford University Press, New York, p.78.

²⁵ Ibidem, str. 82.

3.3. Neoliberalizam

Neoliberalizam predstavlja teoriju međunarodnih odnosa koja je zasnovana na uvjerenju da su države zabrinute, ili bi trebale biti zabrinute u prvom redu za apsolutne a potom za relativne dobitke koje imaju od spoljne trgovine odnosno spoljnotrgovinskih odnosa. Smatra se revidiranom verzijom liberalizma, te se tako po razvoju nastavlja na liberalizam. U osnovi neoliberalizma naglašava se važnost i vrijednost slobodnog tržišta i slobodne konkurenčije. Iako postoje različite debate oko definisanja osnova neoliberalizma, kroz teoriju i praksu, uglavnom se ove tvrdnje povezuju sa ekonomijom „laizes faire“²⁶, odnosno principi „slobodne ruke tržišta“. U praksi, neoliberalizam je često okarakterisan kroz vjerovanje u održivi ekonomski rast koji predstavlja sredstvo za postizanje napretka čovjeka, povjerenje u slobodno tržište kao najefikasniji vid alokacije resursa, naglašava minimalnu intervenciju države u ekonomiji i društvenim pitanjima, te se posebno usmjerava ka slobodnoj trgovini i kapitalu²⁷. Takvi stavovi su uključeni i u međunarodne odnose i diplomatiju. Neoliberalizam odbacuje regulaciju i prihvata deregulaciju. U takvim okolnostima uloga države se minimizira.

Do 1970-tih godina ekomska stagnacija i rastući javni dug, podstakli su neke ekonomiste da zagovaraju povratak klasičnom liberalizmu, koji je ponovo oživljen kroz novi termin – neoliberalizam. Intelektualne temelje ovog oživljavanja pronalazimo u radovima Austrijskog ekonomista Friedrich von Hayek, koji je tvrdio da intervencionističke mјere države usmjerene ka preraspodjeli bogatstva neminovno vode ka totalitarizmu²⁸. Američki ekonomista, Milton Friedman, je takođe imao slične stavove i on je odbio fiskalnu politiku vlade tvrdeći da se država time upliće u poslovni ciklus²⁹. Stavove ovih ekonomista oduševljeno su prihvatali predstavnici glavne konzervativne partije u Velikoj Britaniji i SAD, te je tako ova politika postigla veliki moć i uticaj kada su na vlasti bili Margaret Thatcher (1979–90) u Velikoj Britaniji i Ronald Reagan (1981–89) u SAD.

²⁶ Laissez faire, doslovno: "pustite neka svako čini što hoće i neka sve ide svojim tokom". Glavna je ekomska doktrina mladog rastućeg kapitalizma 18. i 19. vijeka a smisao joj je neograničena sloboda konkurenčije, nemiješanje države u ekomska pitanja. Naime, "tržišnu utakmicu" poduzetnici toga doba doživljavaju kao oštru, ali pravednu te od države traže da ih pusti na miru, tj. da se što manje ili nikako ne upliće u gospodarstvo i arbitira u "tržišnoj utakmici". (Dostupno naa: <https://www.investopedia.com/terms/l/laissezfaire.asp>, pristupljeno: 15.04.2018)

²⁷ Neoliberalizam, detaljnije pogledati na: <https://www.britannica.com/topic/neoliberalism> (03-11-2017)

Neoliberalna ideologija i politika su postajale sve uticajnije. Kako su nacionalne ekonomije postajale sve globalnije, odnosno kako su se sve više uključivale u globalne tokove, neoliberalizam je promovisao politike slobodne trgovine kao i slobodnog toka međunarodnog kapitala. Najjasniji signal nove važnosti neoliberalizma, ipak je bio izrastanje liberalizma kao političke sile u SAD te kreiranja različitih veza sa drugim državama koje su takođe nastojale da promovišu ideologiju neoliberalizma i da oštro ograniče državnu vlast u ekonomiji. Neoliberalizam predstavlja političku teoriju koja je karakterisala zapadni svijet kasnih godina dvadesetog vijeka. U pitanju je teorija koja esencijalno počiva na najvećim vrijednostima individualne slobode koja se adekvatno upražnjava u uslovima laissez-faire tržišnoj ekonomiji. Prisustvo i uticaj države na život individua minimalan je, ili se u ekstremnim slučajevima čak u potpunosti negira.

3.4. Marksizam

Marksizam predstavlja teoriju i političku djelatnost koja je razvijena na temelju radova Karla Marxa i Friedricha Engelsa. Svaka politička praksa koja je temeljena na radovima Marxa i Engelsa može se zvati marksizam. Tu spadaju različiti oblici politika i misli kako onih od komunističkih stranaka i komunističkih država tako i akademsko istraživanje unutar mnogih polja. Razvoj marksizma datira s kraja XIX i početka XX vijeka, a utemeljen je na engleskoj političkoj ekonomiji, potom na francuskom utopijskom socijalizmu kao i njemačkoj ideoškoj filozofiji. Prema postavkama ove teorije istorija predstavlja sukob povlaštenih i potlačenih društvenih klasa, te počiva na tvrdnji da će svi društveni problemi biti rješeni kroz stvaranje besklasnog društva – komunizma. Nakon komunizma, prema postavkama marksizma, uspostavlja se socijalizam, u kojem se postepeno ukida privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju. Vođeni ovakvim postavkama i uvjerenjima, marksisti su razvijali i svoje odnose prema spoljnotrgovinskim odnosima odnosno prema ekonomskoj diplomaciji. Marksisti su u svojim prvim radovima istakli da je glavni izvor nestabilnosti u međunarodnim odnosima mogla biti kapitalistička globalizacija, odnosno konflikt između dvije klase – nacionalne buržoazije i kosmopolitskog proletarijata. Prema stavovima marksizma, globalni procesi, poput rata, imperijalizma i trgovine, uništili su izolaciju ranijih ljudskih društava, dok je novi sistem, kapitalizam, usmjeren ka svim dijelovima ljudskog rada u jednom istorijskom toku.

Univerzalna istorija nastaje u momentu kada društveni odnosi proizvodnje i ramjene postanu globalni kao i kada se pojavi kozmopolitski ukus konzumerizma³⁰. Marks i Engels su bili među prvim teoretičarima globalizacije koji su tvrdili sljedeće³¹:

- Buržoazija putem iskorištavanja svjetskog tržišta daje kozmolitski karakter proizvodnji i potrošnji u svakoj zemlji
- Sve staromodne nacionalne industrije su uništene ili se svakodnevno uništavaju
- Na mjesto starih potreba, zadovoljenih produkcijama u zemlji, nalazimo nove prohtijeve koje za svoje zadovoljenje zahtijevaju proizvode iz različitih zemalja i podneblja
- Na mjestu stare lokalne i nacionalne osame i samostalnosti, imamo stvoren odnos i univerzalne međuvisnosti nacija

Marks je vjerovao da će kapitalistička globalizacija kao i klasni sukobi odrediti sudbinu modernog svijeta.

3.5. Teorija ovisnosti

Teorija ovisnosti razvijena je 70-tih godina XX vijeka a razvijena je kao odgovor na teoriju etapnog razvoja i teoriju strukturalnih promjena. Punu afirmaciju ova teorija doživjava u državama „trećeg svijeta“ kod kojih se koristila sa ciljem pojašnjenja različitog stepena razvijenosti država. Teorija ovisnosti je zasnovana je polazištu da su države trećeg svijeta ovisne od pomoći razvijenih zemalja. Isto tako, ova teorija smatra da institucije, bilo u zemlji ili na međunarodnom nivou, ne doprinose ravnopravnoj distribuciji političke i ekonomske moći koja bi mogla da služi kao osnova za razvoj. Ovakva polazišta svakako imaju uticaj na razvijanje međunarodnih ekonomskih odnosa i diplomatiјe. Prema ovoj teoriji manje razvijene zemlje u međunarodnim odnosima postaju zavisne od razvijenih država te se tako i mogu pozicionirati u internacionalnim relacijama. Teorija je razvijena kroz tri modela: model neokolonijalne ovisnosti, model lažne paradigme, model dualističkog razvoja.

Model neokolonijalne ovisnosti polazi od toga da države u međunarodnom sistemu odnosa mogu da se podijele na razvijene, koje predstavljaju lidere u

³⁰ Spahić, E., (2017): Međunarodna politička ekonomija, zbirka prezentacija I dio, E-nastava predmeta:

www.e-nastava.fpn.unsa.ba/course/view.php?id=28

³¹ Ibid.

ekonomskom, političkom i svakom drugom smislu, i na nerazvijene, koje nemaju ekonomske i političke kapacitete da stanje u svojim državama unaprijede. Model lažne paradigmе smatra da nerazvijenost zemlje trećeg svijeta dolazi kao rezultat implementiranja neadekvatnih razvojnih modela nametnutih od strane razvijenih zemalja i multinacionalnih organizacija. Model dualističkog razvoja polazi od toga da postoji i da razlika između bogatih i siromašnih nacija raste, odnosno između bogatih i siromašnih ljudi. Prema njima suživot bogatih i siromašnih nije istorijski fenomen koji će vremenom nestatati dok jaz između razvijenih i nerazvijenih država ima stalnu tendenciju rasta.

3.6. Realizam

Realizam je pravac koji je razvijen u političkoj teoriji međunarodnih odnosa sa veoma dugom istorijom, te se njegovi začeci mogu ponaći u djelima Tukidida, Augustina, Hobbea, Spinoze. Ipak, realizam se u kontekstu međunarodnih odnosa razvio tokom prve polovine XX vijeka. Danas je ovo jedan od najuticajnijih smjerova u izučavanju međunarodnih odnosa, dok je njegova stvarna primjena u odnosima među državama i danas aktuelna. Realizam je takav pravac u međunarodnim odnosima koji zagovara da sve nacije trebaju da djeluju, da rade na način da pojačaju svoju moć, dok one zemlje koje su u ovim aktivnostima najefikasnije napreduju, jer lako mogu da zasjene postignuća manje moćnih nacija. Prema ovoj teoriji, glavni interes nacije jeste samoočuvanje, dok bi stalno jačanje moći trebalo da bude ekonomski, socijalni i politički imperativ. Uzimajući u obzir ovakve stavove ove teorije, država i državni interes su osnova za poduzimanje svih mjera i aktivnosti i on je, kao takav, i danas prisutan, bez obzira na postojanje sve većeg broja međunarodnih organizacija, institucija, gdje su nacionalni interesi i dalje u prvom planu³². Naime, prema ovoj teoriji, nacionalni interes predstavlja ključni kriterij prema kojem država uređuje svoje vanjske poslove odnosno prema kojima oblikuje svoju ekonomsku diplomaciju, dok je moral stavljen u drugi plan.

³² Spahić, E., (2017): Međunarodna politička ekonomija, zbirka prezentacija I dio, E-nastava predmeta: www.e-nastava.fpn.unsa.ba/course/view.php?id=28

Ukoliko se u obzir uzme realistična slika međunarodnih odnosa, koji su prema stavovima zagovornika ove teorije, svijet anarhije u kojem se države bez bilo kakvih moralnih organičenja bore za vlastite interese, tako u tim okolnostima ne postoji značajan prostor za bilo kakve moralne teorije međunarodnih odnosa.

Ova teorija zastupa stav da je glavno obilježje međunarodnih odnosa odsutnost odgovarajućeg oblika centralne vlasti kakva se susreće na nivou država. Takvo stanje produkuje nesigurnost iz kojeg proizilazi anarhija, a to se smatra glavnim razlogom zbog kojih se države ne mogu voditi moralom na međunarodnom nivou³³.

Realisti prepoznaju globalizacijske procese i shvataju da se u ovim procesima države sve više upućuju na međusobnu saradnju. Međutim, ova saradnja ima smisla samo u slučaju kada je vođena nacionalnim interesima. Poštovanje međunarodnih obaveza ima smisla samo ukoliko doprinosi ostvarenju nacionalnih državnih ciljeva ili će takve obaveze imati neutralne efekte po državu.

3.7. Institucionalizam

Institucionalizam, kako i sam naziv ukazuje, u središte svojih istraživanja stavlja institucije, koje imaju posebnu ulogu i u međunarodim odnosima. Prema njihovim stavovima institucije, zajedno sa tradicijom i kulturom koja ih oblikuje, uslovljavaju i određuju pravce razvoja svakog društva. Institucionalisti smatraju da je poznavanje kulture, običaja, tradicije, pravnih normi, nužno za razumijevanje funkcionisanja svih društvenih institucija³⁴. Političke institucije imaju zadatak da upravljaju društvom kroz organizovanje kolektivnih preferencija, artikulisanih kroz izborni proces i političke programe. Kada su u pitanju međunarodni odnosi i države, pristalice ove teorije smatraju da države nisu jedini akteri u ovim procesima, nego se međunarodna politika interpretira između nevladinih i vladinih međunarodnih organizacija, transnacionalnih kompanija a u konačnici između individua. Pored toga, unutar međunarodne zajednice ne postoje samo odnosi među državama i državnih vlada, nego su države u ovom slučaju potpuno otvorene za saradnju, komunicirajući međusobno na svim nivoima, izgrađujući zajedničke civilne, kulturne, ekonomski i druge mreže, s tim da

³³ Ibid.

³⁴ Spahić, E., (2017): Međunarodna politička ekonomija, zbirka prezentacija I dio, E-nastava predmeta: www.e-nastava.fpn.unsa.ba/course/view.php?id=28

institucionalisti veliku pažnju daju ekonomiji kao naročito važnom faktoru umrežavanja država.

Predstavnici institucionalizma smatraju da njihovi prethodnici, marksisti kao i neoklasičari, nisu na odgovarajući način prepoznali važnost društvenih institucija prilikom pojašnjenja ekonomskih procesa. Institucionalisti smatraju da je poznavanje kulture, tradicije, običaja kao i pravnih normi nužno prilikom razumijevanja društvenih institucija. Političke institucije imaju zadatak da upravljaju društvom kroz organizaciju kolektivnih preferencija, kroz artikulaciju izbornog procesa kao i kroz političke programe.

Polazeći od stavova institucionalista, vlast, bez obzira da li je u pitanju zakonodavna, izvršna i sudska, predstavlja sistem institucija koje u skladu sa njihovim nadležnostima i oblastima djelovanja usmjerava politički, ekonomski kao i socijalni razvoj društva. Posmatrano sa aspekta institucionalista, međunarodni sistem se nalazi u određenom prirodnom stanju. To znači da su sve države slobodne i jednake te da ne postoji neka nadređena instanca koja države kontroliše.

Ono što je važno primjetiti kod ove teorije a što se odnosi na međunarodne odnose i ekonomsku diplomaciju, jeste da predstavnici ove teorije smatraju da države nisu jedini akteri u međunarodnim odnosima, nego se po njima međunarodna politika interpretira kao i između vladinih i nevladinih kompanija a u konačnici i između pojedinaca. Institucionalisti se, takođe, zalažu za uspostavljanje sistema institucija koje će regulisati konfliktna ponašanje država kao i ostalih aktera unutar međunarodne zajednice. Institucionalisti, takođe, smatraju da unutar međunarodne zajednice ne postoje samo odnosi koji se javljaju među vladama država, nego su države otvorene za saradnju, komuniciraju međusobno na svim nivoima te izgrađuju zajedničke civilne, kulturne, ekonomске i duge mreže. Institucionalisti naročitu pažnju daju ekonomiji koju smatraju veoma važnim faktorom umrežavanja država.

3.8. Konstruktivizam

Konstruktizam jest teorija koja je razvijena na osnovama promjene društvenih okolnosti nakon Hladnog rata. Prema zagovornicima ove teorije ključni akteri u međunarodnim odnosima jesu „države i velikodušne koalicije“ a pored toga važnu ulogu u međunarodnim odnosima imaju individue koje su nosioci ideja.

Prema njihovim stavovima, međunarodni odnosi kao i međunarodna zajednica produkt su „ideja i interpretacija različitih aktera“, odnosno dolaze kao rezultat nacionalnog sistema vjerovanja – istorijskog, kulturnog i socijalnog, kojim se objašnjava spoljna politika, napor u spoljnoj politici kao i ponašanje. Međunarodni odnosi kao i međunarodna zajednica su prema pristalicama ove teorije socijalna konstrukcija koja putem komuniciranja i dogovora među akterima postaje socijalno relevantna činjenica.

Predstavnici ove teorije smatraju da države na međunarodnoj zajednici imaju različite interese te da se ti interesi mogu suprostavljati što može voditi konfliktima. Ipak, takvi konflikti se mogu kompromisno rješavati jer su države koje djeluju na međunarodnom nivou spremne na kooperaciju sa ciljem da održaju kontinuitet u međunarodnoj zajednici.

Važna karakteristika konstruktivizma, koja je imala snažan uticaj na razvoj ekonomске diplomacije, jeste zagovaranje pristupa međunarodne interakcije među državama, posebno u dijelu pregovaranja u onim segmentima gdje postoje suprostavljena mišljenja. Konstruktivisti su usmjereni na ideje i uvjerenja koji konačno oblikuju i mijenjaju ishode. Tako je njihov doprinos u ekonomskoj diplomaciji očigledan kroz uspostavljanje međunarodnih finansijskih i trgovinskih režima, utemeljenih na kompromisima i iscrpnim pregovorima kako bi se postiglo optimalno rješenje u segmentu međunarodne trgovine.

3.9. Teorija hegemonске stabilnosti

Teorija hegemonске stabilnosti predstavlja jedan tip sistemskih teorija. Generalno, sistemske teorije se zasnivaju na realističnoj pretpostavci da je međunarodna ekonomija oblikovana relativnim odnosima moći. Teorija je često korištena prilikom pojašnjenja i uspostavlja spoljnotrgovinskih odnosa među zemljama nakon II svjetskog rata. U ovoj teoriji hegemon je vodeća sila koja je u mogućnosti da oblikuje ishode. Kao takva ona je neophodna u međunarodnoj i ekonomskoj saradnji da bi takva saradnja uopšte i uspjela. Ukoliko ne postoji vezivna moć hegemonu, tada nije moguće osigurati efektivno slaganje sa bilo kojim režimom koji je uspostavljen.

Uzimajući u obzir da je ova teorija aktuelizovana nakon II svjetskog rata, ona je pojašnjavala ulogu SAD prilikom uspostavljanja GATT-a³⁵, i to na sljedeći način:

- Multilateralni trgovinski sistem je razvijen pod uticajem hegemonije SAD.
- SAD su otišle dalje od multilateralizma, jer više nisu nisu u mogućnosti da oblikuju ishode pregovora na tom konkretnom nivou.
- SAD preferiraju bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini kroz koju SAD mogu ostvariti korist od asimetričnog odnosa moći.

Ukoliko se posmatra realistična interpretacija trgovinskog režima, on ukazuje na to da se ostale države usmjeravaju ka regionalizmu. Razlog zbog kojeg dolazi do toga jeste slabljenje multilateralizma tokom posthegemonijskog perioda. Ova teorija, kao i većina drugih koje se razvijaju u međunarodnoj ekonomiji, fokusirane su na uspostavljanje jednog međunarodnog poretka. Ukoliko se izoluje uloga jednog hegemoni koji održava i utiče na tokove međunarodnog ekonomskog poretka, može se primjetiti kako velike ekonomski sile i dalje ispunjavaju sličnu ulogu, odnosno funkciju hegemoni, na regionalnom nivou. Polazeći od takvih okolnosti, zaključuje se da su SAD oblikovale ekonomiju unutar zapadne hemisfere, ali i dalje od toga. Sa druge strane regionalna ekonomija u Evropi oblikovana je od strane EU.

Kod ove teorije uočane su neke slabosti, među kojima se ističu sljedeće:

- Dosta je teško utvrditi kada postoji hegemon kao i momenat kada njegovo djelovanje prestaje
- Slabljenje hegemoni SAD je prisutno tokom 70-tih godina XX vijeka. Međutim, međunarodna ekonomija nije zbog toga propala, kako je ova teorija očekivala.

Kasnije je ova teorija transformisana u teoriju hegemonskog vođstva prema kojoj su ostale one zemlje koje su podržavale SAD u dijelu održavanja međunarodnog režima koji je razvijen pod njihovom hegemonijom.

³⁵ „GATT - Opšti multilateralni međunarodni sporazum o carinama i trgovini stupio je na snagu 1. januara 1948. s ciljem reguliranja trgovine na međunarodnom nivou. Nakon Drugog svjetskog rata nastojalo se stvoriti veliku Međunarodnu organizaciju za trgovinu (ITO). Međutim, Sporazum o uspostavljanju Međunarodne organizacije za trgovinu nikada nije ratificiralo nekoliko zagovornika osnivanja ove organizacije, među kojima su i Sjedinjenje Američke Države, pa se iz tog sporazuma (Havanskog) izdvojio onaj dio koji se odnosio na carine tj. GATT. Godine 1995. GATT je prerastao u Svjetsku trgovinsku organizaciju koja je proširila svoju nadležnost na reguliranje usluga – Opći sporazum o trgovini uslugama (GATS) i intelektualno vlasništvo – Sporazum o trgovini vezanoj za intelektualno vlasništvo (TRIPS). Preuzeto sa: Direkcija za evropske integracije: <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4653&langTag=bs-BA>, pristupljeno: 10.01.2019.

3.10. Režimska teorija

Prema ovoj teoriji režim obuhvata formalnu saradnju na nacionalnom nivou ali i manje formalne načine kooperacije koji su zasnovani na zajedničkim interesima, očekivanjima i vrijednostima. Pored toga, ova teorija daje važnu ulogu institucijama prilikom uspostavljanja i vođenja međunarodnih odnosa. Stav ove teorije jeste da svako područje ekonomske diplomatiјe treba biti pokriveno režimom pravila sa manjom ili većom mogućnošću oslanjanja na nacionalne pregovarače. Pravila kao i standardi koji se uspostavljaju u međunarodnim ugovorima predstavljaju važan presedan na osnovu kojih se oblikuju očekivanja.

3.11. Teorijski koncept orijentisan ka državi

Teorijski koncept orijentisan ka državi jeste takav koncept politike, političkog sistema i njemu pripadajućeg državnog aparata koji se uspostavlja u jednoj državi a reflektuje se na međunarodni nivo. U osnovi ove teorije nalaze se institucije sistema, njihovi međusobni odnosi, distribucija nadležnosti, kompleksnost procesa, odlučivanja kao i kompleksnost procesa implementiranja³⁶. Koncepti na osnovu kojih je ova teorija razvijena bili su usmjereni ka analiziranju uticaja domaćih faktora na donošenje odluka na međunarodnom nivou. Ipak, ovi koncepti su značajni i za međunarodnu političku ekonomiju jer prepoznaju ulogu i značaj društva i države u okruženju globalizacije. Prema ovoj teoriji, politički sistem i državni aparat koji djeluje u skladu sa ovim sistemom određuje odnose unutar države ali to ima i refleksiju na donošenje odluka na međunarodnom nivou. Zapravo, važno polazište ove teorije jeste da u globalizovanom sistemu unutrašnja organizacija države, funkcionalnost kao i komplementarnost političkog, pravnog i ekonomskog sistema doprinosi boljoj poziciji u međunarodnim odnosima. Samim tim, u fokusu ove teorije nalaze se institucije sistema, njihovi odnosi, distribucija nadležnosti, potom kompleksnost procesa odlučivanja kao i kompleksnost procesa implementiranja. Stepen složenosti sistema direktno determiniše način donošenja odluka. Proces pripremanja politika i njihovo implementiranje zavisi od nivoa vlasti u državi, od zakonodavne i izvršne vlasti i stepena nihove usklađenosti.

³⁶ Spahić, E., (2017): Međunarodna politička ekonomija, zbirka prezentacija I dio, E-nastava predmeta: www.e-nastava.fpn.unsa.ba/course/view.php?id=28

Međutim, ova unutrašnja usklađenost ima refleksiju i po međunarodne politike. Ukoliko je ovaj sistem upravljanja kvalitetno postavljen i ukoliko dobro funkcioniše, to znači da će i sama država imati bolju međunarodnu poziciju. U ovim okolnostima važno mjesto zauzima demokratska odgovornost kao i demokratska kontrola prilikom procesa donošenja odluka. Demokratska odgovornost poizilazi iz prakse dobrog upravljanja.

3.12. Teorijski koncept orjenitisan ka društvu

Teorijski koncept orijentisan ka društvu, jeste takav teorijski okvir koji naglasak stavlja na borbu društvenih grupa za uticaj na formiranje nacionalnih politika. Ova teorija vladine zvaničnike posmatra kao predstavnike interesa građana koji su njihove političke programe prepoznali kao prihvatljive³⁷. Ova teorija smatra da je za uspjeh društva, države, neophodno postići konsenzus oko ključnih politika kojima se oblikuje i usmjerava dalji razvoj države. Fokus ove teorije jesu društvene grupe kao i njihovo lobiranje, ali se ne zanemaruje ni uloga institucija u sistemu. Brojna tijela, vladine organizacije, agencije, ministarstva, institucije, donose odluke kojima uređuju politike, pri čemu te politike održavaju interes svih društvenih grupa. Ipak, ono što je u stvarnosti prepoznato jeste da nisu rijetki primjeri u kojima društvena grupa koja je dominantna zanemaruje potrebe i interes manjih grupa. Da bi društvo bilo uspješno, potrebno je da postoji konsenzus oko ključnih politika putem kojih se oblikuje i usmjerava dalji razvoj države. Politike i mjere koje su odraz interesa i najšireg spektra interesa društvenih grupa mogu da poruče adekvatne i dugoročne rezultate.

³⁷ Ibidem.

4. EKONOMSKA DIPLOMATIJA BOSNE I HERCEGOVINE

Ekonomска дипломатија има за циљ да појача позитивне економске токове и трендове у земљи. Доказано је да државе које су развиле и које имају снажан економски наступ у другим државама, на другим инт. тржиштима, остварују и боље економске резултате.

BiH је земља са веома слабом економском дипломатијом те се тек у последње vrijeme појачава свijest o važnosti i potrebi međunarodnog nastupa. Економска дипломатија треба да буде promoter економије BiH као и компанија из BiH на иностраним тржиштима. Да би се то реализовало, неophodno је да постоје одговарајуће институције које усвајају политике наступа на инт. тржиштима, политике дјелovanja i које својим дјелovanjem unapređuju спoljnotrgovinsku poziciju BiH.

Ovaj dio rada дaje pregled вођења економске дипломатије BiH. Дипломатија BiH се nameće као највиши prioritет u vanjskoj politici BiH, kroz punovправно чланство u EU i NATO, koji bi trebali da osiguraju održivi mir као и neophodan stepen sigurnosti BiH, koji ће je ujedno načiniti привлачнијом за poslovne ljude из ване ali i unutar земље³⁸. U nastavku su prikazani elementi мекроекономске дипломатије ali i микроекономске дипломатије koji kroz zajedničko дјелovanje, saradnju, mogu da дорпинесу boljoj poziciji државе u међunarodnim tokovima. U tom kontekstu, u ovom dijelu rada испитана је институционална осnova економске дипломатије BiH, приказани su pokazatelji макроекономске pozicije i спoljnotrgovinske osnove BiH te pojedinačni elementi микроекономске дипломатије koji se ogledу kroz постicaje poslovnog okruženja BiH.

³⁸ Политичка анализа (2013): Економска дипломатија – изазов високог prioriteta за Босну и Херцеговину, Frierdich Ebert Stiftund, Sarajevo, str. 2.

4.1. Institucionalna osnove ekonomskog diplomatskog poslovanja

BiH je u svojim politikama razvoja kao jedan od ključnih, najvažnijih ciljeva, postavila izvoz, jačanje izvoza kao i podsticanje ekonomskog rasta temeljenog na izvozu. Kako bi se takvi ciljevi dostigli, uspostavljene su brojne institucije na državnom nivou koje za cilj imaju promovisanje izvoza. Vođenje vanjske politike BiH utemeljeno je u Ustavu BiH gdje je definisano da je Predsjedništvo BiH nadležno za ovu politiku. Pored Predsjedništva BiH, formirane su dvije krovne institucije koje su usmjerene ka uspostavljanju i provođenju politike provođenja izvoza - Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, kao i vođenje vanjske politike - Ministarstvo vanjskih poslova BiH.

4.1.1. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine

Vođenje vanjske politike Ustavom BiH povjereni je Predsjedništvu BiH. U skladu sa tim, Predsjedništvo BiH je nadležno za predstavljanje BiH u međunarodnim kao i evropskim organizacijama, institucijama, kao i nastojanje da BiH postane članica drugih međunarodnih institucija čiji nije član a koje su od interesa i važnosti za BiH. Prema zakonskoj regulativi, Predsjedništvo BiH ima sljedeće nadležnosti³⁹:

- Vođenje vanjske politike,
- Nadležno je za imenovanje ambasadora kao i drugih međunarodnih predstavnika BiH,
- Nadležno je da predstavlja BiH u međunarodnim i evropskim institucijama,
- Vodi pregovore za zaključenje novih međunarodnih ugovora, uz saglasnost, Parlementarne skupštine,
- Predsjedništvo BiH je nadležno za predstavljanje BiH u međunarodnim i evropskim organizacijama i institucijama i ujedno je nadležno za traženje članstva u institucijama u kojima BiH nije član a one su od interesa za BiH.
- Predsjedništvo vodi razgovore koji se tiču zaključenja međunarodnih ugovora BiH.

³⁹ Detaljnije pogledati na: Predsjedništvo BiH, dostupno na:
<http://predsjednistvobih.ba/nadl/default.aspx?id=10005&langTag=bs-BA>, pristupljeno: 20.03.2019.

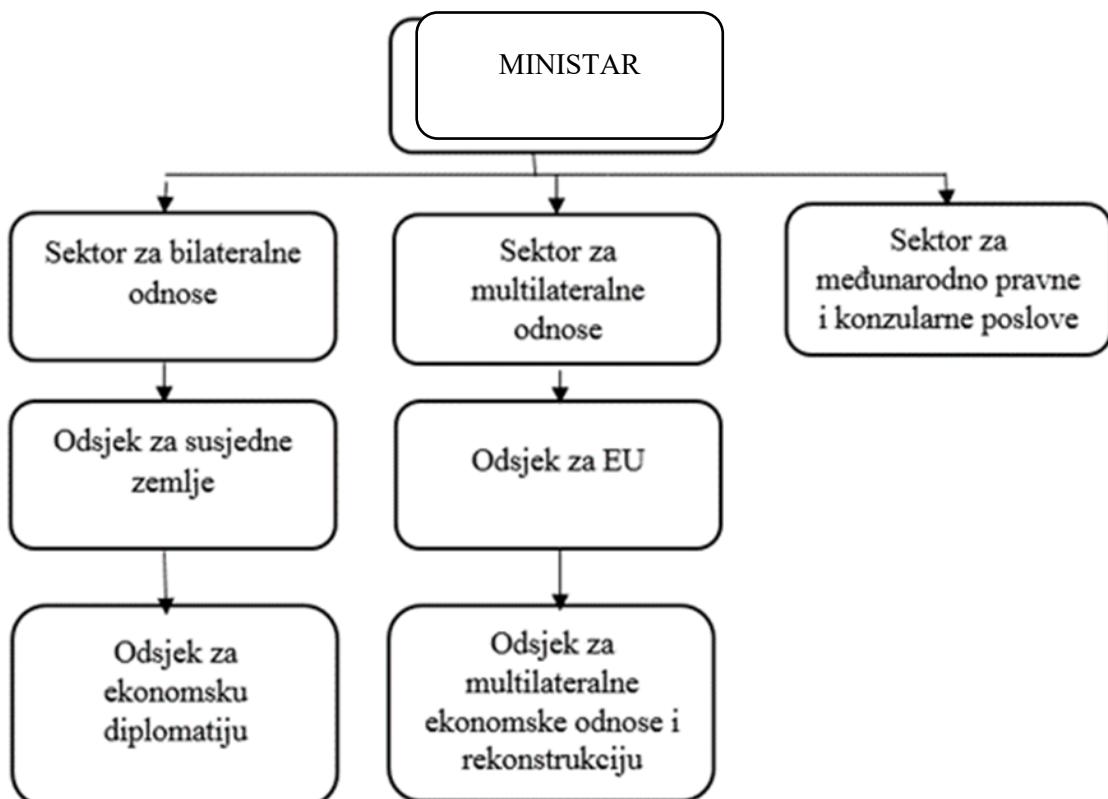
Poslovi koji su navedeni tiču se vođenja vanjske politike koja je u nadležnosti Predsjedništva BiH.

Uočava se da su u pitanju temeljni poslovi kojima se uspostavljaju okviri vanjske politike i koji se dalje prenose na niže nivoe izvršne vlasti koje su zadužene za konkretnu implementaciju vanjske politike BiH.

4.1.2. Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine

Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine predstavlja instituciju koja je zadužena za implementaciju vanjske politike BiH. Nadležno je da provodi utvrđenu vanjsku politiku BiH, a prema odredbama koje daje Predsjedništvo BiH. U nadležnosti ovog ministarstva jeste i vođenje ekonomske diplomatiјe. Nakon 2002. godine ekonomska diplomatija se promoviše kao prioritet u vođenju vanjske politike, a ista je u nadležnosti ovog ministarstva. Kako bi se ove aktivnosti kvalitetno realizovale, unutar Ministarstva vanjskih poslova uspostavljeni su potrebni odjeli. Struktura organizacije prikazana je slikom broj 2.

Slika 2: Organizaciona struktura Ministarstva vanjskih poslova

Izvor: Vanjskopolitička inicijativa BiH, (2013): Ekonomska diplomatija – izazov visokog prioriteta za Bosnu i Hercegovinu, Analiza 1/13, Sarajevo, str. 4.

Ukoliko se posmatra organizacijska šema, primjećuje se da u sastavu Ministarstva vanjskih poslova djeluju dva odsjeka koja se bave ekonomskom diplomacijom, a to su: Odsjek za ekonomsku diplomaciju i Odsjek za multilateralne ekonomske odnose i rekonstrukciju.

Odsjek za ekonomsku diplomaciju u svome djelovanju, aktivnostima, kombinuje regionalne i funkcionalne kombinacije u praćenju i analiziranju kao i promovisanju bilateralnih odnosa BiH sa drugim zemljama. Ovaj odsjek je usmjeren na blisku saradnju sa diplomatskim misijama kao i sa konzularnim predstavnanstvima, i ujedno koordinira njihove aktivnosti. Bilateralne aktivnosti, u ovom domenu, podrazumijevaju usmjerjenje na konkretna tržišta, na konkretne projekte, kompanije, proizvode i usluge kao i pojedinačne investitore. Praktično posmatrano, ove aktivnosti obuhvataju aktivnosti na izgradnji alijanse bh institucija, potom organizacija privrednih foruma, investicijskih konferencija, pružanje podrške učestvovanju domaćih privrednika na sajmovima, konferencijama te drugim međunarodnim manifestacijama širom svijeta, pružanje informacija diplomatskim i konzularnim predstavnanstvima iz oblasti ekonomske diplomacije te usmjeravanje njihovih aktivnosti ka zemljama prijema pa čak i rješavanje nekih konkretnih problema u praksi.

Drugi odsjek jeste Odsjek za multilateralnu saradnju i rekonstrukciju. Ovaj Odsjek je usmjeren na koordiniranje aktivnosti sa multilateralnim finansijskim organizacijama, učestvovanje na ekonomskim forumima te specijaliziranim agencijama. Takođe, njegova aktivnost je usmjerena i ka mobiliziranju stranih donatora kao i kordiniranje međunarodne pomoći BiH.

Pored ovih aktivnosti, Ministarstvo vanjskih poslova ima važnu ulogu i u promovisanju izvoza. Aktivnosti iz ovog domena obuhvataju sljedeće:⁴⁰

- Provođenje politike BiH koja je uspostavljena kao i razvijanje međunarodnih odnosa prema smjernicama koje usvaja Predsjedništvo BiH.
- Predlaže utvrđivanje stavova po pitanjima koja su od interesa za vanjskotrgovinske aktivnosti kao i međunarodni položaj BiH.

⁴⁰ Izvozno Vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo, str. 48.

- Ministarstvo je nadležno da zastupa BiH u diplomatskim odnosima prema drugim državama, međunarodnim organizacijama kao i na međunarodnim konferencijama te u neposrednoj komunikaciji sa diplomatskim predstavništvima drugih država i međunarodnih organizacija u BiH.
- Ministarstvo je nadležno da prati stanje i razvoj međunarodnih odnosa BiH sa drugim državama, sa drugim međunarodnim organizacijama kao i drugim subjektima međunarodnog prava i međunarodnih odnosa, te je dužno da izvještava Parlament BiH, Predsjedništvo BiH i Vijeće ministara o ovim aktivnostima.
- Ministarstvo je nadležno da Predsjedništvu BiH predlaže uspostavljanje ili prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa sa drugim državama, predlaže saradnju sa međunarodnim organizacijama te predlaže učlanjenje BiH i učešće u radu drugih međunarodnih organizacija.
- Ministarstvo je nadležno da organizuje, usmjerava i koordinira rad diplomatsko-konzularnih predstavništava u inostranstvu.
- Nadležnost u dijelu pripreme i organizovanja međunarodnih posjeta i susreta.
- Pripremanje bilateralnih kao i multilateralnih sporazuma.
- Izvršavanje poslova u vezi sa boravkom i zaštitom prava i interesa državljana BiH na stalnom ili privremenom boravku u inostranstvu kao i prava i interesa domaćih pravnih lica u inostranstvu.
- Ministarstvo sarađuje sa drugim ministarstvima i institucijama u oblasti praćenja ekonomskih kretanja kao i odnosa, te nadležne organe o tome obavještava kao i o ekonomskim odnosima BiH sa pojedinim zemljama i regijama.
- Vrši pripremu dokumentacije, analize, informacije kao i druge materijale za potrebe Predsjedništva BiH, Vijeća ministara kao i drugih organa koji su nadležni za provođenje vanjske politike.

Ukoliko se posmatraju aktivnosti koje su dodijeljene ovom ministarstvu, primjećuje se da je uloga Ministarstva vanjskih poslova dosta izražena kada je u pitanju ekomska diplomacija. Može se primjetiti da je Ministarstvo vanjskih poslova jedino nadležno da državu zastupa na međunarodnom planu, odnosno u međunarodnim odnosima. Pored ovog ministarstva, važnu ulogu u vođenju ekomske diplomacije, posebno kada je u pitanju izvozna politika, ima Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa koje je uključeno u brojne sektore, pregovore sa međunarodnim

organizacijama i zaključivanje ugovora koji se tiču međunarodne trgovine. Činjenica je da ova dva ministarstva trebaju blisko da sarađuju sa ciljem da se osigura usklađenost aktivnosti BiH na ino planu. Ukoliko bi se posmatrala ekonomska diplomacija, ovo je, u svakom slučaju, funkcija koja može biti proširena.

4.1.2.1. Ministarstvo vanjskih poslova BiH i vanjska politika

Vođenje vanjske politike BiH u nadležnosti je ovog ministarstva. Poslovi koje izvršava realizuju se kroz multilateralne i bilateralne odnose. Bilateralni odnosi se svode na poslove sklapanja sporazuma sa drugim državama i organizacijama. Ukoliko se posmatraju dosadašnji sporazumi iz ovog domena, primjećuje se da je BiH zaključila niz sporazuma sa mnogim državama u svijetu.

Brojni sporazumi su naslijedeni, odnosno prethodno je iste uspostavila nekadašnja Jugoslavija a kao sljednik se pojavljuje BiH⁴¹. Multilateralni odnosi na kojima se angažuje Ministarstvo vanjskih poslova jesu sljedeći⁴²: Pripunjanje EU, Sjevernoatlanski savez NATO, Regionalne inicijative, Ujedinjene nacije, OSCE, Vijeće Evrope, Organizacija islamske konferencije, Svjetska trgovinska organizacija WTO, Ljudska prava u BiH, BiH sigurnosne obaveze prema OSCE/UN, i Zaposlenje u međunarodnim institucijama. Ministarstvo vanjskih poslova usmjeren je i na aktivnosti iznalaženja donacija za unaprijeđenje i razvoj BiH.

4.1.2.2. Aktivnosti Ministarstva vanjskih poslova

Navedene aktivnosti Ministarstva vanjskih poslova ne mogu biti ispunjene ukoliko ne postoje obezbijeđena novčana sredstva za njihovo izvršenje. Stoga su istražena izdvojena sredstva za rad ovog ministarstva, prema budžetu za 2016. i 2017. godinu. Struktura je prikazana tabelom broj 2.

⁴¹ Detaljnije pogledati na: Ministarstvo vanjskih poslova BiH, dostupno na:
http://mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/medunarodni_ugovori/prema_drzavama/Default.aspx (pristupljeno: 27.03.2019)

⁴² Detaljnije pogledati na: Ministarstvo vanjskih poslova BiH, dostupno na
http://mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/?id=32084, pristupljeno: 25.03.2019.

Tabela 1: Izdvojena sredstva za finansiranje institucija BiH i Ministarstva vanjskih poslova BiH

Institucija i budžet	2016		2017	
	Iznos	Udio	Iznos	Udio
Ukupan budžet institucija BiH	1.720.637.818,00	100%	1.961.157.177,00	100%
Ministarstvo vanjskih poslova	55.670.000,00	3,24%	56.818.000,00	2,90%
Sud BiH	16.529.000,00	0,96%	17.197.000,00	0,88%
Direkcija za evropske integracije	3.877.000,00	0,23%	4.000.000,00	0,20%
Budžet ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa	7.675.000,00	0,45%	7.924.000,00	0,40%

Izvor: Obrada autora prema: Parlamentarna skupština BiH, Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovinomeđunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2017. godinu, dostupno na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/zakon%20o%20budzetu%20-%202017.%20-%20B.pdf>, pristupljeno: 25.10.2018.

Iz prikazane strukture se primjećuje da se značajne sume sredstava izdvajaju za rad ovog ministarstva. U 2016. godini za rad ovog ministarstva utrošeno je 3,24% budžeta institucija BiH dok je u 2017. godini ovaj udio iznosio 2,90% budžeta. U 2016. godini Ministarstvo je raspolagalo budžetom od 55,6 miliona KM a u 2017. godini budžetom od 56,8 miliona KM. Ukoliko se analiziraju ostale institucije u BiH, od kojih su neke prikazane tabelom broj 1, primjećuje se da ovo ministarstvo dobija značajne sume sredstava kojima može uticati na obavljanje inostranih poslova. Ukoliko se sredstva za ovo ministarstvo uporede sa sredstvima Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (što je prikazano tabelom broj 2), primjećuje se da Ministarstvo vanjskih poslova dobija značajno veće sume novčanih sredstava.

Unutar Ministarstva vanjskih poslova djeluje i Odsjek za ekonomsku diplomaciju koje je zaduženo za aktivnosti oko koordinacije rada diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u kontekstu privredne prezentacije BiH u svijetu⁴³. Primaran zadatak ovog odjeljenja jeste da djeluje u pravcu privlačenja stranih ulaganja u BiH kao i da djeluje u pravcu otvaranja novih tržišta za privrednike BiH. Ovaj odsjek na stalnoj osnovi vrši analize ekonomskih informacija o BiH na osnovu čega izrađuje i predlaže strategiju privrednog nastupa BiH na određenim inostranim tržištima. Takođe, u nadležnosti ovog odjeljenja jeste da redovno objedinjuje informacije o upitima za

⁴³ Ministarstvo vanjskih poslova, detaljnije na: http://www.mvp.gov.ba/ekonomска_област/?id=5440, pristupljeno: 10.10.2018.

saradnju koje pojedinačni subjekti dostavljaju, i o njima odlučuje, bilo samostalno ili u saradnji sa drugim institucijama u BiH.

4.1.3. Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose Bosne i Hercegovine

4.1.3.1. Nadležnosti i aktivnosti Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa predstavlja važnu instituciju na državnom nivou koja učestvuje u kreiranju izvozne politiku, provodi izvoznu politiku i podstiče promovisanje izvoza a time doprinosi i ekonomskoj diplomaciji BiH. Ova institucija sarađuje sa drugim institucijama u BiH koje su usmjerene ka izvozu i promociji izvoza te tako učestvuje u izradi pojedinačnih izvoznih strategija, planova i nastoji da kreira okvir koji će pomoći izvoznicima.

Ukoliko se posmatraju aktivnosti u kontekstu vanjske trgovine i promocije izvoza, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ima sljedeće nadležnosti⁴⁴:

- Nadležnost u dijelu vanjskotrgovinske i carinsko-tarifne politike BiH,
- Pripremanje ugovora, sporazuma i akata iz oblasti ekonomskih odnosa i trgovine sa drugim državama,
- Pripremanje bilateralnih kao i multilateralnih sporazuma i drugih sličnih sporazuma koji se vezuju za obnovu i rekonstrukciju BiH,
- Odnosi sa međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti vanjske trgovine i ekonomskih odnosa,
- Priprema i izrađivanje strateških dokumenata koji se tiču makroekonomskih odnosa iz oblasti ekonomskih odnosa,
- Okvir, analiza poslovnog okruženja i jedinstveni ekonomski prostor,
- Razvijanje i promovisanje preduzetništva,
- Kontrolisanje prometa roba i usluga koji imaju poseban režim u domenu izvoza i uvoza,
- Okvir zaštite potrošača,
- Konkurenca,

⁴⁴ Izvozno Vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo, str. 48.

- Poslovi koordiniranja međunarodne pomoći BiH osim dijela koji se tiče pomoći EU, i
- Veterinarstvo.

Navedene aktivnosti Ministarstvo provodi posredstvom uspostavljenih organizacionih dijelova, i to⁴⁵:

- Sektor za vanjskotrgovinsku politiku i strana ulaganja,
- Sektor za međunarodne trgovinske odnose,
- Sektor za carinsku politiku i tarife,
- Sektor za ekonomski razvoj i poduzetništvo,
- Sektor za prirodne resurse, energetiku i zaštitu okoliša,
- Sektor za pravne i opšte poslove,
- Sektor za poljoprivredu, ishranu, šumarstvo i ruralni razvoj.

Prva tri sektora blisko su uključeni u procese i aktivnosti vođenja, implementiranja vanjskotrgovinske politike, provođenja međunarodnih sporazuma koje je BiH potpisala kao i rješavanja eventualnih problema koji se mogu pojaviti.

4.1.3.2. Izvozna politika BiH i uloga Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Izvozna politika BiH koja se nastoji implementirati svoju osnovu ima u Strategiji izvoza BiH, prema kojoj su određeni strateški ciljevi koji se nastoje dostići i to⁴⁶:

- Povećanje broja izvoznika i vrijednosti izvoza kroz uklanjanje barijera i pružanjem podrške novim izvoznicima uz pomoć niza mjera i programa;
- Promjena strukture izvoza povećanjem izvoza proizvoda sa dodatnom vrijednosti, privlačenjem novih izvozno orijentisanih stranih investitora i podsticanjem inovacija;
- Povećanje konkurentnosti kroz unaprijedene uvjete poslovanja i infrastrukturu, podršku industrijskim klasterima, bolji pristup finansijama i sredstvima za istraživanje i razvoj;

⁴⁵ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, dostupno na: http://www.mvteo.gov.ba/o_nama/Organigram/default.aspx?id=2320&langTag=bs-BA, prisupljeno: 30.11.2018.

⁴⁶ Izvozno Vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo, str. 30.

- Povećanje domaćeg sadržaja u izvoznim proizvodima kroz podsticanje supstitucije uvoza i razvoj domaćih lanaca vrijednosti;
- Povezivanje domaćih preduzeća u cilju podsticanja institucija i preduzeća da sarađuju i zajednički rade na poboljšanju izvoznih rezultata kroz klastersko povezivanje i relevantne zajedničke aktivnosti;
- Uspostavljanje efikasnog institucionalnog okvira za podršku i promociju izvoza u cilju poboljšanja koordinacije i pružanja prioritetnih usluga.

U svim navedenim ciljevima koji se nastoje dostići, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ima ključnu ulogu. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa učestvuje u izradi ove strategije i krovne politike izvoza BiH. Posredstvom pojedinih organizacionih cjelina koje su uspostavljene unutar Ministarstva, utiče se na dostizanje strateških ciljeva.

4.1.3.3. Zaključeni sporazumi od značaja za trgovinu

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa zaključilo je brojne sporazume kojima se nastoji promovisati i olakšati izvoz. Ovi sporazumi se dijele na nekoliko tipova sporazuma i to:

- Sporazumi o trgovini i ekonomskoj saradnji,
- Sporazumi o slobodnoj trgovini,
- Sporazumi o preferencijalnoj trgovini, i
- Sporazumi o unaprijeđenju i (recipročnoj) zaštiti investicija.

Sa aspekta unaprijeđenja izvoza naročitu važnost imaju sljedeći sporazumi koje je ovo Ministarstvo zaključilo⁴⁷:

- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU a koji je efektivan od 01.06.2015. godine. Sve članice EU su kroz ovaj sporazum uključene i time je omogućen bescarinski izvoz robe iz BiH u zemlje članice EU.
- Centralnoevropski ugovor o slobodnoj trgovini – CEFTA, koji je efektivan od 18.12.2006. godine. CEFTA članice su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna

⁴⁷ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, dostupno na:

http://www.mvteo.gov.ba/sporazumi/trgovinski/bilateralni/slobodna_trgovina/Archive.aspx?langTag=bs-BA (pristupljeno: 09.12.2018)

Gora, Makedonija, Moldavija, Srbija i UNMIK/Kosovo. Ovaj sporazum omogućava trgovinu između navedenih zemalja bez carina i kvantitativnih restrikcija.

- Sporazum o slobodnoj trgovini između BiH i članica Evropskog udruženja slobodne trgovine (EFTA), koji je efektivan od 24.06.2013. godine. Članice EFTA su Švajcarska, Norveška, Island i Lihtenštajn.
- Sporazum o slobodnoj trgovini s Turskom, koji je efektivan od 01.07.2003. godine.

Sporazumi koji su navedeni daju mogućnost slobodnog izvoza kompanija iz BiH ka ovim zemljama. Njima se značajno unaprijeđuju mogućnosti BH izvoznika, jer su obuhvaćena i mnoga tržišta na koja BiH izvozi u značajnoj mjeri.

Ukoliko se posmatraju rezultati potpisanih vanjskotrgovinskih sporazuma, primjećuje se da je ugovor sa CEFTA uticao na rast u izvozu, uvozu ali i deficitu BiH sa zemljama članicama CEFT-a. To znači da je ukupan obim robne razmjene unapređen, ali da BiH time nije uspjela da poboljša stanje platnog bilansa⁴⁸. Sporazum EFTA je uticao na uspostavljanje kvalitetnije vanjskotrgovinske saradnje sa zemljama članicama ovog sporazuma. BiH od momenta potpisivanja ovog sporazuma ostvaruje suficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni. To znači da je BiH pojačala izvoz u ovim zemljama, što je rezultat potписанog sporazuma. Prilikom zaključivanja sporazuma CEFTA⁴⁹ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je imalo ključnu ulogu, s obzirom da je bilo nosilac ovih aktivnosti te je tako izradilo niz dokumenata kojima se ukazuje šta ovaj sporazum omogućava i posebno kako se implementira. Upravo je ovo ministarstvo i nadležno za implementiranje CEFTA sporazuma. U kontekstu ovog sporazuma važno je pomenuti i ulogu Ministarstva u dijelu pregovora oko necarinskih barijera unutar CEFTA sporazuma. Problem u primjeni CEFTA sporazuma, pored nepoštovanja odredbi u trgovini određenim proizvodima, je postojanje necarinskih barijera i to se smatra glavnom preprekom ekspanzije CEFTA sporazuma.

⁴⁸ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, "Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2014.godinu", str. 21.

⁴⁹ CEFTA ili „Central European Free Trading Agreement“ je sporazum zemalja srednje Evrope o slobodnoj trgovini. Njegova osnovna uloga jeste priprema zemalja potpisnica za pristupanje Evropskoj uniji. Sporazum je nastao 1992. godine, potpisivanjem 21.12.1992 u Krakovu, Poljska. Zemlje potpisnice su bile takozvane zemlje Višegradske grupe, Poljska, Mađarska i Čehoslovačka, koja se kasnije podijelila na Češku i Slovačku.

Na sjednici CEFTA komora za NCB i TB 09.11.2010. u Beogradu sve potpisnice CEFTA su se obavezale da će postojeće barijere ukinuti, a da nove neće uvoditi tako da je Vanjskotrgovinska komora BiH sprovedla anketu među kompanijama čiji je cilj bio da se utvrde sve necarinske barijere koje otežavaju privrednu saradnju u regionu CEFTA. Svaka članica CEFTA se obavezala da usvoji određene mjere, procedure i inicijative za rješavanje i otklanjanje ovih barijera. Najčešće necarinske barijere prisutne u svim zemljama CEFTA regiona su klasifikovane na sljedeći način⁵⁰: tehničke barijere, sanitарne i fitosanitarne barijere i administrativne barijere kao i barijere u vezi neadekvatne infrastrukture. Uloga Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa se ogleda u tome što je ono direktno uključeno u ove pregovore i implementiranje dogovorenih odredbi.

4.1.3.4. Aktivnosti i sredstva Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa u podršci izvozu

a) Sredstva za rad Ministarstva i ino aktivnosti

Ministarstvo je nadležno da obavlja poslove i zadatke koji se tiču definisanja politike izvoza, koordiniranja i usklađivanja entitetskih tijela vlasti kao i institucija međunarodnom planu u područjima: poljoprivrede, energetike, zaštite okoline i korištenja prirodnih resursa i turizma. Takođe, uloga ovog ministarstva je ključna u izradi Strategije rasta izvoza BiH. Kako bi se ocijenilo da li i u kojoj mjeri Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa djeluje, da li ispunjava zadatke koji su mu dati posebno u pravcu promovisanja i podsticanja izvoza, ispitane su njegove aktivnosti. U prvom koraku istraženo je sa kojim sredstvima ova institucija raspolaže. Ovdje se misli na budžetska sredstva koja se izdvajaju za poslovanje Ministarstva. Tabela broj 2 pokazuje ukupan budžet institucija BiH za 2016. i 2017. godinu, kao i sredstva koja su se izdvojila za Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, kao i za druge izabrane institucije. Druge institucije su izabrane sa ciljem da se uporede sredstva koja se za analizirano ministarstvo izdvajaju.

Tabela 2: Izdvojena sredstva za finansiranje institucija BiH i Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH

⁵⁰ CEFTA Issues Paper, 4, (2012): ISSUES PAPER 4 Elimination of Non-Tariff Barriers in CEFTA, OECD, CEFTA, str. 11.

Institucija i budžet	2016		2017	
	Iznos	Udio	Iznos	Udio
Ukupan budžet institucija BiH	1.720.637.818,00	100%	1.961.157.177,00	100%
Ministarstvo odbrane	290.871.000,00	16,90%	285.689.000,00	14,57%
Sud BiH	16.529.000,00	0,96%	17.197.000,00	0,88%
Direkcija za evropske integracije	3.877.000,00	0,23%	4.000.000,00	0,20%
Budžet ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa	7.675.000,00	0,45%	7.924.000,00	0,40%

Izvor: Obrada autora prema: Parlamentarna skupština BiH, Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovine međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2017. godinu, dostupno na:

<https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/zakon%20o%20budzetu%20-%202017.%20-%20B.pdf>, pristupljeno: 25.10.2018.

Kako se uočava, ukupan budžet institucija BiH je u 2016. godini iznosio 1,7 milijardi KM, dok je u 2017. godini budžet iznosio 1,9 milijardi KM. Od te sume, za analizirano ministarstvo izdvojeno 0,45% budžeta u 2016. godini, a 0,40% u 2017. godini. U tabeli je prikazana institucija za koju se izdvajaju najveće budžetske sume, a to je Ministarstvo odbrane, na koje je u 2017. godini izdvojeno 14,57% ukupnog budžeta.

Ipak, ukoliko se posmatraju druge institucije, primjećuje se da se za Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, shodno njegovoj veličini, izdvajaju sredstva koja ne odstupaju značajnije u odnosu na druga ministarstva. S obzirom da konačni izvještaji o rezultatima poslovanja Ministarstva još uvijek nisu dostupni za 2017. godinu, ovom prilikom će se detaljnije obrazložiti poslovanje institucija u 2016. godini. Za 2016. godinu Ministarstvu su iz budžetskih sredstava izdvojena sredstva u visini od 7.676.000 KM, i to za svrhu tekućih izdataka 6.855.000 KM, kapitalni izdaci 70.000 KM te tekući grantovi 750.000 KM⁵¹.

Sredstva za promovisanje izvoza i izvozne politike BiH ovog ministarstva sadržana su u tekućim grantovima. U 2016. godini od ukupno odobrenih sredstava za ove namjene utrošeno je 92% sredstava. Grantovi su namijenjeni za podršku sajamskih i drugih manifestacija u zemlji i inostarstvu. Prema zaključcima Vijeća ministara BiH, za 2016. godinu je planirano i odobreno da Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa učestvuje na sljedećim međunarodnim manifestacijama:

- „Međunarodna izložba hortikulture EXPO 2016. Antalija“, Republika Turska,
- XXI međunarodnoj izložbi pod nazivom “21. vijek – Dizajn poslije dizajna“ Milano, Italija,
- Biznis forum 16+1 (Kina i države Srednje i Istočne Evrope) u Sarajevu.

⁵¹ Izvor: Prilagođeno prema: Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. godinu

Plan izdvojenih sredstava za svaku od navedenih manifestacija prikazan je tabelom broj 3.

Tabela 3: Plan raspodjele sredstva za učešće na međunarodnim i domaćim manifestacijama

Manifestacija	Iznos u KM
Međunarodna izložba hortikulture EXPO 2016. Antalija	69.000,00
XXI međunarodnoj izložbi pod nazivom "21. vijek – Dizajn poslige dizajna"	50.000,00
iznis forum 16+1 (Kina i države Srednje i Istočne Evrope)	50.000,00

Izvor: Prilagođeno prema: Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. godinu

Sredstva koja su ovom prilikom izdvojena, predstavljaju dio Tekućih grantova budžeta za 2016. godinu. Ostali dio sredstava Tekućih grantova prikazan je tabelom broj 4.

Tabela 4: Plan raspodjele sredstava za domaće i međunarodne manifestacije

Manifestacija	Iznos u KM
Podrška sajamskim i drugim manifestacijama u zemlji	270.000,00
Podrška sajamskim i drugim manifestacijama u inostranstvu	241.000,00
Izrada promotivnih materijala u saradnji sa Agencijom za unapređenje stranih investicija u BiH i tehničko opremanje sale	70.000,00

Izvor: Prilagođeno prema: Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. godinu

Sa ciljem da se na što kvalitetniji i efikasniji način realizuju sredstva koja su odobrena za podršku sajamskih i drugih manifestacija u inostranstvu, Ministarstvo je potpisalo Protokol o međusobnoj saradnji i raspodjeli sredstava za sajmove i druge oblike promocije privrede BiH u inostranstvu sa Vanjskotrgovinskom komorom BiH. Ovim dokumentom, Protokolom, određene su manifestacije kao i tipovi promocije privrede BiH kao i sume sredstava po manifestaciji koji se kreću u rasponu od 3.000 do 60.000 KM.

U skladu sa ovim aktivnostima i sporazumom, Ministarstvo je Vanjskoj komori doznačilo sumu sredstava u visini od 291.000 KM.

Prema utvrđenom planu koji se tiče učestvovanja BiH na sajamskim i drugim manifestacijama u inostranstvu, utvrđeno je da se ova sredstva rasporede na učešće na deset sajamskih i drugim manifestacijama, a između ostalih na:

- "Međunarodni sajam vina Dizeldorf",
- "Međunarodni sajam namještaja Keln",
- "Međunarodni sajam tehnologije Hanover" i dr.

Vanjsktrgovinska komora BiH je uredno dostavila dokumente kojima ukazuje na namjensko trošenje budžetskih sredstava za ove namjene. Iz ovih aktivnosti se jasno uočava i saradnja između Ministarstva vanjskih poslova i Vanjskotrgovinske komore BiH. Njihova saradnja je veoma bliska i međusobno se nadopunjaje⁵².

b) Mjere za unaprijeđenje izvoza i uloga Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Važno je pomenuti da Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ima važnu ulogu u predlaganju mjera za unapređenje izvoza BiH. Među mjerama koje su još uvijek aktuelne a u čijem je kreiranju ovo ministarstvo učestvovalo jesu sljedeće⁵³:

- Pojačati svijest o izvoznom potencijalu BiH na ključnim ciljnim tržištima. U ovim aktivnostima Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ima važnu ulogu koja je posebno usmjerena ka jačanju brenda BiH u svijetu.
- Pripremiti i provesti strategiju brendiranja za BiH koja bi unaprijedila BiH brend kao države, koja bi pojačala promociju na nivou sektora u BiH i koja bi pojačala procese upravljanja brendom na nivou kompanija u BiH.
- Razviti odnosno utvrditi mogućnosti stvaranja zajedničkog brenda za ključne sektore.
- Utvrditi strategije za sektorski usmjerenu promociju na ključnim izvoznim tržištima.

⁵²Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. Godinu, str. 12, dostupno na: http://www.revizija.gov.ba/revizioni_izvjestaji/finansijska_revizija/Izvjestaji_2016/?id=5596 (pristupljeno: 30.11.2018)

⁵³ Izvozno vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo, str. 120.

U svim ovim aktivnostima Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa ima naročitu ulogu i važnost. Važno je pomenuti i ulogu Ministarstva u vođenju vanjskotrgovinske politike koja je zakonom utemeljena, odnosno njegovom učešću u kreiranju pravnog okvira vanjske trgovine BiH. Primjećuje se da njegova uloga nije samo na razvoju politike izvoza nego je usmjerena i na sektorske nivoe u BiH. Tu je korisno pomenuti saradnju na razvoju trenutno aktuelne Strategije unaprijeđenja izvoza drvnog sektora BiH⁵⁴. Aktivnosti oko izrade ove strategije su još uvijek u fazi izrade, održavaju se radni sastanci na kojim učešće imaju i predstavnici Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa. Rasprave o ovom dokumentu, koje su sada vodene, potvrđuju kvalitet dokumenta ali ujedno i ističu važnost institucija na državnom nivou i njihovu podršku. Uloga ovih institucija, a posebno Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je naročito istaknuta. Ujedno, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa treba da ovu strategiju, prihvati čime ona postaje operativna.

c) Investicijski podsticaji i Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa blisko je uključeno u dodjelu investicijskih podsticaja u BiH, fiskalnih i nefiskalnih. Na nivou BiH trenutno je aktuelan 21 oblik ovih podsticaja⁵⁵. Investicijski podsticaji koji se nude provode se u saradnji sa drugim institucijama, u prvom redu sa Upravom za indirektno oporezivanje, potom Vijećem ministara, Agencijom za promociju stranih investicija BiH (FIPA). Ovim podsticajima nastoje se olakšati izvozne aktivnosti BiH kompanija ali se nastoji i promovisati BiH izvoz.

⁵⁴VTK BiH: U pripremi Strategija unapređenja izvoza drvnog sektora BiH, dostupno na: <http://privrednastampa.ba/vtk-bih-pripremi-strategija-unapredjenja-izvoza-drvnog-sektora-bih/>, pristupljeno: 30.11.2018.

⁵⁵ Detaljnije pogledati na: Pregled dostupnih investicijskih podsticaja u BiH (fiskalni i nefiskalni), dostupno na: http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=6176&langTag=bs-BA, pristupljeno: 30.11.2018.

d) Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i aktivnosti ka učlanjenju u WTO

Sektor za međunarodne odnose Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je nadležan za „pripremu, vođenje i koordiniranje procesa pristupanja Bosne i Hercegovine Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) i praćenje provođenja obaveza koje proističu iz članstva u ovoj organizaciji“⁵⁶.

Pregovore o članstvu u WTO BiH je započela 1999. godine. U maju iste godine dostavljen je zvaničan zahtjev BiH za pristupanje WTO. Iste godine BiH dobija status posmatrača u ovoj međunarodnoj instituciji. Naredni korak u pravcu ovog članstva načinjen je 2002. godine kada je Sekretarijatu WTO dostavljen Memorandum o vanjskotrgovinskom režimu BIH koji daje pregled ustavnog sistema BiH, ekonomskih i privrednih politika, trgovine robom, trgovinski aspekti intelektualnog vlasništva, okvir trgovine uslugama, ekonomski odnosi sa trećim zemljama. Do danas je BiH realizovala devet rundi pregovora o pristupanju WTO, na kojima se razmatralo o brojnim pitanjima poput usklađenosti zakonodavstva BiH sa praksom WTO, potom, utvrđivanje obaveza koje BiH preuzima i koje treba da realizuje. Sjednice su održane u 2003. godini, potom u 2004. godini, nakon toga u 2007. godini i posljednji put 2011. godine. Rezultat ovih sastanaka bio je usvajanje brojnih zakonskih i podzakonskih akata kojima se zakonodavstvo BiH usklađuje sa pravilima WTO. Ujedno, načinjene su i kontinuirane aktivnosti u pravcu regulisanja članstva BiH u WTO. Prema zadnjim saznanjima, BiH bi krajem ove godine trebala da postane članicom WTO. Ono što se može zaključiti jeste da je proces pristupanja WTO veoma dug i traje skoro 19. godina. Ovolika tromost jasan je pokazatelj slabosti BiH i njenih institucija da ozbiljnije djeluju u pravcu promovisanja BiH u svijetu i uključivanja BiH u važne institucije koje doprinose izvoznoj poziciji zemlje. Članstvo u WTO omogućava stabilan i predvidiv pristup drugim tržištima, nediskriminoran tretman robe zahvaljujući klauzuli najpovlaštenije nacije i klauzuli nacionalnog tretmana.

⁵⁶ Detaljnije na: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, http://www.mvteo.gov.ba/org_struktura/sektor_trgovinski_odnosi/nadleznosti_sektora/default.aspx?id=1635&langTag=bs-BA pristupljeno: 30.11.2018.

4.1.3. Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine

Pored krovnih institucija u BiH koje su zadužene za implementiranje i provođenje ekonomske diplomatičke politike, postoje i druge institucije u BiH koje su zadužene za aktivnosti iz oblasti ekonomske diplomatičke politike. Jedna od tih institucija jeste Vanjskotrgovinska komora BiH.

Vanjskotrgovinska komora BiH predstavlja modernu, profesionalnu instituciju koja je zadužena da zastupa i da promoviše privredne interese u zemlji i u inostranstvu⁵⁷. Ovo tijelo predstavlja pouzdani izvor informacija ponuđenih na jednom mjestu, kako za domaće tako i za ino partnere o poslovanju i stanju na pojedinim tržištima, nudi informacije o zakonima i propisima na drugim tržištima, pruža savjetodavne usluge, omogućava promotivne aktivnosti, osigurava baze podataka itd. Vanjskotrgovinska komora je članica mnogobrojnih međunarodnih asocijacija poput Eurochambres, International Chamber of Commerce-ICC, ABC, FIATA, IRU, SECI. Ovo članstvo Vanjskotrgovinskog komori omogućava da uzima učešće u brojnim projektima sa ciljem unapređenja međunarodne poslovne saradnje.

Zakonom je utvrđeno da Vanjskotrgovinska komora predstavlja samostanu nevladinu i neprofitnu organizaciju koja je ujedno i pravna asocijacija privrednih subjekata i privrednih asocijacija sa područja BiH, a sa funkcijama koje su usmjerene ka razvijanju i unapređenju ekonomskih odnosa BiH sa inostranstvom⁵⁸. Taj odnos uključuje i razvoj i unapređenje ekonomskih odnosa BiH sa drugim zemljama te zastupanje interesa članova kod nadležnih organa BiH kao i drugih odgovarajućih asocijacija u inostranstvu.

Ukoliko se analiziraju postojeće odredbe, važno je pomenuti da Vanjskotrgovinska komora BiH može da djeluje sa Vladom BiH, da sa njom sarađuje te da utiče na sljedeće ključne politike odnosno područja politika⁵⁹:

- Može da izrađuje i da utiče na unapređenje spoljnotrgovinske politike.
- Može da izrađuje i učestvuje u izradama carinsko – taifne politike.
- Može da djeluje i da sarađuje u dijelu unapređenja međunarodnih odnosa.
- Može da djeluje u pravcu razvoja i unapređenja međunarodnog prometa i komunikacija.

⁵⁷ Vanjskotrgovinska komora BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/> (pristupljeno: 01.02.2018)

⁵⁸ Zakon o vanjskotrgovinskoj komori BiH, Sl.Glasnik BiH 57/01.

⁵⁹Vanjskotrgovinska komora BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/> (pristupljeno: 01.02.2018)

U kojoj će se mjeri iskoristiti mogućnosti koje Vanjskotrgovinska komora nudi, zavisi od njene pozicije, mogućnosti ali i interesa drugih nivoa da se njen položaj unaprijedi i da joj se omogući kvalitetno djelovanje i ispunjene postavljenih aktivnosti.

4.1.4. Agencija za promociju izvora

Agencija za promociju izvoza (BHEPA) uspostavljena je pri Vanjskotrgovinskoj komori BiH sa ciljem da promoviše i da podstakne izvoz BiH⁶⁰. Ključna uloga ove agencije jeste da pruži pomoć svim kompanijama u BiH koje imaju za cilj da razviju i da prošire izvozna tržišta temeljem promovisanja njihovih proizvoda i usluga.

Usluge koje nudi BHEPA uglavnom su usmjerene na pojedinačne kompanije koje namjeravaju da svoje poslovanje prošire i diversifikuju kroz međunarodno tržište. Među uslugama koje ova agencija nudi, važno je pomenuti sljedeće⁶¹:

- Aktivnosti istraživanja tržišta, ciljanih tržišta.
- Pružanje izvještaja o tržištu.
- Informacije koje se tiču zakonodavstva ciljanih tržišta u inostarstvu.
- Pružanje informacija o sajmovima.
- Ispunjena zahtjeva iz oblasti proizvoda, standarda na ciljanim ino tržištima.
- Struktura tržišta kao i konkurenata.
- Davanje savjeta o potencijalnim kupcima i klijentima.
- Savjetodavnje o kanalima distribucije kao i o potencijalnim distributerima.
- Identifikovanje potencijalne tehnologije i partnera.
- Informacije o izvoznim klubovima koji imaju slične interese.
- Organizacija učestvovanja na sajmovima.
- Organizacija izvoznih misija ciljanih tržišta
- Organizacija osnovnih obuka.

Ono što je za ovu agenciju karakteristično, posebno jer predstavlja agenciju pod pokroviteljstvom države, jeste što se ona uopšte ne finansira iz državnih fondova odnosno iz državnog budžeta. Iako je ovakvo stanje za državu odgovarajuće, jer manje sredstava za ove namjene izdvaja, ono je za doprinos poromovianju države na ino tržištima loše, jer su njegove mogućnosti ograničene.

⁶⁰ Agencija za promociju izvoza BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/bhepa/> (pristupljeno: 05.12.2018).

⁶¹ Agencija za promociju izvoza BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/bhepa/> (pristupljeno: 05.12.2018).

Tačnije, ograničene su mogućnosti da se više djeluje u pravcu jačanja i promovisanja izvoza. U takvim okolnostima izvori sredstava za finansiranje ove agencije jesu donatorska sredstva. Među njima korisno je pomenuti sredstva koja su dobijena od strane USAID, EU, SIDA, SIPPO, koji su podržali djelovanje BHEPA na različitim međunarodnim skupovima, sajmovima a takođe su, kada je to bilo moguće, finansirali i izradu brošura i promotivnog materijala. Tabela broj 5 pokazuje prisustvo BHEPA na međunarodnim manifestacijama.

Tabela 5: Prisustvo na međunarodnim manifestacijama promocije trgovine, 2008-2010. godine

2008. godina			2009. godina			2010. godina		
Sektor / podsektor	Zemlja	Broj	Sektor / podsektor	Zemlja	Broj	Sektor / podsektor	Zemlja	Broj
Drvo/namještaj	Grčka	7	Drvo / namještaj	Francuska	4	Drvo/namještaj	Njemačka	7
Prehrambeni	U.A.E	10	Prehrambeni	Grčka	9	Medusektorski	Srbija	10
Medusektorski	Saudijska Arabija	9	Medusektorski	Srbija	75	Prehrambeni/organsk i proizvodi	Njemačka	9
Prehrambeni, turizam, namještaj	Hrvatska	6	Metalni/auto dijelovi	Turska	4	Metalni/ podugovaranje	Njemačka	6
Medusektorski	Alžir	11	Metalni/ podugovaranje	Njemačka	3	Metalni/auto dijelovi	Srbija	11
Medusektorski	Turska	17	Medusektorski	Alžir	4	Prehrambeni	Srbija	17
Medusektorski	Crna Gora	29	Metaloprerađivački	Bjelorusija	6	Medusektorski	Makedonija	29
Medusektorski	Turska	16	Metalni/auto dijelovi	Ruska Federacija	4	Medusektorski	Mađarska	16
Metalni	Ukrajina	7	Prehrambeni	Njemačka	3	Drvo/namještaj	SAD	7
Medusektorski	Albanija	8	Medusektorski	Albanija	15	Medusektorski	Albanija	8

Izvor: Izvozno Vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo, str. 52.

Podaci koji su prikazani odnose se na period od 2008 -2010. godine. Noviji podaci o poslovanju i rezultatima rada ove agencije nisu dostupni, te je utoliko ocijeniti koliko je ova agencija u svome radu uspješna. U svakom slučaju, uloga i položaj kao i aktivnosti ove agencije, bi trebali da budu mnogo značajniji nego što su to trenutno.

4.1.5.Izvozno-kreditna agencija

Izvozno kreditna organizacija osnovana je 1996. godine kao agencija sa mandatom da implementira projekat Svjetske banke za hitno pokretanje industrije, uz izdavanje garancija od političkog i vojnog rizika stranim investitorima i trgovcima. Tokom trajanja projekta nije se desilo da se bilo koji od osiguranih rizika realizuje, tako su sredstva Svjetske banke angažovana odnosno preusmjerena za podršku izvoznim kompanijama.

U takvim okolnostima tokom 1999. godine započinje se sa drugim projektom Svjetske banke koji je takođe usmjeren na pružanje podrške izvoznicima iz BiH. Radi se o obezbjeđenju kreditnih sredstava koja se usmjeravaju za finansiranje pripreme izvoza, kao i obezbeđenja u smislu dobijanja garancija za poslove koji su u inostranstvu dogovoren, kao i formiranje sredstava za osiguranje izvoza i iuvoza.

Tokom 2004. godine Parlament BiH je donio Zakon o Izvozno-kreditnoj agenciji Bosne i Hercegovine⁶² te tako ovo tijelo nastavlja da djeluje kao državna izvozno-kreditna agencija sa osnivačkim kapitalom od 52 miliona KM. IGA djeluje kao samostalno, nedepozitno i neprofitno pravno lice u skladu sa principima o likvidnosti i osiguranju poslovanja bez gubitka⁶³. Usluge koje trenutno ova Agencija pruža jesu sljedeće:

- Kreditno osiguranje – u pitanju je osiguranje naplate potraživanja, izvoznog potraživanja. Izvoznicima se nudi mogućnost osiguranja naplate potraživanja odnosno prodaje koje je u drugoj zemlji izvršeno.
- Faktoring – u pitanju je otkup inostranog potraživanja. IGA „kupuje“ fakture i korisnicima faktoringa obezbjeđuje likvidnost tako što im avansira 80-90% od vrijednosti fakture.
- Garancije – IGA izdaje garancije domaćim kompanijama za inostrane aktivnosti. Strani poslovni partneri često traže garanciju u poslovima, posebno kada su u pitanju inostrani tenderi. Trenutno, kod većine kupaca/investitora u inostranstvu postoji izvjesno nepovjerenje prema bankama iz BiH, pa im njihove garancije nisu prihvatljive. Međutim, IGA pruža mogućnost obezbjeđenja garancija koje izdaju prvaklasne evropske banke koje su prihvatljive svakom kupcu/investitoru.

⁶² Zakon o osnivanju Izvozno kreditne agencije, dostupno na: <http://www.iga.gov.ba/other/Zakon.pdf>

⁶³ Detaljnije na: Izvozno kreditna agencija BiH, dostupno na: <http://www.iga.gov.ba/ba/a1.php>
(Pristupljeno: 11.12.2018).

- Bonitet – pitanje boniteta je naročito važno prilikom sklapanja poslova sa novim kompanijama u inostranstvu o kojima ne postoji dovoljno saznanja. Zahvaljujući velikom broju bonitetnih kuća i partnerskih kompanija sa kojima je IGA uspostavila saradnju, postoji mogućnost da se dođe do informacija o bonitetu skoro svakog preduzeća u svijetu.

Ukoliko se analizira ponuda koju nudi ova agencija može se zaključiti da se radi o veoma kvalitetnoj ponudi i podršci. Međutim, stvarni rezulati ukazuju na nešto drugačija stanja. Tokom 2016. godine pojavile su se vijesti da se ova agencija nalazi pred gašenjem. „Istražna komisija Predstavničkog doma parlamenta BiH konstatovala je da je glavni razlog za nagomilane probleme u radu Izvozno-kreditne agencije BiH /Iga/, među kojim je dugovanje od oko 80 miliona evra, nedorečen pravni okvir i nedefinisan odnos ka institucijama BiH i entiteta“⁶⁴. U svjetlu ovakvih stanja, pojavili su se i politički problemi u BiH po ovom pitanju, u prvom redu zbog toga što je svaki entitet imao svoje ideje o ovoj agenciji. U svakom slučaju, IGA se i danas nalazi u teškoj situaciji, koja se svodi na to da nema sredstava za poslovanje te je tako i njeno djelovanje u pravcu podsticanja i promovisanja izvoza upitno.

4.2. Temeljni ekonomski pokazatelji spoljnotrgovinske pozicije Bosne i Hercegovine

Prije nego se analizira spoljnotrgovinska pozicija BiH, potrebno je ukazati na ključne makroekonomске pokazatelje za BiH. Tabela broj 6 pokazuje osnovne makroekonomске pokazatelje za BiH.

⁶⁴ Detaljnije pogledati: Izvozno – kreditna agencija BiH pred gašenjem?, dostupno na: <http://www.capital.ba/izvozno-kreditna-agencija-bih-pred-gasenjem-2/> (pristupljeno: 15.12.2018)

Tabela 6: Osnovni makroekonomski pokazatelji za BiH

Indikatori	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nominalni BDP (u mil.KM)	26.231,0	26.222,7	26.778,8	27.358,7	28.585,8	29.900,0	31.332,0
Realni rast BDP (u %)	1,0	-0,8	2,4	1,2	3,1	3,1	3,1
Stanovništvo	3.840,0	3.836,0	3.531,0	3.526,0	3.518,0	3.518,0	3.518,0
BDP per capita	6.831,0	6.836,0	7.583,9	7.759,1	8.125,6	8.499,1	8.906,2
Broj nezaposlenih (u hiljadama)	530,0	543,0	552,5	549,5	541,8	521,4	489,4
Inflacija (u %)	3,7	2,1	-0,1	-0,9	-1,0	-1,1	1,2

Izvor: Godišnji izvještaj Centralne banke BiH za 2017. godinu, str. 14; Publikacija Ekonomski trendovi za 2017. godinu, Direkcija za ekonomsko planiranje, str. 4.

Prikazani podaci ukazuju da BiH bilježi realni ekonomski rast od 3,1% u 2017. godini koliko je zabilježeno i u 2016. godini. Ovaj rast je dosta skroman za tranzicijske ekonomije i ne nudi dovoljno zamaha za ozbiljniji ekonomski rast i razvoj.

Realni sektor u BiH je u 2017. godini okarakterisan rastom industrijske proizvodnje koja je zabilježila veći rast u odnosu na godinu ranije. Takođe, rast je zabilježen i dijelu prerađivačke industrije, rudarstva, dok je pad zabilježen u dijelu proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom i klimatizacijom⁶⁵. Pod uticajem rasta navedenih proizvodnih segmenata, došlo je do rasta izvoza prerađivačke industrije i rudarstva, dok je izvoz električne energije, uprkos padu proizvodnje, bilježio izražene stope rasta⁶⁶. Bosna i Hercegovina duži niz godina ima značajne probleme u vanjskotrgovinskoj razmjeni koji su očigledni kroz konstantno veći uvoz u odnosu na izvoz.

Ovakva pozicija BiH nikako ne pogoduje ekonomskom rastu i razvoju, spoljnotrgovinskoj poziciji a ujedno je i indikator slabe konkurentnosti domaćih proizvoda na inostranom tržištu. Tabela broj 7 pokazuje uporedni pregled robne razmjene BiH od 2013. godine do 2017. godine.

⁶⁵ Centralna banka BiH, Godišnji izvještaj za 2017. godinu, Sarajevo. str. 24.

⁶⁶ Centralna banka BiH, Godišnji izvještaj za 2017. godinu, Sarajevo. str. 26.

Tabela 7: Uporedni pregled robne razmjene BiH (u mil KM)

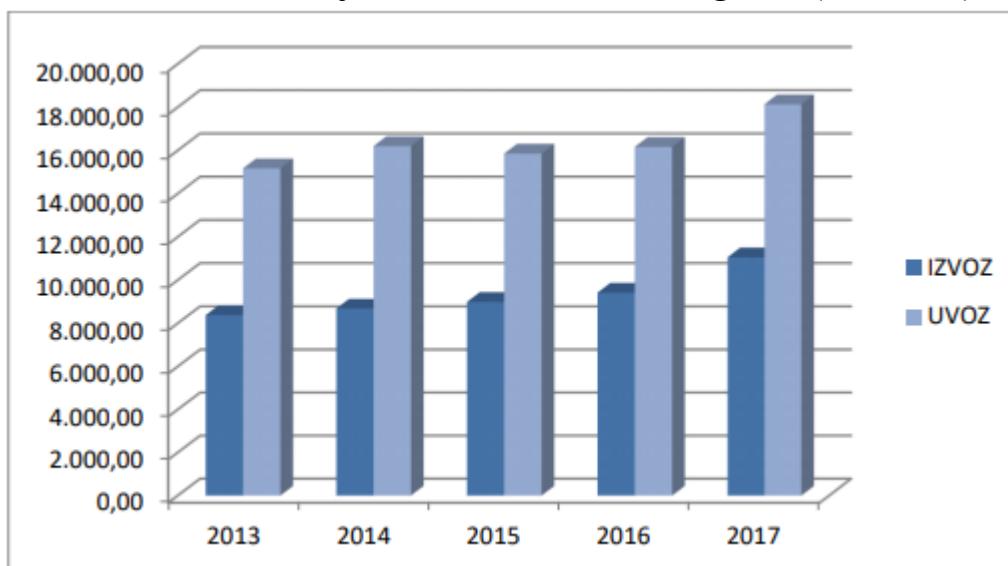
OPIS	2013	2014	2015	2016	2017	Prosjek	Indeks 2017/2016
Izvoz	8.380,50	8.681,74	8.987,31	9.418,11	11.053,61	9.304,25	117,37
Uvoz	15.170,17	16.199,28	15.851,86	16.161,01	18.134,26	16.303,32	112,21
Obim	23.550,67	24.881,02	24.839,17	25.579,12	29.187,87	25.607,57	114,11
Deficit/Suficit	-6.789,67	-7.517,54	-6.864,55	-6.742,90	-7.080,65	-6.999,06	105,01
Pokrivenost uvoza izvozom (u %)	55,24%	53,59%	56,70%	58,28%	60,95%	56,95%	-

Izvor: Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2016. godinu, dostupno na:

http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8622&langTag=bs-BA

(pristupljeno: 17.09.2018.)

Posmatrajući period analiziranih pet godina, ukupna robna razmjena Bosne i Hercegovine, izvoz, uvoz, te pokrivenost uvoza izvozom imaju trend rasta. U 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu, stopa rasta izvoza je veća od stope rasta uvoza, te je pokrivenost izvoza uvozom povećana za 3%. Vanjskotrgovinski deficit Bosne i Hercegovine je i dalje izuzetno visok i prema podacima za 2017. godinu njegova vrijednost iznosi 7,08 milijardi KM, što je za 5% više u odnosu na prethodnu godinu. Iako je veća stopa rasta izvoza od stope rasta uvoza, vrijednost uvezene robe je znatno veća od vrijednosti izvezene robe, što je rezultat rasta vanjskotrgovinskog deficita. Kretanje uvoza i izvoza BiH prikazano je ilustracijom broj 3.

Slika 3: Robna razmjena BiH od 2013. do 2017. godine (u mil. KM)

Izvor: Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2017. godinu, dostupno na:

http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8622&langTag=bs-BA

(pristupljeno: 17.12.2018.)

U svim posmatranim godinama BiH je bilježila značajno veći uvoz u odnosu na izvoz. Rezultat ovih trendova jeste visoki deficit trgovinskog računa sa kojim se BiH duži niz godina bori, ali bezuspešno. BiH je članica nekoliko regionalnih sporazuma kojima je osigurana slobodna trgovina sa zemljama članicama tih sporazuma. U pitanju su sljedeći sporazumi: CEFA, sporazum sa EU, EFTA, UoST. Tabela broj 9 pokazuje stanje spoljnotrgovinske razmjene BiH sa regionanim partnerima.

Tabela 8: Spoljnotrgovinski deficit / suficit BiH po regionima

Region	Vrijednost (u mil KM)					Indeks (2017/2016)
	2013	2014	2015	2016	2017	
EU	-2.937,82	-3.277,38	-3.192,21	-3.271,17	-3.209,73	98,12
CEFTA	- 343,52	-504,84	- 622,83	- 675,34	-528,87	78,31
EFTA	58,61	78,07	53,30	72,89	71,53	98,13
UoST	- 318,60	-347,81	-290,07	- 286,30	- 335,48	117,18
Ostatak svijeta	- 3.248,35	- 3.465,57	- 2.812,74	- 2.582,98	- 3.078,10	119,17
UKUPNO	- 6.789,68	- 7.517,54	- 6.864,55	- 6.742,90	- 7.080,65	105,01

Izvor: Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2017. godinu, dostupno na:
http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8622&langTag=bs-BA
(pristupljeno: 17.09.2018.)

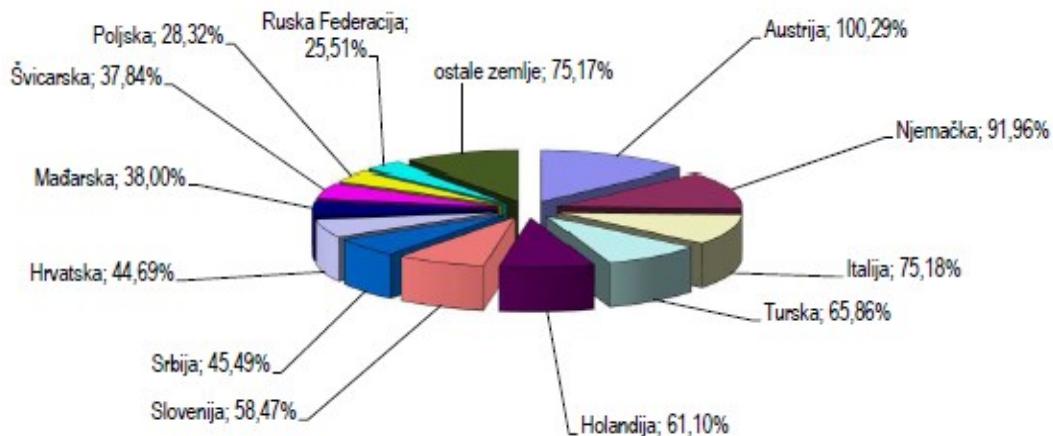
U 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu, u robnoj razmjeni sa EU zabilježen je rast izvoza (17%), rast uvoza (11%), te pad deficit (2%). U istom periodu u robnoj razmjeni sa zemljama članicama CEFTA-e zabilježen je značajan rast izvoza (28%), rast uvoza (12%), te pad deficit (22%). Robnu razmjenu sa Turskom u 2017. godini u odnosu na prethodnu godinu karakteriše rast izvoza (7%), uvoza (12%) i deficit (17%). Bosna i Hercegovina bilježi suficit jedino sa EFTA-om. U posmatranom periodu 2017. godine, zabilježen je rast izvoza (8%), rast uvoza (14%), te pad suficita od 2%.

Pokrivenost uvoza izvozom BiH sa zemljama članicama EU u posmatranom periodu iznosila je 71%, sa zemljama članicama CEFTA-e 77%, sa Turskom 56%, te sa „Ostatkom svijeta“ 20%. Najveću pokrivenost uvoza izvozom BiH je ostvarila sa potpisnicama EFTA-e od 157%⁶⁷. Posmatrajući ovakve trendove u spoljnotrgovinskoj razmjeni BiH, jasno je da postoji potreba intenziviranja napora na povećanju izvoza, u okviru kojih značajnu ulogu treba da ima institucionalna podrška.

⁶⁷Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2016. godinu, dostupno na: http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8622&langTag=bs-BA (pristupljeno: 17.12.2018.)

Tačnije, sadašnji trendovi izvoza jasno ukazuju na potrebu intenzivirane podrške izvozu na različitim nivoima. Pored ukupnog pregleda izvoza i uvoza BiH, u kontekstu ove analize važno je ukazati i na ključna izvozna tržišta. Slika broj 4 pokazuje ključne ino partnere BiH i pokrivenost uvoza izvozom po parterima za 2017. godinu.

Slika 4: Pregled zemalja,vodećih partnera po pokrivenosti uvoza izvozom u 2017. godini

Izvor: Spoljnotrgovinska komora BiH, dostupno na. http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2018/02/pokrivenost_2017.pdf (pristupljeno: 10.12.2018)

Od svih posmatranih spoljnotrgovinskih partnera, BiH jedino ostvaruje punu pokrivenost uvoza izvozom sa Austrijom sa kojom je odnos pokrivenosti uvoza izvozom u 2017. godini bio nešto iznad 100%. Visoki stepen pokrivenosti uvoza izvozom ostvaren je sa Njemačkom (91,96%), potom sa Italijom (75,18%), Turskom (65,86%) te sa Holandijom (61,10%). Interesantno je primjetiti da je pokrivenost uvoza izvozom značajno manji sa zemljama okruženja, te tako sa Srbijom iznosi 45,49% dok sa Hrvatskom iznosi 44,69%. To znači da BiH iz ovih zemalja značajno više uvozi nego što izvozi. Posmatrajući ovakve podatke zaključuje se da BiH ima nezavidnu poziciju u spoljnotrgovinskoj razmjeni, naročito sa zemljama okruženja. Kako bi BiH ostvarila ekonomsku stabilnost kao i ekonomski rast, neophodnos je da se smanji trgovinski deficit. Jedini način da se deficit smanji jeste da poveća ukupan izvoz a smanji uvoz, kao i da se osigura stalni priliv stranih investicija i to posebno u proizvodne kapacitete. U ovim aktivnostima posebno mjesto ima ekomska diplomatija BiH koja svoje aktivnosti treba da usmjери ka traganju partnera širom svijeta, dok proizvodi i usluge BiH moraju da budu prisutni na tržištima koja nose najveću zaradu, bilo da su u pitanju tržišta okruženja ili neka udaljena tržišta.

Kako bi se ovo postiglo neophodno je jačati poziciju kompanija iz BiH koja su već prisutna na ino tržištima ali otvarati mogućnosti i za druge kompanije i njihov pristup stranim tržištima. Kompanije iz BiH koje još uvijek nisu izvozile, treba da budu podstaknute i obrabrene na izvoz, naravno, ukoliko raspolažu ponudom koja je atraktivna ino tržištima. Neke statistike pokazuju da u BiH 70% izvoza realizuje 100 kompanija, pri čemu je ova brojka godinama konstantna⁶⁸. Da bi se izvoz BiH jačao, a bi se podsticao, ekomska diplomatija treba da pruži pomoć prilikom analize i davanja kvalitetnih informacija o stranim tržištima, brendiranju i promovisanju BiH, potom uklanjanju trgovinskih barijera te uspostavljanju direktnih kontakata. Ipak, sama ekomska diplomatija ne može samostalno riješiti sve ove probleme. Neophodno je da se angažuju i interne politike zemlje u smislu da se uvode podsticaji izvoznicima, da se pojednostavljaju izvozne procedure, da banke na efikasniji način podržavaju izvoznike, da se jača kvalitet domaćih proizvoda, certifikacija, potom da se jača osnivanje udruženja BH izvoznika i niz drugih koraka i politika.

4.3. Značaj promocije vanjske trgovine za Bosnu i Hercegovinu

Prikazano stanje u dijelu institucionalne podrške izvozu BiH, stanje BiH u spoljnotrgovinskoj i konkurentnoj poziciji, jasno pokazuju i pozivaju na preispitivanje sadašnjeg okvira insitucionalnog okvira promocije izvoza. Ukoliko se posmatraju trendovi izvoza koje BiH bilježi te njena pozicija na međunarodnom planu, zaključuje se da je neophodno ozbiljnije pristupiti politikama i praksama izvoza odnosno cjelokupnom institucionlanom okrivu. Aktivnosti koji se usmjeravaju ka promovisanju izvoza su veoma složene, raznovrsne kako po mnoštvu stejkholdera koji se u ove procese uključuju, tako i po sektorima izvoza koje je potrebno unaprijediti. Aktivnosti promovisanja izvoza se mogu uspješno koordinirati samo kroz razvijanje odgovarajuće mreže i kroz koordinaciju aktera i aktivnosti koje se realizuju unutar okvira eksportne promocije.

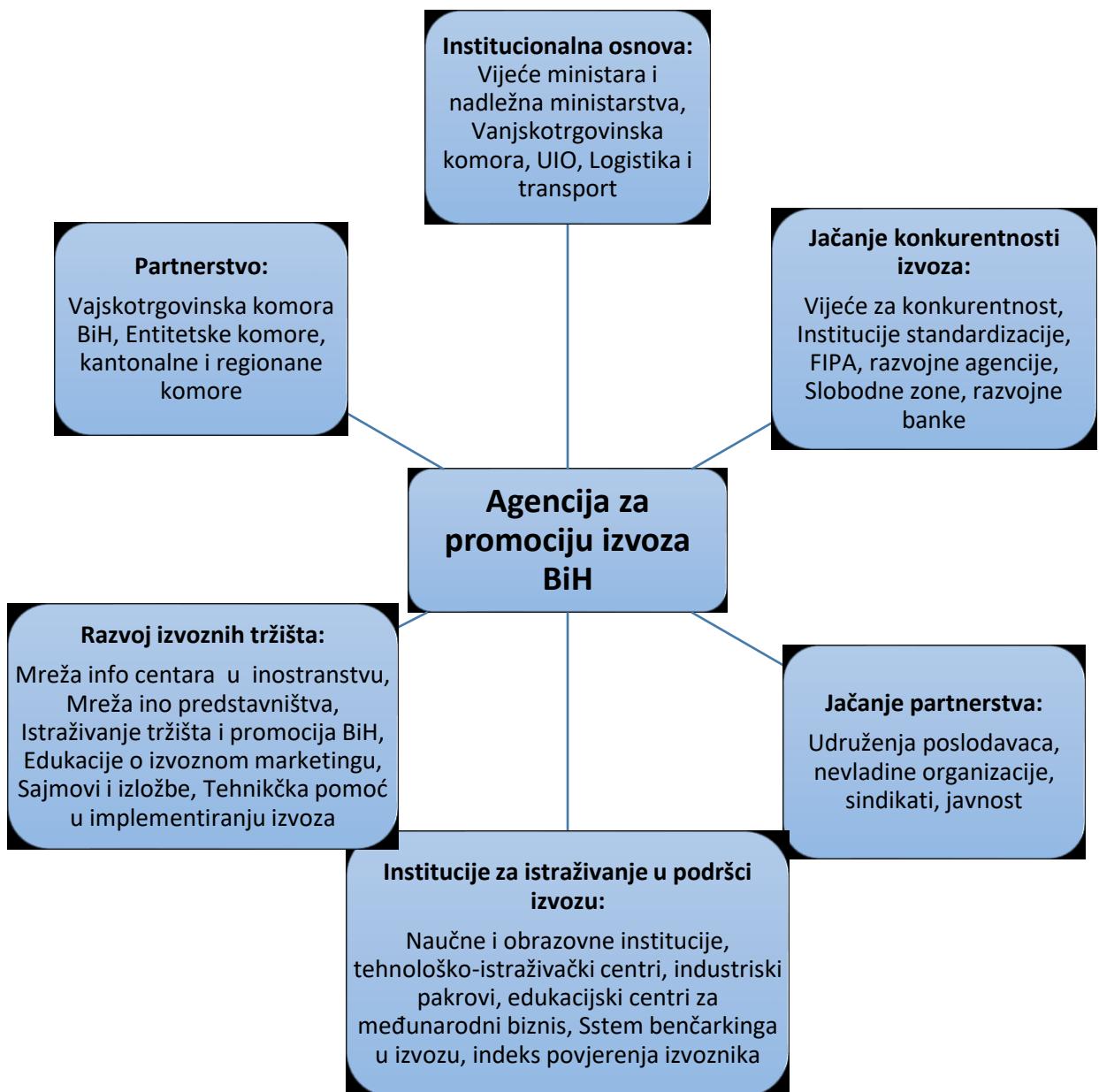
Centralno pitanje u okviru organizacije ove mreže jeste centar koordinacije aktivnosti promocije izvoza, njegova pravna forma, funkcije kao i odnosa sa ostalim stejkholderima promocije izvoza. Ono što bi BiH trebala unaprijediti jeste da se

⁶⁸ Politička analiza (2013): Ekomska diplomatija – izazov visokog prioriteta za Bosnu i Hercegovinu, Frierdich Ebert Stiftund, Sarajevo, str. 2.

Agenciji za unapređenje izvoza osigura bolja i kvalitetnija forma, sadržaj, koji će povezati brojne stejkholdere na putu jačanja izvoza.

Šematski bi se ovaj okvir mogao prikazati ilustracijom broj 5. U osnovi, potrebno bi bilo preispitati ulogu Agencije za promociju izvoza koja bi trebala da obuhvati brojne institucije te da osigura kvalitetniju institucionalnu osnovu promocije izvoza. Većina institucija koje su u ovom okviru date već postoje, ali ih je potrebno uposlitи efikasnije kako bi dali puni doprinos izvoznim potencijalima BiH.

Slika 5: Prijedlog mreže institucija za promovisanje BH izvoza

Izvor: Domazet, A., (2006): Strategija promocije izvoza, konceptualni okvir za Bosnu i Hercegovinu, Ekonomski institut Sarajevo, str. 97.

U strukturi promovisanja izvoza, prva dimenzija koju treba načiniti jeste konkurenčnost BiH, odnosno unapređenje konkurenčnosti. Tu bi, kako se i iz slike uočava, naročitu važnost trebale da imaju institucije poput FIPA dok bi se trebala preispitati uloga i djelovanje Vijeće za konkurenčnost BiH. Ovo vijeće bi trebalo da svoje aktivnosti usmjeri ka pripremanju strategije konkurenčnosti BiH kao i njene implementacije, što bi trebalo voditi unapređenju izozne konkurenčnosti BiH. Isto tako,

korisno bi bilo uspostaviti Agenciju za mala i srednja preduzeća koja bi pomagala ovim kompanijama u njihovim strateškim usmjeravanjima, orijentaciji i konkurentnosti. Važnu ulogu u ovim aktivnostima trebale bi da uzmu i razvojne banke na entiteskom nivou kao i kreditna agencija koje bi osigure finansijsku podršku i garancije izvozu. Pored ovih institucija i slobodne zone trebaju da daju svoj doprinos koji se ogleda kroz razvoj njihovog djelovanja u pravcu ciljeva izvozne promocije BiH⁶⁹.

Druga dimenzija u promovisanju izvoza svodi se na institucije koje bi djelovale u pravcu istraživanja i razvoja za potrebe unapređenja izvoza BiH. Među ovim institucijama posebnu važnost bi trebali da uzmu univerziteti koji bi trebali da promovišu savremene strategije izvoza pogodne za male i otvorene ekonomije poput BiH. Takođe, tu bi se trebali uključiti i tehnološki centri kao i druge javne institucije. Naročito je važno da ove institucije provode redovna konjunktturna istraživanja za potrebe BH izvoza, vlade i javnih institucija kako bi na temelju takvih podataka kompanije mogle da djeluju ex-ante, odnosno proaktivno a ne samo ex-post koji su zasnovani na konstatovanju određenih stanja i performansi izvoza⁷⁰.

Treća dimenzija koja se svodi na implementiranje kvalitetnog institucionalnog okvira promovisanja izvoza BH tiče se aktivnosti koje su usmjerenе ka razvijanju izvoznih tržišta. Pod ovim se podrazumijevaju aktivnosti koje su usmjerenе ka otvaranju predstavništava BiH u inostranstvu, a sa ciljem neposrednog djelovanja na tržišta koja se istražuju i na promovisanje BiH. Ova mreža treba da bude povezana za diplomatsko – konzularnim predstavništvima BiH širom svijeta⁷¹.

Četvrta dimenzija odnosa u strukturi promocije izvoza svodi se na institucionalnu infrastrukturu unutar koje se pojavljuje vlada kao i ministarstva vlade te druge institucije koje trebaju da djeluju u pravcu promovisanja izvoza a koji su utemeljeni na javnim, državnim resursima⁷².

4.4. Značaj privlačenja direktnih stranih investicija

⁶⁹ Prilagođeno prema: Domazet, A., (2006): Strategija promocije izvoza, konceptualni okvir za Bosnu i Hercegovinu, Ekonomski institut Sarajevo, str. 104.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Ibidem.

Kako bi se u BiH otvorila nova radna mjesta, kako bi se smanjila veoma visoka nezaposlenost, neophodno je da se osigura nesmetan priliv stranih investicija u zemlju. Ovi prilivi naročito trebaju biti izraženi u proizvodnim granama. Pored efekta stranih investicija po zaposlenost, strane investicije najčešće su usmjerenе ka proizvodnji proizvoda koji se izvoze, što bi posljedično, trebalo značiti i bolju spoljnotrgovinsku poziciju zemlje, a što bi se ogledalo, u prvom redu, kroz smanjenje spoljnotrgovinskog deficit-a.

Odgovarajućom ekonomskom diplomacijom, odnosno odgovarajućim politikama u ovom domenu, zemlja ima mogućnost da privuče veći nivo kvalitetnih stranih investicija kojima može značajno da unaprijedi svoju ekonomiju i međunarodnu poziciju.

4.4.1. Potreba za direktnim stranim investicijama

Danas se često diskutuje o direktnim stranim investicijama, mada često nije dovoljno jasno zašto se njima poklanja tolika pažnja i zašto su toliko važne u savremenim uslovima, posebno u nerazvijenim i zemljama u tranziciji. Direktne strane investicije su posebno važne za nerazvijene zemlje i zemlje u tranziciji jer se dinamika njihovog ekonomskog razvoja, a često i održivost ekonomskog razvoja ovih zemalja, zasniva upravo na prilivu stranih investicija. Pored toga, direktne strane investicije mogu stvarati niz pozitivnih stanja za zemlju primaoca investicija i mogu imati multiplikativne pozitivne efekte na privredu u cjelini. U analizi potreba i pozitivnih osobina direktnih stranih investicija može se istaći sljedeće⁷³:

- Direktne strane investicije utiču na povećanje zaposlenosti i rast dohodka,
- Otvaranje kompanija, stranih kompanija kao i njovo pozitivno poslovanje, znači i rast poreza na dobit preduzeća ali i indirektnih poreza, te se stavaraju veći javni prihodi za državu,
- Strane kompanije kupuju domaće proizvode i usluge i podstiču tražnju te jačaju prodajne i proizvodne cikluse u privredi,
- Kroz direktne strane investicije jača se regionalni razvoj,
- Omogućavaju se transferi tehnologije kao i kreiranje novih sektora,

⁷³ Prilagođeno prema: Vlada Crne Gore (2013): „Strategija privlačenja stranih direktnih investicija 2013-2015“, Agencija Crne Gore za promociju stranih direktnih investicija, str.18.

- Razvijaju se ljudska znanja i vještine te se stvara radna snaga sa višim stepenom znanja,
- Jača se konkurenca,
- Stvaraju se uslovi za jačanje istraživanja i razvoja itd.

Jasno je da direktne strane investicije stvaraju niz pozitivnih stanja u zemlji primaoca, u određenim situacijama. Ipak, postoje i negativne strane ovih investicija, poput toga da mnogi investitori mogu pronevjeriti ukazano povjerenje⁷⁴.

Pojedina istraživanja, poput onih koji su proveli Hausmann i Fernandez (2000)⁷⁵ došli do saznanja da visoki udio direktnih stranih investicija u ukupnim kapitalnim tokovima može biti znak slabosti zemlje domaćina prije nego znak njene snage. Isti autori su došli do saznanja da direktne strane investicije bilježe veće udjele u onim zemljama koje su rizičnije, mjereno nivoom kreditnog rizika zemlje, visinom javnog duga ili nekim drugim indikatorima rizika zemlje.

Takođe, postoje i tvrdnje da su veći prilivi direktnih stranih investicija, odnosno veći udjeli u ukupnim tokovima kapitala, veći u onim zemljama u kojima je niži kvalitet institucija. Razlog ovakvog kretanja može biti pojašnjen time da strani investitori žele da djeluju samostalno, prije nego da se oslanjaju na lokalna tržišta, ponuđače ili pravne sporazume. Takvi trendovi direktnih stranih investicija mogu imati i političke implikacije jer ekonomije, zemlje, nastoje da prošire svoj pristup međunarodnom kapitalu i pokušavaju da razviju kredibilne okvire djelovanja, umjesto da pokušavaju privući više direktnih stranih investicija⁷⁶.

4.4.2. Agencija za unapređenje direktnih stranih investicija u BiH

Agencija za unapređenje stranih investicija BiH jeste agencija koja je osnovana od strane Vijeća ministara BiH a čiji je primaran zadaci privlačenje stranih investicija u BiH. Osnovni zadaci Agencije za unapređenje stranih investicija (FIPA) mogu se podvesti pod sljedeće⁷⁷:

⁷⁴ Takva je situacija sa kompanijom „Birač“ Milići, gdje su investitori iz Litvanije praktično uništili kompaniju i doveli je do ruba propasti. Kompanija „Birač“ se trenutno nalazi u statustu stečaja i upitna je njena budućnost.

⁷⁵ Hausmann, R. Fernandez, A. (2000). Foreign Direct Investment: Good Cholesterol? Inter - American Development Bank.

⁷⁶ Albuquerque, R. (2000). The Composition of International Capital Flow: Risk Sharing through Foreign Direct Investment. Bradley Policy Research Center Working paper, University of Rochester, p. 52.

⁷⁷ Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini, detaljnije na:

http://www.fipa.gov.ba/o_fipa/misija/default.aspx?id=210&langTag=bs-BA, pristupljeno: 15.01.2019.

- Aktivnosti privlačenja i povećanja priliva stranih investicija u BiH te podsticanje postojećih investicija da nastave sa ulaganjem i širenjem poslovanja u BiH.
- Aktivnosti jačanja saradnje između privatnog i javnog sektora, predlaganje mjera za unapređenje okruženja za investiranje a posljedično i ekonomskog razvoja.
- Aktivnosti predstavljanja BiH kao zemlje koja je poželjna stranim investitorima.

Pored navedenih aktivnosti FIPA je dužna da pruža podršku stranim investitorima te da olakša prliv stranih investicija u BiH. U tom cilju, FIPA blisko sarađuje sa institucijama vlasti, sa investitorima, ali pruža i pomoć u dijelu unapređenja zakonskih okvira koji se tiče stranih ulaganja, investicija. Pored toga, FIPA ostvaruje i blisku saradnju sa ambasadama, sa diplomatskim predstavništvima, koji takođe mogu da daju informacije o uslovima ulaganja u BiH. FIPA stranim investitorima kao i potencijalnim investitorima, pruža niz informacija o poslovnom i investicijskom okruženju, ukjučujući i sljedeće:

- Pruža podatke o zakonodavstvu koje se tiče direktnih stranih investicija
- Ukazuje na podsticaje koji se stranim investitorima nude
- Pruža podatke o ekonomskim i poslovnim trendovima u BiH, itd.

FIPA kroz svoje aktivnosti identificuje i predstavlja trenutne mogućnosti BiH za strana ulaganja, te između ostalog djeluje u pravcu da:

- Predstavlja investicijske projekte koji se nalaze u fazi razvoja ili projekte koji su spremni za realizovanje.
- Predstavlja kompanije koje se nalaze u procesima privatizacije.
- Daje pregled kompanija, domaćih kompanija koje tragaju za stranim partnerima.

FIPA ostvaruje saradnju sa stranim ili potencijalnim stranim investitorima i na način što sarađuje sa javnim i privatnim sektorom, sarađuje sa vladinim i nevladinim institucijama sa ciljem olakšanja ekonomskog razvoja te pruža niz drugih usluga na upit stranih investitora.

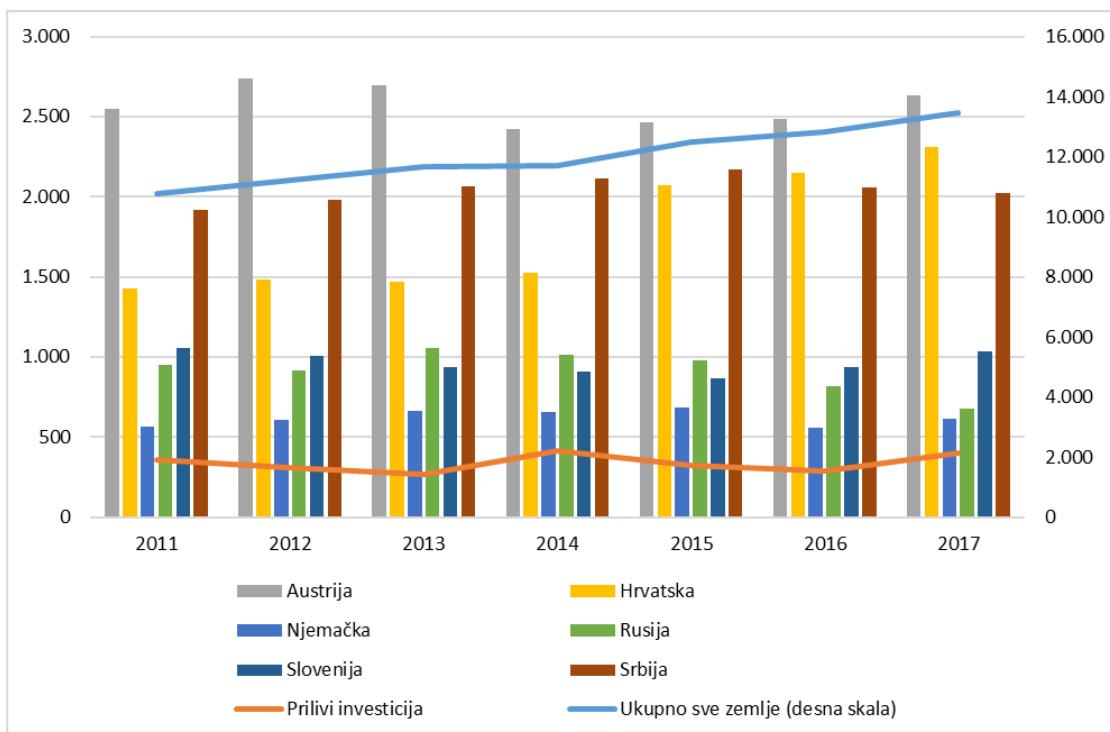
4.4.3. Prлив direktnih stranih investicija u BiH

FIPA u svojim izvještajima naglašava da postoje uspješne priče stranih investitora, te da očekuju da će u narednom periodu doći do rasta stranih investicija.

Prema njihovim očekivanjima, rast direktnih stranih investicija bi trebao da bude rezultat, odnosno trebao bi biti podstaknut, projektima koji su trenutno aktuelni, investicijski mogućnostima, privatizacijom mnogih strateški važnih kompanija kao i zainteresovanosti investitora za nove projekte⁷⁸. Slika broj 7 pokazuje stanje iretnih stranih investicija po zemljama od 2011. godine do 2017. godine. Na kraju decembra 2017. godine strane investicije su dostigle sumu od 13,449 milijardi maraka. Samo u 2017. godini priliv stranih investicija je iznosio 777,7 miliona KM. Ujedno, podaci za 2017. godinu potvrđuju da je u 2017. godini zabilježen rast stranih investicije za oko 38% u odnosu na godinu ranije.

**Slika 6: Stanje i prilivi direktnih stranih investicija u BiH
po zemljama porijekla (u milionima KM)**

⁷⁸ FIPA, detaljnije na:
<http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=en-US>,
pristupljeno: 15.01.2019.

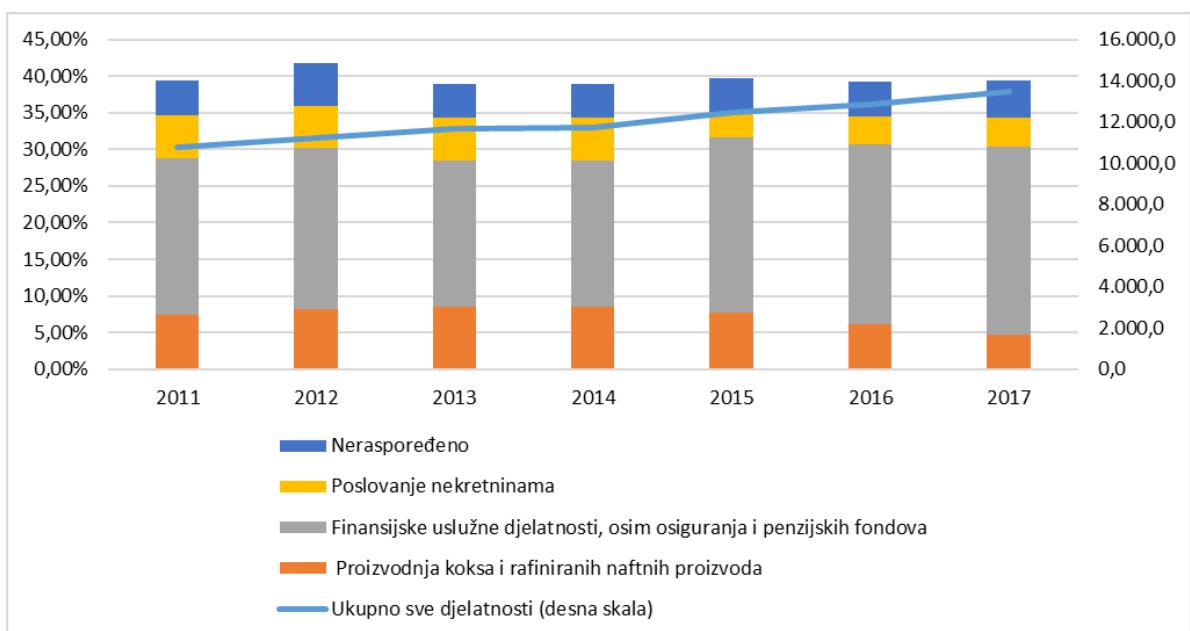

Izvor: Statistika Centralne banke BiH, statistički portal Panorama Nectro, dostupno na: http://statistics.cbbh.ba/Panorama/novaview/SimpleLogin_bs_html.aspx, pristupljeno: 12.10.2018.

Slika broj 7 pokazuje ukupne strane investicije i stanje po zemljama porijekla stranih investicija. Prema prikazanim podacima zemlja koja je najviše investirala u BiH jeste Austrija čije ukupne investicije iznose oko 1,3 milijarde eura, potom Hrvatska koja je investirala oko 1,2 milijarde eura, Srbija sa uloženih 1 milijardu eura te Slovenija sa uloženih 528 miliona eura. Uprkos tome što FIPA naglašava da postoji pozitivni efekti priliva stranih ulaganja, činjenica je da su ova ulaganja nedovoljna da bi potaknula značajniji rast i razvoj.

U kontekstu analiza stranih investicija korisno je pokazati i njihov prliv prema granama djelatnosti, što je prikazano slikom broj 8. Ova slika pokazuje ukupno stanje starih investicija i strukturu po djelatnostima, s tim što su izabrane djelatnosti u koje su se slile najveće investicije.

Slika 7: Struktura stranih investicija po djelatnostima

Izvor: Statistika Centralne banke BiH, statistički portal Panorama Nectro, dostupno na: http://statistics.cbbh.ba/Panorama/novaview/SimpleLogin_bs_html.aspx, pristupljeno: 12.10.2018.

Uzimajući u obzir prikazane rezultate istraživanja, primjećuje se da tri sektora: finansijski poslovanje nekretnina proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda čine preko 35% ukupnih stranih ulaganja. Najveće ulaganje je zabilježeno u finansijskom sektoru koji nosi preko 20% ukupnih stranih ulaganja.

Ekonomска diplomacija u BiH treba da brendira BiH na način da ona bude prepoznata kao povoljan poslovni ambijent za strane investitore. BiH treba biti prezentovana kao država koja daje podršku poslovnim saradnicima, ostvaruje direktnе kontakte sa potencijalnim investitorima u drugim zemljama te im pomaže u pronalaženju partnera. Kako bi se pojačao priliv stranih investicija u BiH neophodno je provesti niz mjera koje i nisu u domenu ekonomске diplomacije, a među njima je važno pomenuti: pojačano ulaganje u infrastrukturu, pojačati kvalitet obrazovanja, pojednostaviti administrativne procedure, izgraditi prijateljsko okruženje prema stranim investitorima itd. Generalno, BiH mora unaprijediti poslovni ambijent.

4.5. Značaj poboljšanja konkurentnosti Bosne i Hercegovine

Konkurentnost zemlje uslov je njene izvozne ekspanzije ali i povoljnije vanjske pozicije. Stoga i ne iznenađuje činjenica što sve zemlje u svijetu nastoje da svoju konkurentnost pojačaju, razviju odnosno unaprijede. Ovom prilikom daje se pregled globalne konkurentnosti kao i konkurentnosti BiH u globalnim okvirima, te se ukazuje na važnost unapređenja konkurentnosti zemlje. Ekonomski diplomatija, svojim aktivnostima i svojim djelovanjem, treba da pojača i konkurentnost ekonomije.

4.5.1. Konkurentnost zemlje

Konkurentnost zemlje je preduslov za njenu izvoznu ekspanziju ali i za njen položaj u međunarodnim odnosima. Ona se može posmatrati prema statističkom kriteriju na osnovu ostvarene produktivnosti nekog faktora ili ukupnih faktora proizvodnje ili prema kriterijumima okvira za ostvarenje produktivnosti. Prema prvoj grupi faktora, jedna privreda se u produktivnosti poredi sa drugim zemljama.

Druga kategorija faktora konkurentnosti se izražava kao dinamička kategorija u kontekstu faktora i njihovih uticaja koji stvaraju uslove za ostvarenje konkurenčke prednosti zemalja. Ovaj pristup je značajan za zemlje poput BiH jer pokazuje da zemlje stvaraju, održavaju i gube konkurenčke prednosti, što znači da je svakoj zemlji dostupna mogućnost da izgradi konkurenčke prednosti uopšte ili u pojedinim industrijama, iako ih ranije nije ni imala. Teorijski okvir za ovaj pristup konkurentnosti dat je teorijom konkurenčkih prednosti zemalja, koja ima svoje brojne potvrde i dokaze kroz praktične politike razvoja konkurentnosti na nivou zemlje, industrija i kompanija⁷⁹.

OECD definiše konkurentost kao mjeru sposobnosti zemlje da u uslovima slobodne trgovinske razmjene, odnosno u slobodnim tržišnim uslovima, proizvedu robe i usluge koje uspijevaju da prođu test međunarodnog tržišta te da u isto vrijeme zadrže dugoročan rast realnog dohodka građana⁸⁰. Pojašnjenje spoljnotrgovinske razmjene i spoljnotgovinskog implusa, bilo je predmet analiza brojnih ekonomista kroz istoriju. Međutim, savremena ekonomija je isuviše komplikovana da bi mogla biti pojašnjena ovim teorijama.

⁷⁹ Domazet, A., (2006) Strategija promocije izvoza, Ekonomski institut Sarajevo, str.31.

⁸⁰ 2018 Global Forum on Competition, dostupno na: <http://www.oecd.org/competition/globalforum/>, pristupljeno: 05.12.2018.

„Konkurentnost zemlje je područje ekonomске teorije, koja analizira činjenice i politike koje oblikuju sposobnost zemlje da stvori i održi sredinu koja stvara veću vrijednost za preduzeća i prosperitet za njene stanovnike”⁸¹. Može se posmatrati na mikro i makro nivoima. Na mikro nivou konkurentnost označava sposobnost kompanije da proizvodi dobra i usluge odgovarajućeg kvaliteta, odgovarajuće cijene i u odgovarajuće vrijeme, odnosno kao odgovor na potrebe potrošača u vrijeme kada potrošači trebaju konkretan proizvod ili uslugu. Posmatrano na makro nivou, „konkurentnost predstavlja sposobnost zemlja da u slobodnim i ravnopravim uslovima poslovima, tržišnim uslovima, proizvede dobra i usluge koje prolaze međunarodni test uz istovremeno zadržavanje i dugoročno povećanje realnog dohodka građana“⁸².

Globalna konkurentnost se izražava kroz indeks globalne konkurentnosti. Ovaj indeks uključuje nekoliko stubova globalne konkurentnosti koji obuhvataju deset indikatora koji su prethodno pomenuti:

- Osnovni uslovi, i to:
 - Institucije,
 - Infrastruktura,
 - Makroekonomija,
 - Zdravlje i osnovno obrazovanje,
- Faktori efikasnosti
 - Više obrazovanje i obuka,
 - Tržišna efikasnost,
 - Efikansost tržišta rada
 - Razvoj finansijskog tržišta,
 - Tehnološka spremnost,
 - Veličina tržišta
- Inovacijski faktori
 - Poslovna sofisticiranost
 - Inovativnost“⁸³.

Ovi indikatori se prate kroz statističke podatke i kroz anketu koja se provodi nad svakom zemljom. Tako, naprimjer, fazu razvoja neke zemlje određuje nivo bruto

⁸¹ Čaušević, F., Domazet, A., (2006), Razvoj izvoznih potencijala i konkurentnost metalnog sektora, Ekonomski institut Sarajevo, str. 59.

⁸² Čaušević, F. (2006), Vanjskotrgovinsna politika i trgovinski bilans BiH Ekonomski institut BiH, str.35.

⁸³ Bezić, H., (2008) Tehnološka politika i konkurentnost, Ekonomski fakultet Rijeka, str. 54.

domaćeg proizvoda *per capita*. Na osnovu ovog podatka moguće je odrediti područja koja su najvažnija, koja su ključna za ostvarenje ekonomskog rasta i jačanja konkurentnosti.

U ovom procesu, svaka država koja u istraživanju učestvuje dužna je da realno sagleda svoje snage i slabosti te da jasnim smjernicama nastoji poboljšati konkurentnost. Indeks globalne konkurentnosti, njegovi zahtjevi i osnove, prikazan je slikom broj 9.

Slika 8: Indikatori globalne konkurentnosti

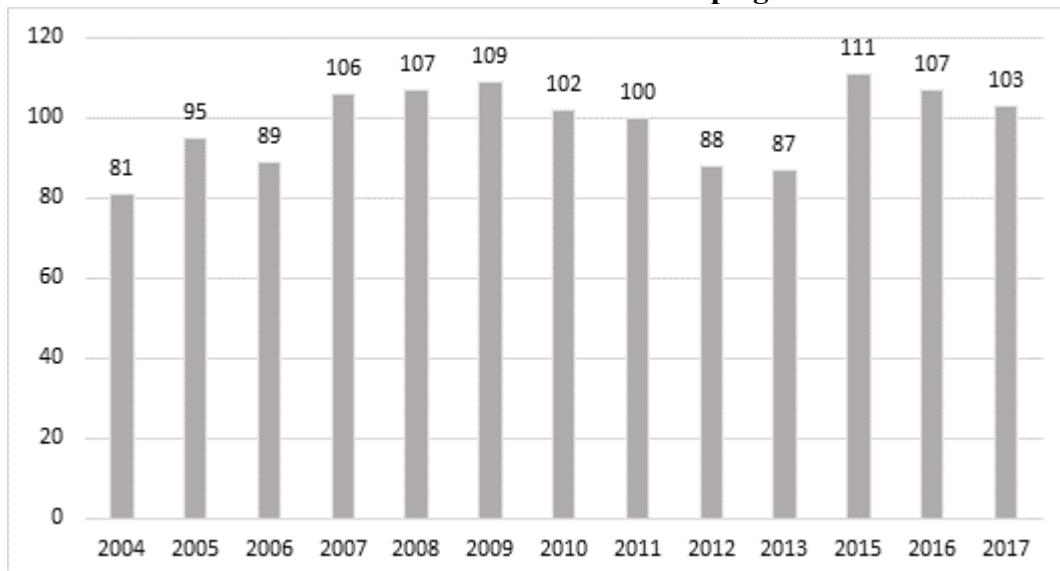
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja (2014), Konkurentnost 2014-2015 BiH, dostupno na: www.fzzpr.gov.ba/...Konkurentnost.../af6dfaa5759a.., pristupljeno: 06.12.2018.

Svjetski ekonomski forum tokom tri decenije izučava i analizira indikatore i koncepte konkurentnosti koji su definisani kao set stubova konkurentnosti. Posljednjih godina Svjetski ekonomski forum ukazuje na potrebu koncepta održivosti kroz održivi razvoj. On se shvata kao razvoj kojim se zadovljavaju potrebe u sadašnjosti bez opcija kompromitovanja budućih generacija.

4.5.2. Konkurentnost BiH

Kvantitativne i kvalitativne analize, kao i ankete koje su provedene u BiH sa ciljem izračunavanja konkurentnosti, ukazuju da rezultati koje BiH bilježi u velikoj mjeri odstupaju od željenih trendova. U BiH je prisutan visoki stepen nekonzistentnosti podataka kao i razmatranja rezultata koji se na ovaj način prikupe. Ovo su bili neki razlozi zbog kojih je BiH tokom 2014. godine bila isključena iz mjerenja indeksa konkurentnosti. Podaci prikazani slikom broj 10 pokazuju kretanje globalne konkurentnosti BiH. Za 2017/18 godine BiH je zabilježila 103 mjesto po konkurentnosti od ukupno 137 zemalja koje su u istraživanju učestvovale, koje su bile uključene u istraživanje.

Slika 9: Globalna konkurentnost BiH po godinama

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja (2017), Konkurentnost 2017-2018 BiH, dostupno na: www.fzzpr.gov.ba/...Konkurentnost.../af6dfa5759a.., pristupljeno: 06.12.2018.

Globalna konkurentnost BiH se nakon 2012. godine značajno pogoršala te se od te godina BiH nije zabilježila konkurentnost koja je bolja od 100. to znači da se nalazi među najslabije konkurentnim zemljama. Ukoliko se uporedi konkurentnost BiH sa zemljama okruženja, kako pokazuje tabela broj 9, ponovo se primjećuje da je BiH najlošije rangirana.

Tabela 9: Konkurentnost BiH i zemalja okruženja

Godina	Albanija	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija
2010	88	102	49	77	79	45	96
2011	78	100	60	76	79	57	95
2012	89	88	72	81	80	56	95
2013	95	87	67	75	73	62	101
2014	97	-	67	77	63	70	94
2015	93	111	70	77	60	59	94
2016	80	107	82	74	68	56	90
2017	75	103	77	74	-	48	78

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja (2017), Konkurentnost 2017-2018 BiH, dostupno na: www.fzzpr.gov.ba/...Konkurentnost.../af6dfaa5759a.., pristupljeno: 06.12.2018.

Ukoliko se posmatraju zemlje bivše Jugoslavije, Slovenija je zemlja koja je najbolje rangirana i nalazi se na 48 mjestu u 2017. godini, potom, Hrvatska koja se nalazi na 70 mjestu, Albanija koja se nalazi na 75 mjestu te Srbija koja je zauzela 78 mjesto. Analizirajući rezultate konkurentnosti BiH jasno je da postoji niz slabosti koje trebaju biti unapređene i prevaziđene i na koje kreatori politika moraju обратити pažnju i ubrzano ih rješavati. Samo u tom slučaju BiH će biti u mogućnosti da stvari uslove za investiranje u BiH, dok bi se, posljedično, povećale mogućnosti za rast standarda svih građana.

Jasno je da BiH mora provesti strukturne reforme kojima bi se pojačala konkurentnost, koja predstavlja osnovu rasta, ekonomskog rasta i zaposlenosti. U izvještaju koji je ocjenjivao konkurentnost BiH kao najveće kočnice jačanju konkurentnosti prepoznate su: neefikasna administracija, visoke stope poreza te regulativa koja nije adekvatna, politička nestabilnost i izražena korupcija.

Loša konkurentska pozicija BiH rezultat je nekoliko faktora:

- Makroekonomsko okruženje i podsticaji za rast produktivnosti u zemlji su veoma loši, ili, može se reći da praktično nisu ni prisutni.
- Poslovno okruženje odnosno poslovna okolina u BiH ima izrazito gransko obilježje, dok makrookolina djeluje na nivou zemlje. U nekim segmentima u BiH poslovna okolina je veoma podsticajna, poput bankarstva, trgovine, dok u nekim u cijelosti izostaje.
- Treći faktor konkurentnosti jesu same kompanije koje su nosioci konkurentnosti. Ukoliko su kompanije konkurentne tada je i ekonomija konkurentna. Domaće

kompanije se ne mogu ocijeniti konkurentima, osim pojedinih, što nije dovoljno da se značajnije podstakne izvoz.

Ovako loši i nezavidni podaci o stanju konkurentnosti BiH predstavljaju svim nivoima vlasti jasan signal da je neophodno ozbiljnije pristupiti promjenama u globalnoj konkurentnosti BH ekonomije. Unapređenje konkurentnosti ujedno znači i snažniji izvoz i međunarodnu poziciju BiH ali, isto tako, i veće šanse ekonomskog rasta i razvoja BiH.

4.5.3. Izazovi izvozne konkurentnosti BiH

Ukoliko BiH nastoji da razvije izvoznu konkurentnost, važno je da se ima u vidu da ova konkurentnost ima gransko obilježje. To znači da se uslovi za građenje konkurenckih prednosti ne kreiraju na nivou industrije kroz građenje konkurenckih prednosti koje se kreiraju na nivou industrija građenjem povoljne klime, okoline, tačnije kroz tzv. „dijagram konkurentnosti“⁸⁴.

Nije moguće da sve industrije u zemlji imaju podjednake uslove za konkurentnost. To je naročito izraženo u malim zemljama, poput BiH, koje mnoge elemente konkurentnosti i gradi komplementarnošću domaće poslovne okoline i međunarodne (regionalne) poslovne okoline. Pored toga, u svakoj industriji djeluju kompanije različite konkurentnosti u pogledu njihove sposobnosti da koriste kvalitet poslovne okoline koja nudi određene okvire za vlastitu konkurentnost⁸⁵.

Ukoliko se posmatraju stanja i trendovi u BiH može se primjetiti da se BiH uglavnom nalazi u fazi razvoja koja se temelji na raspoloživosti prirodnih resursa te se i njena konkurentnost oslanja na troškovnu konkurentnost. Ipak, u slučaju troškovne konkurentnosti nije moguće postići veći nivo produktivnosti a time ni konkurentnosti. BiH ima određenu konkurentnost koja je utemeljena na faktorskoj konkurentnosti, odnosno niskim troškovima i cijenama svojih proizvoda. Osnova ove konkurentnosti jeste raspoloživost nasljeđenih faktora proizvodnje poput vode, ruda, šume, zemlje, prirodnih ljepota, kvalifikovane i nekvalifikovane radne snage, prednosti lokacije itd. Sve navedeno predstavlja potencijale komparativne prednosti BiH. Međutim, da bi se

⁸⁴ Porter, M., (1990): Competitive Advantages of The Nations, The Free Press, New York, p.24.

⁸⁵ Domazet, A., (2006):Strategija promocije izvoza, konceptualni okvir za Bosnu i Hercegovinu, Ekonomski institut Sarajevo, str. 28.

stvorila konkurentnost, potrebno je ove prednosti pretvoriti u konkurentske prednosti. Pred BiH stoje sljedeći izazovi kojima može da pojača konkurentnost:

- Pojačati nivo troškovne konkurentnosti kroz smanjenje troškova poreza i i javnih davanja u odnosu na zemlje okruženja.
- Nastojanje da se smanje cijene osnovnih proizvodnih faktora u javnom sektoru kao i faktora sa eksternim efektima (radna snaga i povezani troškovi radne snage, električna energija, plin, telekomunikacije, transport, koncesije).
- Potrebno je raditi na unapređenju kvaliteta faktora proizvodnje u smislu da se pojača atraktivnost za investitore.

Odnos između izvozne konkurentnosti zemlje i domaće ekonomije je dvostran. Niska konkurentsost utiče da u strukturi izvoza dominiraju proizvodi koji imaju nisku dodatnu vrijednost, koji imaju nizak tehnološki sadržaj odnosno u kojima dominiraju nasljeđeni faktori proizvodnje. Sa druge strane, izvozna tržišta daju mogućnost da se u BiH temeljem komparativnih prednosti razvijaju izvozni poslovni koncepti u mnogim industrijama te da se na takav način osigura ekonomija obima koja je uslov za jačanje produktivnosti.¹ Iz toga razloga, strategije jačanja izvozne konkurenčnosti treba da osiguraju indikacije za one industrije u kojima postoji mogućnost da komparativne prednosti postanu konkurentske prednosti.

4.6. Značaj poboljšanja poslovnog okruženja

Unapređenje poslovnog okruženja u nekoj zemlji od važnosti je za svaki aspekt rasta i razvoja ekonomije. Poslovno okruženje podrazumijeva uspostavljanje pravnog, poslovnog, socijalnog, sigurnosnog te generalno, odgovarajućeg društveno – ekonomskog ambijenta. Ukoliko u državi postoji kvalitetno poslovno okruženje, tada su stvorene prilike za razvoj poslovanja u zemlji, za jačanje domaće konkurenčije ali i za privlačenje stranih investitora. Ujedno, ukoliko poslovno okruženje u zemlji nije odgovarajuće, tada nije moguće očekivati značajniji razvoj ekonomije. Ukoliko se posmatra trenutno poslovno okruženje u BiH, ono je obilježeno političkim neizvjesnostima i sporim reformama koje su najčešće rezultat političke neusaglašenosti. Uprkos ovakvim trendovima, bruto domaći proizvod je tokom 2017. godine zabilježio rast od 3%, koliko je iznosio i u godini ranije. Tokom 2018. godine došlo je usporenje reformi, u najvećoj mjeri jer je bila u pitanju izborna godina.

EBRD u svome izvještaju o tranziciji Transition Report 2018-19⁸⁶ navodi da je u 2017. godini u BiH načinjen progres nakon povećanja akcija na gorivo, čime su stvoreni uslovi za bolje finansiranje infrastrukture. Od tada dolazi do zastoja u reformama te su tako i programi MMF-a kasnili. Poed toga privatizacija u Federaciji je stagnirala ili slabila, uprkos postavljenim planovima koji su ranije bili objavljeni. Kompanije su uglavnom i dalje ostale u državnom vlasništvu, uz veoma malo ili nimalno pogresa. Generalno posmatrano, neke od ključnih koraka koje je potrebno načiniti kada je u pitanju razvoj poslovnog okruženja u BiH, jeste sljedeće:

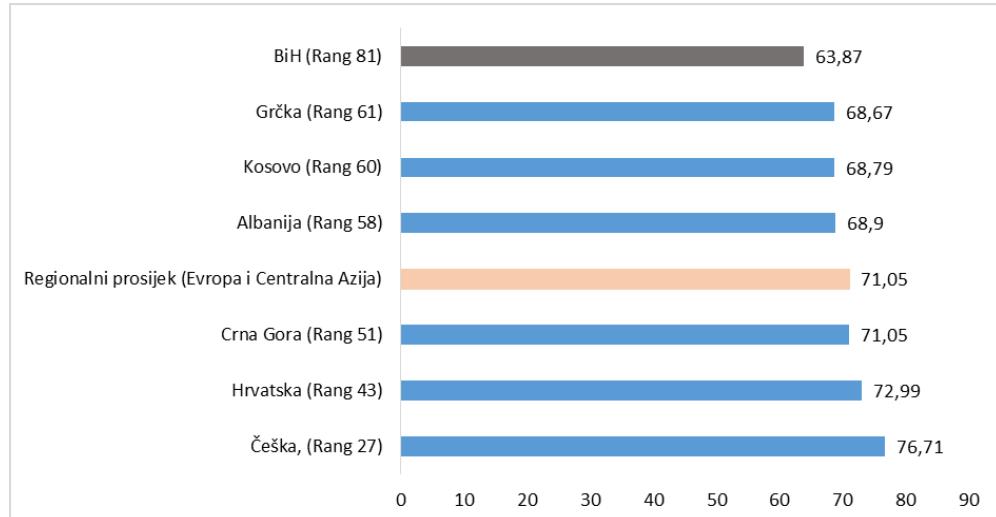
- Neophodne su strukturne reforme. Trenutni napredak u reformama je veoma spor. U februaru 2018. godine BiH predala upitnik EU po pitanju pristupanja EU. Upitnik je zaprimljen još u 2016. godini. Sporost u odgovaranju na ova pitanja samo potvrđuje složenost administrativne strukture u BiH. Evropska Komisija zaprima ovaj upitnik i na osnovu njega formira mišljenje o poslovnom okruženju i o konkretnoj zemlji. Za BiH je istaknuto a vlasti moraju usvojiti strategije u područjima poput energije, zaposlenosti kao i upravljanja javnim finansijama te uspostaviti reforme javne administracije i pravnosudnog sistema.
- Poslovno okruženje u BiH je i dalje veoma složeno. Prema izvještaju Svjetske banke, Doing Business, za 2017. godinu BiH je rangirana na 81 mjestu od ukupno 190 zemalja, što je najniži rang među zemljama Zapadnog Balkana. U svakom slučaju, blagi napredak jeste zabilježen, ali su kao najproblematičnija područja prepoznata: građevinske dozvole, zaštita manjinskih investitora, započinjenje biznisa i snaga ugovora.

Izvještaj Doing Business daje pregled agregatnog rangiranja lakoće poslovanja u konkretnoj zemlji na osnovu indikatora i benčmarka koji se primjenjuje na konkretnu ekonomiju, na mali i srednji biznis, kroz njihov ciklus poslovanja. Ekonomije su rangirane u intervalu od 1 do 190, u zavisnosti od stepena lakoće biznisa. Doing Business predstavlja rezultat dvije agregatne mjere – udaljenost od graničnog rezultata i lakoća poslovanja. Indeks udaljenosti od graničnog rezultata se kreće u intervalu od 0 do 100, pri čemu 0 predstavlja najlošiju performansu a 100 najbolju. Lakoća poslovanja

⁸⁶ Transition Report 2018-19, dostupno na: <https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-201819.html>, pristupljeno: 18.01.2019.

se mjeri na osnovu poređenja ekonomija jedne sa drugom. Slika broj 11 pokazuje rang BiH u odnosu na izabrane zemlje i u odnosu na regionalni prosjek.

Slika 10: Lakoća poslovanja u BIH u odnosu na izabrane zemlje

Izvor: Doing Business, (2017), World Bank, p.8.

Rezultati poslovanja pokazuju da je BiH najlošije rangirana zemlja u odnosu na analizirane zemlje, te je njen rang 81. Primjećuje se da uslovi poslovanja u BiH, mjereni ovim pokazateljem, značajno odstupaju od prosjeka za posmatranu regiju. Tabela broj 11 pokazuje pojedinačne indikatore poslovanja za svaki segment, kao i sveukupnu ocjenu. Od ukupno 190 zemalja, koliko ih u istraživanju učestvovalo, BiH se nalazi na 174 mjestu, što potvrđuje loše poslovne performanse.

Tabela 10: Indikatori poslovanja u BiH 2016/2017. godine

Segment	Rang 2017	Rang 2016	Promjena ranga
Ukupna ocjena	81	79	↓ 2
Započinjanje biznisa	174	175	↑ 1
Građevinske dozvole	170	168	↓ 2
Dobijanje el. energije	123	120	↓ 3
Registracija vlasništva	99	97	↓ 2
Dobijanje kredita	44	42	↓ 2
Zaštita manjinskih investitora	81	78	↓ 3
Plaćanje poreza	133	151	↑ 18
Prekogranična trgovina	36	36	-
Snaga ugovora	64	63	↓ 1
Rješenje insolventnosti	41	40	↓ 1

Izvor: Doing Business (2017), World Bank, dostupno na:
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/bosnia-and-herzegovina> (20.12.2018)

Tabela 11 prikazuje pojedinačne ocjene i indikatore procjena i projekcije poslovanja za BiH za 2016. i 2017. godinu koji pokazuju mogućnosti započinjanja biznisa u BiH. Ukupna ocjena za 2017. godinu bi trebala biti lošija za dva poena u odnosu na 2016. godinu. Najlošiji indikatori su zabilježeni u dijelu započinjanja biznisa prema kojem se BiH nalazi na niskom 174 mjestu, što znači da spada među najkomplikovanije zemlje za započinjanje biznisa među zemljama koje su u istraživanju učestvovali. Tabela broj 12 pokazuje procedure za započinjanje biznisa u BiH ali i u Evropi i Centralnoj Aziji te u zemljama OECD.

Tabela 11: Procedure prilikom započinjanja biznisa

Indikator	BiH	Evropa i Centralna Azija	OECD zemlje
Broj procedura	12,00	4,90	4,80
Potreban broj dana	65,00	10,20	8,30
Troškovi u odnosu na % GDP per capita	13,50	4,70	3,10

Izvor: : Doing Business (2017), World Bank, dostupno na:
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/bosnia-and-herzegovina> (20.12.2018)

Prilikom registracije biznisa u BiH potrebno je provesti 12 procedura, dok je u Evropi i Centralnoj Aziji potrebno provesti 4,9 procedura a u OECD zemljama 4,8 procedura. Da bi se biznis u BiH registrovao, potrebno je 65 dana dok u regijama sa kojima se poredi treba 10,2 dana i OECD zemljama svega 8,3 dana. Troškovi za osnivanje su značajno veći u BiH u odnosu na analizirane regije. Najbolje rezultate BiH bilježi u dijelu spoljnotrgovinske razmjene, dobijanja kredita i rješenja insolventnosti.

5. ZAKLJUČAK

Ekonomski pitanja u međunarodnim odnosima kao i njihovo rješavanje, kroz istoriju su postali neodvojivi dio diplomatske teorije i prakse. Globalizacijski tokovi koji se posljednjih decenija snažno razvijaju kao i liberalizacija trgovinskih tokova, jačaju konkureniju na domaćim i stranim tržištima te tako države koje nemaju izgrađene koncepte ekonomске diplomatičke politike nisu u mogućnosti da ostvaruju proaktivnu ulogu u odnosima sa drugim državama, nego postaju objekt ekonomске diplomatičke politike drugih država. Noviji koncept ekonomске diplomatičke politike u BiH se razvija neposredno po okončanju ratnih dešavanja sredinom 90-tih godina XX vijeka, kada se javlja snažna potreba izgradnje odgovarajućeg koncepta ekonomске diplomatičke politike koji postaje prioritet vanjske politike BiH.

U ovom istraživanju provedena je analiza stanja ekonomске diplomatičke politike BiH te se pošlo od hipoteze da *ekonomski diplomatija Bosne i Hercegovine nije dovoljno razvijena, te zaostaje za potrebama privrede i društva*, što je kroz istraživanje i dokazano. Naime, jasno je da koncept ekonomске diplomatičke politike koji se do danas primjenjuje ne daje dobre rezultate o čemu svjedoči, u najvećoj mjeri, visoki trgovinski deficit BiH, loša spoljnotrgovinska i međunarodna pozicija BiH te slaba konkurentnost. Pored toga, temeljem provedenog istraživanja može se zaključiti da krovne institucije, zadužene za vođenje promocije izvoza BiH nisu dovoljno efikasne, te sadašnjim aktivnostima ne podstiču izvozne potencijale BiH niti značajnije unapređuju međunarodnu poziciju BiH. Argumenti koji potvrđuju hipotezu a koji se vezuju za djelovanje krovnih institucija za jačanje ekonomске diplomatičke politike, jesu sljedeći:

- Strategija za vođenje ekonomске diplomatičke politike i vanjske ekonomije u nadležnosti je Predsjedništva BiH.
- Krovne institucije koje djeluju na nivou BiH jesu Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i Ministarstvo vanjskih poslova BiH. Rezultati istraživanja su pokazali da uloga ove dvije institucije nije dovoljno vidljiva. To se najbolje primjećuje u slaboj prisutnosti BiH na međunarodnim sajmovima, uprkos izdvojenim sredstvima za ove namjene. Samo u 2016. godini Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je za ove namjene izdvojilo 291.000 KM.

Konačno, spoljnotrgovinska pozicija BiH najbolje pokazuje koliko su ove institucije u svome radu efikasne.

- Analiziranjem budžetskih sredstava koje se izdvajaju za rad ovih institucija, zaključuje se da su ova sredstva u skladu sa drugim ministarstvima, te u tom dijelu ne postoje prepreke kvalitetnijeg djelovanja. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa sarađuje i sa drugim institucijama u zemlji, u prvom redu sa Vanjskotrgovinskom komorom BiH, a sve sa ciljem unapređenja i promovisanja izvoza.
- Jedna od kočnica uspješnijih aktivnosti u dijelu vanjske politike BiH, posebno u dijelu podsticanja izvoza, jeste i to što strategija izvoza još uvijek nije usvojena, te jedno postoji nact strategije za period od 2012. godine do 2015. godine.
- Ukoliko se analiziraju trenutne politike koje ove institucije provode, zaključuje se da se one realizuju prema zakonskim okvirima, da postoji dovoljno sredstava za njihovo efikasno djelovanje. Ipak, složeni političko-pravni sistem u BiH, nedostatak političke volje, često koče ove aktivnosti, najbolji primjer toga jeste pregovaranja o članstvu sa WTO koje traje skoro 19 godina.
- Takođe, važno je pomenuti da je BiH do danas potpisala brojne sporazume kojima nastoji unaprijediti vanjskotrgovinsku poziciju BiH. Ipak, uprkos tome i uprkos činjenici da analizirane krovne institucije poslovanje obavljaju prema zakonskim okvirima, rezultati izvoza i vanjskotrgovinska pozicija BiH su na veoma skromnim nivoima.
- Takvo stanje navodi na zaključak da sadašnje aktivnosti nisu dovoljne, ili da djelovanje ovih institucija nije dovoljno. Neophodno je iznalaziti dodatna rješenja ili promjene u djelovanju analiziranih institucija kako bi se vanjskotrgovinska pozicija BiH unaprijedila.

Kako bi koncept ekomske diplomatiye bio efikasniji, neophodno je sve aktivnosti provoditi kontinuirano dok tehnike ekomske diplomatije moraju biti izgrađene i primjerene mjestu i momentu. Pored niza teškoća sa kojima se BiH suočava kada je u pitanju provođenje ekomske diplomatije, ne može se ne primjetiti da koncept ekomske diplomatije ipak poprima jasnije oblike i ima realnije šanse da pojača ekonomski razvoj.

Prva pomoćna hipoteza koja je u ovom istraživanju postavlja, tvrdi da *savremeni globalizovani uslovi poslovanja zahtijevaju kvalitetno uspostavljanje i djelovanje ekonomске diplomatijske u cilju odživosti spoljnotrgovinske pozicije države*.

Ova hipoteza je kroz provedeno istraživanje dokazana, te se navode pojedini argumenti kojima se prva pomoćna hipoteza dokazuje:

- Globalizacijski tokovi su skoro u potpunosti smanjile razdaljine među državama: dovele su do redukcije vremena putovanja ili transporta, transakcijski i transportni troškovi su smanjeni, komunikacija nikada nije bila efikasnija nego danas. Države se međusobno sve snažnije integrišu a obim svjetske trgovine raste, investicije se planiraju širom svijeta dok su novačni tokovi skoro u cijelom svijetu slobodni.
- Stanje koje preovladava u sadašnjim okolnostima, čija je jedna od najizraženijih karakteristika konkurenca, kako u zemlji tako i na inostranom nivou, prioritet sve više ima ekomska diplomacija koja treba da štiti interes vlastite zemlje u međunarodnim tokovima i odnosima.
- Vlade zemalja koje su odgovorne izgrađuju kvalitetne okvire ekonomskog diplomatskog poslovanja kojima su spremni da odgovore na izazove koji dolaze kroz globalizacijske tokove.
- Ekomska diplomacija u savremenim uslovima treba da bude usmjerena na unapređenje i zaštitu ekonomskih interesa zemlje dok njen koncept treba da osigura da sve aktivnosti takve diplomatijske trebaju biti uspješne i efikasne. Isto tako, ekomska diplomacija treba da unaprijedi položaj, poziciju zemlje u međunarodnim tokovima i odnosima.

Druga pomoćna hipoteza koja se u ovom radu ispitivala tvrdi da *adekvatna organizacija ekonomskog diplomatskog poslovanja na makro i mikro nivou doprinosi boljem pozicioniranju država u međunarodnim ekonomskim odnosima*, što je kroz istraživanje dokazano. Argumenti kojima se ova pomoćna hipoteza dokazuje, jesu sljedeći:

- Ekomska diplomacija konkretne zemlje mora biti strateški osmišljena, u praksi mora biti dobro koordinirana i koherentna. Izgradnji ovog okvira treba da prethodi političko odlučivanje kao i politička volja da se dostignu postavljeni rezultati. Neophodno je da se u zemlji riješe sva unutrašnja pitanja koja mogu uticati na njenu reputaciju u međunarodnim tokovima.

- BiH je primjer zemlje u kojoj mikro i makro aspekti ekonomske diplomacije nisu adekvatno osmišljeni i ne djeluju u pravcu unapređenja položaja BiH. Kada je u pitanju BiH u kontekstu uticaja ekonomske diplomacije na mikro i marko nivou važno je ukazati i na sljedeće:
 - BiH je uspostavila institucije na državnom nivou koje su usmjerene ka promovisanju izvoza. Ipak, čini se da ove institucije djeluju „samo na papiru“.
 - Ministarstva na državnoj razini koja su usmjerena ka promovisanju izvoza – Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i Ministarstvo vanjske politike bi trebali da uže i bliže sarađuju, ali to u praksi nije slučaj. Potrebno je uspostaviti bližu komunikaciju među ovim ministarstvima kako bi se pojačali i unaprijedili okviri promocije izvoza.
 - Uspostavljena tijela na državnom nivou, pored ministarstva tako i Izvozno vijeće, nemaju dovoljno finansijskih kapaciteta ali ni drugih resursa, što je još jedan razlog njihovog nedovoljnog angažmana.
 - Potrebno je u budućnosti ojačati poziciju Izvoznog vijeća, njegovu institucionalnu poziciju, osigurati mu potrebna sredstva kao i dodijeliti mu veće nadležnosti i ovlaštenja.
 - Spoljnotrgovinska komora BiH je takođe tijelo koje je uspostavljeno na državnom nivou. Ona je registrovana kao nevladina i neprofitna organizacija, što znači da se država ne upliće značajnije u njenom djelovanju.
 - Posebno je važno naglasiti uspostavljanje Agencije za promociju izvoza, koja je uspostavljena na nivou BiH ali koja je organizovana u sklopu Spoljnotrgovinske komore BiH. Iako je u pitanju državna agencija ona se ne finansira iz budžeta. S obzirom na nedostatak resursa ona i nije u prilici da daje veći doprinos ciljevima radi kojih je i osnovana.

Rezultati istraživanja su pokazali da institucije za promociju izvoza ne raspolažu potrebnim sredstvima. U prvom redu ne raspolažu potrebnim sredstvima u dijelu finansija dok manjka i drugih resursa, posebno stručnog kadra.

Uzimajući u obzir navedeno, zaključuje se da sadašnji okvir ekonomske diplomacije, koji bi trebao da promoviše BiH u inostranstvu i na međunarodnom planu, treba preispitati. U koordinaciji i implementiraju izvozne strategije neophodno je

osigurati efikasnu mrežu stejkholdera koji imaju interes za unapređenje izvoza, počevši od vlade, javnih institucija pa do kompanija i asocijacija biznisa.

LITERATURA

1. Acin,D., (2003): «Međunarodni ekonomski odnosi», Pigmalion, Novi Sad,
2. Albuquerque, R. (2000). The Composition of International Capital Flow: Risk Sharing though Foreign Direct Investment. Bradley Policy Research Center Working paper, University of Rochester,
3. Alijagić,M.,(2006): “Poreski menadžment i poreski konsalting“, Univerzitet za poslovne studije, Banja Luka,
4. Bahgat G., (2003): American Oil Diplomacy in the Persian Gulf and the Caspian Sea, Gainesville, FL, University Press of Florida,
5. Bezić, H., (2008) Tehnološka politika i konkurentnost, Ekonomski fakultet Rijeka,
6. Czarnecka-Gallas, M., (2012): The Role of Economic Diplomacy in Enhancing National Competitiveness, Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy,
7. Čaušević, F. (2006), Vanjskotrgovinsna politika i trgovinski bilans BiH Ekonomski institut BiH,
8. Čaušević, F., Domazet, A., (2006), Razvoj izvoznih potencijala i konkurentnost metalnog sektora, Ekonomski institut Sarajevo,
9. Čaušević,F.,(2012): „Osnovi ekonomije“, Ekonomski fakultet Sarajevo,str. 98.
10. Domazet, A., (2006) Startegija promocije izvoza, Ekonomski institut Sarajevo,
11. Džombić, I., (2010): Ekomska diplomacija Bosne i Hercegovine, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka
12. Đelošević, D., M., (2010): Ekomska diplomacija-skripta, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad,
13. Đukić, M. (2015):Razvijanje sistema ekomske diplomacije u cilju unapređenja razvoja i konkurennosti privrede Republike Srbije,
14. Gosselin, T., (2007): Negotiating Skills for Managers, McGraw-Hill, Madison, Wisconsin,

15. Hausmann, R. Fernandez, A. (2000). Foreign Direct Investment: Good Cholesterol? Inter - American Development Bank.
16. Kočović, D., (2000): Socijalna politika, Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Republike Srbije, Beograd
17. Kovačević, B., (2003): Gospodarstva svijeta-odabrane teme, Mikrorad, Zagreb,
18. Kovačević, R., (1999): "Međunarodna ekonomija", Ekonomski fakultet Beograd, 1999. godine,
19. Latifi, B., (2013): O šteti i koristi marksizma za povijest, Filosofka istraživanja, God. 33 (2013) Sv. 4
20. Magerramov A., Rustambekov H., (2010): Economic Diplomacy as a Tool for Realizing National Interests
21. Marks, K., Engels, F., (1950): Izabrana dela, Tom II, Beograd,
22. Moons, S.J.V., De Boer Remco, (2014): Economic diplomacy, product characteristics and the level of development, International Institute of Social Studies of Erasmus University,
23. Ostojić, M., (1989): Zapis iz diplomatiјe, Oslobođenje, Sarajevo,
24. Politička analiza (2013): Ekomska diplomatija – izazov visokog prioriteta za Bosnu i Hercegovinu, Friedich Ebert Stiftund, Sarajevo, str. 2.
25. Porter, M., (1990): Competitive Advantages of The Nations, The Free Press, New York,
26. Ristić – Petrović, D., (2016): Savremena ekomska diplomatija kao instrument ostvarenja privrednih ciljeva Srbije, Megatrend revija ~ Megatrend Review
27. Romih, D., Logozar, K., (2014): The Importance Of Economic Diplomacy For A Small Open Economy – The Case Of Slovenia, International Journal of Scientific&Technology Research Volume 3, Issue 1,
28. Rose A.K., (2007): The foreign service and foreign trade: Embassies as export promotion, The World Economy, vol. 30, no. 1,
29. Spahić, E., (2017): Međunarodna politička ekonomija, zbirka prezentacija I dio, E-nastava predmeta: www.e-nastava.fpn.unsa.ba/course/view.php?id=28
30. Tokvil, D., K., A., (2002): Demokratija u Americi, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad,
31. Unković, M., (2010): Međunarodna ekonomija, Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Poslovni fakultet, Beograd,
32. Veselinović, P., (2010): Ekonomija, Univerzitet Sindigunum, Beograd,

Ostali izvori:

1. 2018 Global Forum on Competition, dostupno na:
<http://www.oecd.org/competition/globalforum/>, pristupljeno: 05.12.2018.
2. Agencija za promociju izvoza BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/bhepa/> (pristupljeno: 05.12.2018)
3. Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini, detaljnije na:
http://www.fipa.gov.ba/o_fipa/misija/default.aspx?id=210&langTag=bs-BA,
pristupljeno: 15.01.2019.
4. Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2016. godinu, dostupno na:
http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=8622&langTag=bs-BA (pristupljeno: 17.12.2018.)
5. Centralna banka BiH, Godišnji izvještaj za 2017. godinu, Sarajevo
6. Detaljnije pogledati na: Ministarstvo vanjskih poslova BiH, dostupno na:
http://mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/medunarodni_ugovori/prema_drzavama/Default.aspx (pristupljeno: 27.04.2018)
7. Doing Business (2017), World Bank, dostupno na:
<http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/bosnia-and-herzegovina> (20.12.2018)
8. FIPA, detaljnije na:
<http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=en-US>, pristupljeno: 15.01.2019.
9. Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. godinu
10. Izvještaj o finansijskoj reviziji Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH za 2016. Godinu, str. 12, dostupno na:
http://www.revizija.gov.ba/revizioni_izvjestaji/finansijska_revizija/Izvjestaji_2016/?id=5596 (pristupljeno: 30.11.2018)

11. Izvozno – kreditna agencija BiH pred gašenjem?, dostupno na:
<http://www.capital.ba/izvozno-kreditna-agencija-bih-pred-gasenjem-2/>
(pristupljeno: 15.12.2018)
12. Izvozno kreditna agencija BiH, dostupno na: <http://www.iga.gov.ba/ba/a1.php>
(Pristupljeno: 11.12.2018).
13. Izvozno Vijeće BiH, (2011): „Nacrt Strategije rasta izvoza BiH od 2012. do 2015. godine“, Sarajevo,
14. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine,
http://www.mvteo.gov.ba/org_struktura/sektor_trgovinski_odnosti/nadleznosti_sektora/default.aspx?id=1635&langTag=bs-BA pristupljeno: 30.11.2018.
15. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, “Analiza vanjskotrgovinske razmjene BiH za 2014.godinu”,
16. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, dostupno na:
http://www.mvteo.gov.ba/o_nama/Organigram/default.aspx?id=2320&langTag=bs-BA, prisupljeno: 30.11.2018.
17. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, dostupno na:
http://www.mvteo.gov.ba/sporazumi/trgovinski/bilateralni/slobodna_trgovina/Archive.aspx?langTag=bs-BA (pristupljeno: 09.12.2018)
18. Ministarstvo vanjskih poslova BiH, dostupno na
http://mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bihi_eu/?id=32084 , pristupljeno: 25.04.2018.
19. Ministarstvo vanjskih poslova, detaljnije na:
http://www.mvp.gov.ba/ekonomска_област/?id=5440, pristupljeno: 10.10.2018.
20. Ministarsrvo vanjskih poslova BiH, dostupno na:
http://mvp.gov.ba/ekonomска_област/?id=5436 (pristupljeno: 27.10.2018)
21. Neoliberalism, detaljnije na: <https://www.britannica.com/topic/neoliberalism> (03-11-2017)
22. Obrada autora prema: Parlamentarna skupština BiH, Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovine međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2017. godinu, dostupno na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/zakon%20o%20budzetu%20-%202017.%20-%20B.pdf>, pristupljeno: 25.10.2018.
23. OECD: <http://www.oecd.org/competition/globalforum/>, pristupljeno: 05.12.2018.

24. Pregled dostupnih investicijskih podsticaja u BiH (fiskalni i nefiskalni), dostupno na:
http://www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/default.aspx?id=6176&langTag=bs-BA pristupljeno: 30.11.2018.
25. Transition Report 2018-19, dostupno na:
<https://www.ebrd.com/news/publications/transition-report/transition-report-201819.html>, pristupljeno: 18.01.2019.
26. Vanjskotrgovinska komora BiH, detaljnije: <http://komorabih.ba/> (pristupljeno: 01.02.2018)
27. Vlada Crne Gore (2013): „Strategija privlačenja stranih direktnih investicija 2013-2015“, Agencija Crne Gore za promociju stranih direktnih investicija, str.18.
28. VTK BiH: U pripremi Strategija unapređenja izvoza drvnog sektora BiH, dostupno na: <http://privrednastampa.ba/vtk-bih-pripremi-strategija-unapredjenja-izvoza-drvnog-sektora-bih/>, pristupljeno: 30.11.2018.
29. World Investment Report 2018: Investment and New Industrial Policies (United Nations publication, Sales No. E.18.II.D.4), dostupno na:
https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_overview_en.pdf, pristupljeno: 20.12.2018.
30. Zakon o osnivanju Izvozno kreditne agencije, dostupno na:
<http://www.iga.gov.ba/other/Zakon.pdf>
31. Zakon o vanjskotrgovinskoj komori BiH, Sl.Glasnik BiH 57/01.

POPIS TABELA

Tabela 2: Izdvojena sredstva za finansiranje institucija BiH i Ministarstva vanjskih poslova BiH	39
Tabela 3: Izdvojena sredstva za finansiranje institucija BiH i Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH	44
Tabela 4: Plan raspodjele sredstva za učešće na međunarodnim i domaćim manifestacijama	46
Tabela 5: Plan raspodjele sredstava za domaće i međunarodne manifestacije	46
Tabela 6: Prisustvo na međunarodnim manifestacijama promocije trgovine, 2008-2010. godine.....	52
Tabela 7: Osnovni makroekonomski pokazatelji za BiH	55
Tabela 8: Uporedni pregled robne razmjene BiH (u mil KM)	56
Tabela 9: Spoljnotrgovinski deficit / suficit BiH po regionima.....	57
Tabela 10: Konkurentnost BiH i zemalja okruženja.....	73
Tabela 11: Indikatori poslovanja u BiH 2016/2017. godine.....	77
Tabela 12: Procedure prilikom započinjanja biznisa.....	78

POPIS SLIKA

Slika 1: Ekonomска дипломатија и разлиčiti нивои утицаја.....	18
Slika 2: Организациона структура Министарства ванских послова.....	35
Slika 3: Робна размјена BiH од 2013. до 2017. године (у милионима KM)	56
Slika 4: Пregled земаља, водеćih partnera по покrivenosti.....	58
Slika 5: Prijedlog mreže institucija za promovisanje BH izvoza.....	60
Slika 7: Stanje i prilivi direktnih stranih investicija u BiH	66
Slika 8: Struktura stranih investicija po djelatnostima	68
Slika 9: Indikatori globalne konkurentnosti.....	71
Slika 10: Globalna konkurentnost BiH по годинама	72
Slika 11: Lakoća poslovanja u BIH u odnosu na izabrane zemlje.....	77

BIOGRAFIJA KANDIDATA

Ime i prezime- ZLOČUDOVIC (Salihović)ANELA

Datum rođenja: 20.02.1989.g. BRČKO

Osnovni (BA) studij: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka,
Odsjek –SOCIJALNI RAD

Master studij: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka,

Odsjek – POLITICOLOGIJA –MEĐUNARODNI ODNOŠI I DIPLOMATIJA

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznata sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisala samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju. Saglasna sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum Sarajevo;juli 2019.g.

Potpis ZLOČUDOVIĆ ANELA

>>Veliko HVALA svima koji su vjerovali u moj uspjeh<<